T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE GÜL REDİFLİ KASİDELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN **HAZIRLAYAN**

Prof. Dr. Sabahattin KÜÇÜK **Abdulmuttalip İPEK**

ELAZIĞ-2008

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Klâsik Türk Şirinde Gül Redifli Kasideler

Abdulmuttalip İPEK

Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

2008; Sayfa: XVI + 177

Bu çalışma, genel bir bakış açısıyla gül, gülün Klâsik Türk şiirindeki kullanımı ve gül redifli kasidesi bulunan divan şairlerinin şiirlerinin tespit edilerek, bunlardan birkaçının incelenmesini içermektedir. Tezde, öncelikle bir bitki türü olarak gülün tanımı yapılmış, Osmanlı Devleti'nde çiçek ve bahçe kültürü ve bu kültürün Klâsik Türk şiirine yansımaları üzerinde kısaca durulmuş, genel anlamda gül ve gülün şiirimizdeki kullanımına değinilmiş; Necâtî, Fuzûlî, Lâmi'î ve Hayâlî kasidelerinin incelenmesi yapılarak, Basirî, Nev'î, Sâbir Parsa ve Kütahyalı Rahîmî'nin kasideleri ile Hayalî'nin gonca kasidesi metin olarak verilmiştir.

Bunlardan Necâtî, Fuzûlî, Lâmi'î Çelebi ve Hayâlî kasideleri nesre çevrilerek beyitler hem anlam hem de edebî sanatlar açısından incelenmeye çalışılmıştır. Ancak sanatlar gösterilirken tüm sanatlar değil, daha çok beytin söylenmesinde esas teşkil eden, şairin sanat gücünü ortaya koyması açısından önem arz eden sanatlar gösterilmiştir. Kasidelerdeki ortak hayal, mazmun ve imajlar ise "Gül İle İlgili Müşterek Tasavvur ve Kullanımlar" başlığı altında ele alınarak maddeler halinde verilmiştir. Çalışma sonunda tespit edilen önemli hususlar da Sonuç kısmında belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Şiiri, Gül, Redif, Kaside, Gül Redifli Kasideler.

ABSTRACT

Post Graduate Degree Dissertation

Qasidas with Rose Redifs in Classic Turkish Poetry

Abdulmuttalip İPEK

University of Fırat

Institution of Social Sciences

Turkish Language and Literature

2008; Number of Pages: XVI + 177

This study aims to shed light on the use of rose as a general concept and the use of rose in Classical Turkish poetry. The study identifies the qasidas written by collected poets of divan that involve rose redifs. It also covers analysis of some qasidas of such kind.

The dissertation begins by defining rose as a kind of plant and it briefly explains the reflection of flower and garden culture in Ottoman State into the Classical Turkish poetry. The use of rose in general sense and the use of rose in Turkish poetry has been described by analysis of qasidas of Necâtî, Fuzûlî, Lâmi‘î and Hayâlî. The actual texts of qasidas of Basirî, Nev’î, Sâbir Parsa, Rahîmî of Kütahya and Hayalî have been provided.

Among the above, the qasidas of Necâtî, Fuzûlî, Lâmi‘î Çelebi and Hayâlî were traslated into prose and the couplets were examined in terms of meaning and their literature values. While pointing out the arts used in these couplets, not all the arts were covered. Only the arts that the texts were based on and the arts that revealed the strenght of the poets have been highlighted. The common dream in the qasidas, the witty words and the images were listed under the heading of ‘The Common Use and Concept of Rose’. At the end of the study, the crucial gatherings that were identified by this study have been provided in the Conclusion section.

Key words: Classical Turkish Poetry, Rose, Redif, Qasida, Qasidas with Rose Redif.

İÇİNDEKİLER

III. BÖLÜM

ÖNSÖZ

Bu çalışma, genel bir bakış açısıyla gül, gülün Klâsik Türk şiirindeki kullanımı ve gül redifli kasidesi bulunan divan şairlerinin şiirlerinin tespit edilerek, bunlardan birkaçının incelenmesini içermektedir. Böyle bir araştırma konusunun seçilme nedeni, çok yaygın bir çalışma konusu gibi görünmesine rağmen temelde bir iki makale dışında özellikle metinlerin izahı hususunda şümûllü bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Konuyla ilgili ulaşabildiğim tez ve yayınlarda ise konuya çok sathî yaklaşılmış, gül hakkında kısa bir bilgi verilerek beyitlerin nesre çevrilmesiyle iktifâ edilmiştir.

Bu çalışmada ise tespit edilen gül redifli kasidelerin tamamı incelenmeye tâbi tutulmayıp, bunlardan bizce orijinal hayallere, mazmunlara ve farklı imajlara sahip olan dört kasidenin (Necâtî, Fuzûlî, Lâmi‘i Çelebî ve Hayâlî) incelemesi yapılmaya çalışılmıştır. Söz konusu şairlerin gül redifli kasidelerinin seçilmesinde, bu kasidelerdeki hayal ve mazmunların, -çoğunlukla- diğer şairlere örnek teşkil etmesi ve onlar tarafından benzer surette konuyu işlemeleri etkili olmuştur. Zira, kronolojik bir sıralamaya tâbi tutulduğunda da tespit edebildiğim ilk kaside Necâtî'ninki olup, Fuzûlî Necâtî'ye nazire yazmıştır. Diğer şairlerin, meselâ Basirî'nin veya Lâmi‘inin kasidelerinin de Necâtî'ye nazire olduklarını söylemek mümkün olmakla birlikte, bu konuda kat'î bir fikir beyân etmenin yanlış olacağı kanaatindeyim. Zira, Hasibe Mazıoğlu, Fuzûlî'nin kasidesinin Necâtî'ye nazire olduğunu belirtmiştir; ancak çalışmalarım esnasında diğer şiirlerin nazire olup olmadığı hususunda kaynaklarda herhangi bir bilgiye tesadüf edilmemiştir.

Bununla birlikte hem incelenen, hem de yalnızca metin olarak verilen kasidelerdeki ortak hayal, mazmun ve imajlar tezin sonuç kısmından önce "Gül İle İlgili Müşterek Tasavvur ve Kullanımlar" başlığı altında, maddeler halinde verilmiştir. Bu konuyla ilgili değerlendirmeler ve önemli hususlar metnin "inceleme" kısmında ele alınarak gerekli açıklamalar yapıldığından bu bölümde (Gül İle İlgili Müşterek Tasavvur ve Kullanımlar) herhangi bir izahatta bulunulmamıştır; böylece gereksiz tekrarlardan kaçınılmaya çalışılmıştır.

Tezde, öncelikle gülün tanımı yapılmış, Osmanlı Devleti'nde çiçek ve bahçe kültürü ve bu kültürün Klâsik Türk şiirine yansımaları üzerinde kısaca durulmuş, genel

anlamda gül ve gülün şiirimizdeki kullanımına değinilmiş; Necâtî, Fuzûlî, Lâmi'î ve Hayâlî kasidelerinin incelemesi yapılarak, Basirî, Nev'î, Sâbir Parsa ve Kütahyalı Rahîmî'nin kasideleri ile Hayalî'nin gonca kasidesi metin olarak verilmiştir. Hayâlî'nin gonca redifli kasidesi ise, goncanın, gülün açılmadan önceki bir evresi, bir hâli netice itibariyle gülün kendisi olması düşüncesinden hareketle teze alınmıştır. Bununla birlikte Mihrî Hatun, Tecellî, Revânî ve Sünbülzâde Vehbî'nin de gül redifli kasidesinin bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak söz konusu kasideler bu çalışmaya alınmamıştır.

Kasidelerden Necâtî, Fuzûlî, Lâmi'î Çelebi ve Hayâlî'ninkiler nesre çevrilerek, hem anlam hem de edebî sanatlar açısından incelenmeye çalışılmıştır. Ancak sanatlar gösterilirken tüm sanatlar değil, daha çok beytin söylenmesinde esas teşkil eden, şairin sanat gücünü ortaya koyması açısından önem arz eden sanatlar gösterilmiştir. Çalışma sonunda tespit edilen önemli hususlar da Sonuç kısmında belirtilmiştir.

Kimi beyitlerin izahında Sayın Prof. Dr. Sabahattin KÜÇÜK'ün ders notlarından istifade edilmiştir. Bununla birlikte, çalışmalarım esnasında, ulaşamadığım kaynakları temin etmede, metinleri anlama ve yorumlama yöntemleri konusunda her türlü yardımlarını esirgemeyen ve sorularımı cevaplama sabrını gösteren danışman hocam Prof. Dr. Sabahattin KÜÇÜK'e teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca yardımlarından dolayı Doç. Dr. Süleyman ÇALDAK'a ve Mehmet Korkut ÇEÇEN'e de teşekkür ediyorum.

KISALTMALAR

b. : Beyit
bkz. : Bakınız
C. : Cilt
çev. : Çeviren
D.T.C.F. : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
düz. : Düzenleyen
G. : Gazel
haz. : Hazırlayan
K. : Kaside
S. : Sayı
s. : Sayfa
M.E.B. : Milli Eğitim Bakanlığı
T.A. : Türk Ansiklopedisi
T.D.V. : Türk Diyanet Vakfı
vd. : Ve diğerleri
vs. : Vesâire
Y. : Yıl
Y.K.Y. : Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

Gül; rengi, şekli, kokusu, parlaklığı ve gösterişli oluşu, dikenleri, çabuk solması yani ömrünün kısa oluşu gibi özellikleriyle Klâsik Türk şiirinde çokça işlenmiş ve çağrıştırdığı anlamlar, sembolik değerler bakımından türü mazmunlara konu olmuştur. O, çiçekler arasında sevgiliye en çok benzeyen çiçek olarak görülmüş; bununla da kalmayıp Nûr-ı Muhammedî olan Hz. Peygamber'in bir sembolü olarak şiirlerde yerini almıştır. Bununla birlikte yalnız bizim şiirimizde ve kültürümüzde değil "karmaşık simetrisinden, yumuşaklığından, renklerinin çeşitliliğinden ve baharda çiçek açmasından ötürü gül, hemen hemen bütün mistik geleneklerde, tazeliğin, gençliğin, kadın zarafetinin ve genel olarak güzelliğin bir imgesi, eğretilemesi, alegorisi ya da teşbihi olarak belirir." (Eco, 1997:65)

Gül bir "saray istiaresi"dir. O, bütün bir ihtişamı, gösterişi ile merkezde bulunan ve çevresindeki diğer değerlerin de bu nispette önemli ve değerli olduğu bir varlıktır. Onu bu denli önemli ve değerli kılan ise gücünün kaynağının semavî oluşudur. Zira yeryüzü bahçesi, gökyüzünün bir yansıması ve sûretidir. Nasıl ki yeryüzü bahçesinin en kıymetli çiçeği, çiçeklerin sultanı olan gül ise; gökyüzündeki yıldız ve gezegenlerin sultanı da güneştir. Ve bunların her ikisi de (gül ve güneş) gücünü Mutlak Varlık'tan alır.

Allah'ın Cemâl ve Celâl sıfatları sevgilide tecelli etmiştir. Sevgili, hükümdara benzer; çünkü o, kalp âleminin sultanıdır. Kâinat esasen bütünüyle hiyerarşik bir düzen şeklinde tanzim edilmiştir. Bu hiyerarşik düzenin en üst katmanında veya kademesinde diğer bütün varlıkların gücünü kendisinden aldığı, merkez konumda bir merci vardır ki o da arzî ve semavî bütün güçleri elinde bulunduran Allah'tır. O'nun yaratmış olduğu ve kurduğu bu düzenin her bir aşamasında bu hiyerarşik yapılanmayı ve bütünlüğü görmek mümkündür. Ve sembolik olarak ilahî nizama uygun bir surette bir de onun yansıması söz konusudur. İlahî ve beşerî bu nizamın kaynağı yukarıda da zikredildiği üzere Mutlak Varlık olan Allah'tır. Çünkü her şey O'nun iradesine bağlıdır ve her şey onun etrafında döner. Bu düzende, semavî yapıdan arzî yapıya yöneldiğinde iç içe geçmiş katmanların her birinde yer alan bir âlem ve onun bir de merkezi vardır (genel anlamda; ruhlar âlemi, melekler âlemi, gezegenler âlemi, canlılar âlemi vs.).

Klâsik Türk şiirinde arzî yapıların merkezi, gücünü aldığı varlık hükümdardır; çünkü o, zıll-i Hudâ'dır ve bu gücün bulunduğu yer de hükümdara bağlı olarak saraydır. Merkez olan saraydan dışarı çıkıldığında bahçe karşımıza çıkar ve bahçede çiçekler vardır. Çiçekler için merkez olan bahçede ise sultan güldür. "Gül bahçeyi, bulunduğu yeri tıpkı güneş gibi parıltısıyla bir merkez, bir nevi saray yapar. Hayvanlar âleminde aslanın hükümdarlığı da yüzü güneşe benzediği içindir." (Tanpınar, 1976:6)

Güneş de gezegenler âleminin sultanıdır. Ancak neticede yeryüzünde dağınık surette bulunan bu güçlerin her biri, bu dağınıklıktan kurtularak merkeze yönelir ve tüm güçlerin kaynağı olan Mutlak Güç'e rücû eder.

I. BÖLÜM

1.GÜL'ÜN TANIMI VE BİR BİTKİ TÜRÜ OLARAK GÜL

"Gül, (Pehl. *vard* > Arap. *verd*; Yun. *rhodon*; Lât. *rosa*; Fr. *rose*) Rosales takımının Gülgiller (Rosaceae) familyasından, 200'den fazla türü bulunan çalı biçimli bir bitki cinsi" (T.A.,1970: Gül Maddesi)

" Kışın yapraklarını döken, dikenli, beyaz, sarı, pembe veya kırmızı çiçekli ve çalı görünüşünde bir bitkidir." (Baytop, 1997:123). "Kuzeyin mutedil iklimlerinden astropikal bölgelere kadar her yerde yetişir. Ekseri yaprak döken bu çalılar, dala dikenleriyle tutunan filizler verir; dikensizi (Rosa banksia) nâdirdir. Yanlarında yaprakçıklar da bulunan gül ağacı yaprakları, almaşık düzenli ve kuş tüyünde olduğu gibi sapın iki yanında dizilidir. Beş yapraklı çiçekleri sap uçlarında biter; çiçekler tek olduğu gibi, kısa yan sürgünler üzerinde salkım hâlinde kümelendiği (Rosa multiflora) de görülür." (T.A.,1970: Gül Maddesi)

2.EFSANEVÎ VE KÜLTÜREL BOYUTUYLA GÜL

Gül'e, en eski dönemlerden bu yana çok büyük bir ilgi gösterilmiş ve gül; mimaride, tezyinâtta, ıtriyâtta, edebiyatta ve musikide çeşitli yönleriyle sıkça işlenmiştir. Gül'ün yeryüzünde ilk görüldüğü yerler olarak Anadolu ve Orta Asya kabul edilmektedir. Ancak gül, Truva savaşlarıyla Anadolu'dan Yunanistan'a ve oradan da Roma'ya geçerek tüm Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Dolayısıyla gül, yalnızca bizim edebiyatımızda veya kültürümüzde değil, gerek batılı ve gerekse doğulu toplumların edebiyatlarında ve kültürlerinde de önemli bir unsur olarak yerini almıştır. Nitekim gül ile ilgili hem doğuda hem de batıda birçok efsanenin ve inanışın var oluşu bunun bir göstergesidir. Gül'ün ortaya çıkışı veya doğuşu ile ilgili İranlılara ait bir efsane şöyledir: "Önceleri çiçeklerin kraliçesi, nilüfer çiçeği iken, daha sonra çiçekler, nilüferi çok uyuduğu için Tanrı'ya şikâyet etmişler ve bunun üzerine Tanrı da daha az tembel olan ve daha az uyuyan bir kraliçe olarak gül'ü yaratmış ve onu, tehlikelere karşı kendisini

koruyabilmesi için de dikenlerle donatmıştır." Yine gül, Aphrodite'nin en sevdiği çiçeklerdenmiş ve efsaneye göre Aphrodite oğlu Eros'a gül hediye etmiş, Eros da aynı gülü sessizlik Tanrısı Harpocrates'e vermiş ve böylece gül, sevginin, sessizliğin ve gizliliğin sembolü olmuş. Ayrıca yine kırmızı gül'ün Adonis (Aphrodite'nin sevgilisi)'in kanından doğduğu da efsanede anlatılmaktadır. Kimi efsanelerde ise Aphrodite'nin doğuşu sırasında vücudundan akan köpüklerden bir gül ağacının bittiği, sonra tanrıçanın onu, tanrılar içkisi nektar ile sulayınca ağacın gül verdiğini söylemektedir. Yine Romalılarda câriyeler ve rakkaseler gülden çelenkler takınıp, sofralar çiçeklerle donatılmış; Hristiyanlığın ilk çağlarında kırmızı gül, Hz. İsa'nın mistik bir sembolü, gül çelengi ise din uğrunda işkence ile ölenlerin alâmeti sayılmış, sonraları da Meryem'e "dikensiz gül" adı verilmiştir. Şark kültüründe ise gül ile ilgili en meşhur efsane onun renginin kırmızı oluşuyla ilgilidir ve şöyledir: Bülbül solgun renkte bir çiçek olan gül'e âşık olur. Ancak bülbülün tüm yalvarıp yakarmalarına ve yanıp tutuşmasına rağmen gül bülbüle hiç yüz vermez. Bülbül geceler boyunca gül'ün açılmasını bekler ancak seher vaktine kadar bekledikten sonra dayanamayıp tam da gül'ün açıldığı vakit uykuya dalar. Bu duruma dayanamayan bülbül, gül'ü daha yakından görebilmek için dikenlerine aldırış etmeyip gül dalına konar. Dikenler bülbülün göğsüne batınca bülbülden akan kanlar, önce gül ağacının gövdesine dökülür ve daha sonra da gül'ün kökleriyle damarlarına sirâyet eder. O andan itibaren solgun olan gül'ün rengi canlanır ve artık kıpkırmızı açmaya başlar. Gül'ün renginin kırmızı oluşu, onun sâdık âşık olan bülbülü öldürmesinden utanarak kızarması şeklinde de rivayet edilmiştir.

Kültürel açıdan baktığımızda ise, Osmanlı'da kimi sarayların etrafında gül yetiştirilmesi için özel bahçelerin tahsis edilmiş olduğunu, bu alanların, içinde "gül" lafzı bulunan isimlerle adlandırıldığını, halkın reçel ve şurup gibi ihtiyaçlarını karşılamak için gül pazarlarının kurularak buradan alınan güllerle güllaç, güllâbiye, gül şerbeti, gül reçeli gibi tatlılar ve içeceklerin hazırlandığını görmekteyiz. Bunun dışında gül suyu ve gül yağı elde etmek için güller kaynatılmış, elde edilen gül yağı işlemeli küçük şişelere konularak kuşak arasında veya yelek içinde taşınmış; gül suyu ise "gülâbdan" denilen özel şişelerde muhafaza edilmiştir. Bizim kültürümüzde gül'ün, Hz. Peygamber'in teri olduğuna inanıldığı için de özellikle mevlitlerde ve dinî törenlerde, şişelerde muhafaza edilen bu gül suları veya yağları cemaate ikrâm edilmiş,

dağıtılmıştır. Gül'ün Hz. Peygamber'in teri olduğu inancını Yunus Emre şöyle dile getirmiştir:

Sordum sarı çiçeğe:
Gül sizin neniz olur?
Çiçek eydür derviş baba:
Gül Muhammed teridir

Bunun dışında Osmanlı'da kitapların, fermanların, cilt kapaklarının, sayfa kenarlarının hatta mezar taşlarının gül motifiyle işlenmiş olması, Anadolu'da Gül Baba adında onlarca türbenin var olması, günümüzde ise birçok semte, sokağa veya caddeye gül isminin verilmesi, çocukların gül isimleriyle çağrılması "gül" ün toplumumuzda her veçhesiyle nasıl derin bir yer edindiğini göstermektedir.

3.TEDAVİ BİTKİSİ OLARAK GÜL

Gül, Klâsik Türk şirinde bir süs bitkisi, sevgilinin kendine benzetileni (müşebbehün bih'i) ve bir saray istiaresi olmasının yanı sıra tedavi edici özelliğinin olması özelliğiyle de şiirlere konu olmuştur. Gülün tedavi konusunda, divan şiirine yansıyan kullanımları arasında klişeleşmiş olarak onun, baş ağrısına (sudâ') iyi gelmesi, ateşi düşürmesi, sevgiliden kaynaklanan gönül derdini yok etmesi gibi özelliklerinden bahsedilmiştir.

"Tıp kitapları gül'ü başlı başına bir ilaç olarak değerlendirip onun; ağız yangısı, çıban, ishal, sindirim bozuklukları, bayılma, yüksek ateş, çeşitli cilt hastalıkları vs. rahatsızlıklar için iyi bir deva bitkisi olduğunu ileri sürmüşler" dir (Özkan, 1996:35).

4.OSMANLI DEVLETİ'NDE ÇİÇEK VE BAHÇE KÜLTÜRÜNE VERİLEN ÖNEM VE BU KÜLTÜRÜN KLÂSİK ŞİİRE YANSIMALARI

Hükmünü yaklaşık XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar icra etmiş olan ve Klâsik Türk Edebiyatı, Divan Edebiyatı veya Eski Türk Edebiyatı gibi adlarla anılan, edebî döneme ait eserlerden divanlar tarandığında gül, gonca, benefşe, sünbül, lâle, nergis vb. çiçek isimleriyle rediflendirilmiş birçok şiirin var olduğunu görmekteyiz. Bu durumu, yani şâirlerin şiirlerinde çiçek, bahçe yahut çiçekçilik ve bahçecilik ile ilgili kavramları niçin bu kadar çok işlemiş olduklarını anlayabilmek için, Osmanlı Devleti'nde hatta daha öncesine giderek, Türklerin sosyo-kültürel yaşantısında söz konusu kavramların ne gibi bir öneme sahip olduklarını incelememiz gerekmektedir.

Türkler özellikle İslâmiyet'i kabul ettikten sonra botanik biliminde büyük ilerlemeler kaydetmişler ve şehir kültürüne bağlı olarak bahçecilik ve çiçekçiliği de son derece geliştirmişlerdir. Müslüman bilim adamları önce Roma'da, İran'da, Hindistan'da ve daha eski Yunan kültüründe ortaya konulmuş botanik bilimi ile ilgili araştırmaları bir araya toplamışlar ve onların üzerine yeni bilgiler inşa etmişler, daha sonra ise bitkileri; türleri, fizyolojik özellikleri, yetişme koşulları, iklim özellikleri ve coğrafî koşullara uyumluluğu açısından incelemişler ve çiçek ve bahçe kültürü üzerinde önemle durmuşlardır.

Tüm bunlara paralel olarak bahçe kültürü İslâm ülkelerinde hızla gelişmiş, şehirlerde her evin bahçesinin ağaç ve çiçeklerle donatılmasına gayret edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde ise çeşitli ülkelerden çiçek soğanları getirilmiş, bahçeler, eğlence ve gezi yerleri koruma altına alınmış, bu alanların korunması için Divân-ı Humâyûn'da kararlar alınmıştır. Bununla da yetinilmemiş çiçeklerin korunması ve bakımıyla ilgilenilmesi üzere çiçek encümeni kurulmuş ve çiçekler için şükûfeci başı; bahçeler için de bostancı başı görevlendirilmiştir. Toplumsal veya sosyal alanda bahçeciliğe ve çiçek yetiştiriciliğine verilen bu önem, o toplumun bireylerinden olan şâirleri de kuşkusuz yakından ilgilendirmiş, onların muhayyilelerinde ince hayâllere, yeni mazmunlara, orijinal teşbihlere ve yeni açılımlara olanak sağlamıştır. Birçok şâir bu bahçelerin güzelliklerini, o bahçedeki türlü güzelliğe sahip çiçeklerden almış oldukları ilhamla, coşkulu bir dille tasvir etmişlerdir. Çünkü bahçe; koku, renk, ses gibi unsurlarla şâirin önünde mükemmel bir tablo oluşturacak malzemeler olarak yer almaktadır. Şâir

de kendi estetik anlayışına, muhayyilesine, tasavvur gücüne ve şâirlik yeteneğine göre bu malzemelerden belirli ölçülerde kullanarak o tabloyu oluşturacaktır. Öyle ki birçok bahçede çok zaman, şâirin muhayyilesini veya tasavvurunu harekete geçirecek sünbül, lâle veya şakâyıklardan çimen üzerinde rahatlıkla okunabilinecek beyitler yazılmıştır. Bütün bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda çiçeğin, bahçenin ve bunların çağrıştırdığı diğer unsurların şâirin sanatçı kişiliğinden süzülerek şiire girmesi kaçınılmazdı. Osmanlı'da özellikle kasidelerin nesib ve teşbib bölümlerinde, gazellerde ve diğer nazım biçimleriyle yazılmış şiirlerde çiçek, bahçe ve bahar tasvirlerine çok sık yer verilmesi de bir bakıma yukarıda zikredilen durumun bir neticesidir.

5.KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE GÜL

Gül, Klâsik şiirde en çok işlenmiş çiçektir. O; rengi, kokusu, şekli, dikenleri, ömrünün kısa oluşu, yaprakları ve gonca hâliyle şiirde türlü mazmunlara konu olmuştur. Gül, baharın vazgeçilmez unsurudur, bütün bir güzelliği ile bahçenin sultânıdır bu nedenle o, "şeh-i ezhâr, sultân-ı gül, hüsrev-i gül" şeklinde ifade edilmiştir. Gül, gönül ehlinin neşe kaynağı, âriflerin hakikati kavrayışıdır. Sevgilinin sembolü, Hz. Peygamber'in remzidir, O'nun teridir. Kırmızı rengi sevgilinin yanağı, mest edici râyihâsı sevgilinin kokusu, açılmamış goncası sevgilinin ağzı, üzerindeki çiğ taneleri sevgilinin dudakları arasından görünen inci dişleridir. Klâsik şiirde, sevgili baştan ayağa "gül", gül de baştan ayağa "sevgili"dir.

Şâir sevgiliye "gülüm" diye hitap eder:

Gülüm şöyle gülüm böyle demektir yâre mu'tâdım
Seni ey gül sever cânım ki cânâna hitâbımsın

(Nedim, K.15/b.6)

Ancak kimi zaman da şâir sevgiliyi giydiği "güllü dîbâ"nın dikeninin gölgesinden bile sakınır:

Güllü dîbâ giydin ammâ korkarım âzâr eder
Nâzenînim sâye-i hâr-ı gül-i dîbâ seni

(Nedim, G.154/b.3)

Gül'ün açılması işretin, zevk ve eğlencenin habercisidir. Onun açılmasını sağlayan ise seher vakti esen sabâ rüzgârıdır. Sabâ rüzgârı ile gonca yakasını çâk eder, cihân taze cân bulur, yüreklerdeki süveydâ harekete geçer, bülbül âh u figân etmeye başlar. Bülbül niyâz, gül ise nâz eder. Onu yetiştirmek çok emek ve zahmet istemektedir; çünkü gül nârindir, latîftir nazlı oluşu da bu yüzdendir. Gül maşuk, bülbül ise âşıktır; onların aşkları dillere destandır. Bülbül, gül'e âşıktır ve bu aşk özünde tüm mevcûdâtın aşkını da sembolize etmektedir. Çünkü kâinât, "aşk" üzerine yaratılmış ve bu duygu Allah tarafından varlığın özüne âdetâ nakşedilmiştir. Bezm-i Elest'teki ikrârdan sonra ruhlar bedenlere girmiş ve o andan itibaren de özüne veya benliğine nakşedilmiş O İlâhî güzelliği aramaya koyulmuştur. Bülbülün gül'e olan aşkı ise bu yönüyle ilk ve Mutlak güzelliğe ulaşmayı, onu idrâk etmeyi amaçlayan İlâhî bir aşktır. Bu durumda da gül, beşerî aşktan İlâhî aşka yükselişin bir basamağıdır ve bülbülün gül'e olan çileli aşk yolculuğunu başarı ile tamamlamasını gerektirmektedir. Gül'ün dikeni ise rakîbdir. Rakîb bülbülün gül'e ulaşmasında en büyük engeldir; ancak bu bülbülün gül'e olan aşkını daha da artırır. Gülün açılmadan önceki hâli goncadır, gonca, kapalıdır; içerisinde sırlar barındırır. O bu hâliyle sanki kâğıttan dürülmüş bir tomardır. Sabâ rüzgârı goncayı açıp, yapraklarını çevirir; bülbül ise gül dalına konarak ondan letâif öğrenir. Bazen de gül eline bir tef alıp bülbülden fenn-i edvâr (musikî ilmi) öğrenir. Gül cennet çiçeğidir, İbrahim Peygamber'in ateşe atılınca ateşin gül bahçesine dönüşmesini hatırlatır. Gonca hâlindeyken Züleyhâ'nın halvetidir, açılması Hz. Yûsûf'un dâmeninin çâk olup Züleyhâ'nın odasından çıkışını hatırlatır, onun açılması yine İsrafil'in Sûr'a üflemesini, ölülerin dirilmesini ve tabiatın yeniden cân buluşunu hatırlatır. Gül, Hz. Mûsâ'nın isteği üzerine Allah'ın Tûr Dağı'na tecellisini, Mansûr'un dâr ağacına baş aşağı asılmasını hatırlatır. Sabâ rüzgârının gül'ün yapraklarını çemenlikte gezdirmesi, Hz. Süleymân'ın tahtını yele vermesini, şekli ise O'nun canlılara hükmeden yüzüğünü hatırlatır. Kısacası gül, bize hem beşerî hem de İlâhî aşkı hatırlatır ve sembolize eder.

Şairler gülün bütün bu özelliklerinden yararlanarak onu en güzel şekilde işlemeye çalışmışlar, edebî sanatlarla ve orijinal mazmunlarla gül'e yepyeni anlamlar kazandırmışlardır.

II. BÖLÜM

6. İNCELEME

6.1. NECÂTÎ'NİN GÜL KASÎDESİ VE İNCELENMESİ*

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1 Yılda bir kerre menâr-ı şâhdan dîdâr gül
Gösterür nite ki nûr-ı Ahmed-i Muhtâr gül

2 Oldı mânend-i Medîne hoş münevver gülsitân
Devha-i güldür menâre pertev-i envâr gül

3 Cem' idüb evrâk-ı âl üstine itmiş zer-fişân
Yazmış ol mecmû'aya vasf-ı ruhuñ ey yâr gül

4 Dâ'imâ mecmû'ası düşmez elinden rûz u şeb
Beñzer ider ruhlaruñ vasfını istihzâr gül

5 Umaram senden vefâ ey serv-i bûstân-ı cemâl
Gerçi gülzâr-ı cihânda virdügi yok bâr gül

6 Var iken yüzüñ güle meyl eylemez dil bülbüli
'Ârife bir gül yeter lâzım degül tekrâr gül

7 Bâğa gel kim eyledi peydâ Yed-i Beyzâ semen
Gözüñ aç kim gösterür ahdar şeçerde nâr gül

---

* Ali Nihat Tarlan, (1997), **Necati Beg Divanı**, M.E.B. Yayınları, İstanbul, s.60-63

8 El salar etrâfa durmış sebze sahnında çinâr
Gel ki ʻişret niʻmetini eyledi îsâr gül

9 Bâde-i hamrâ ile çeng ü neye virdi ʻamel
Tevbe vü zühd ü salâhı eyledi bî-kâr gül

10 Başdan ayağa zer ü yâkût ile pîrûzeden
Donanur diler kim ola şâhid-i bâzâr gül

11 Câm-ı nev-rûzı içüb mestâne yüz biñ nâz ile
Şâh-ı şûhuñ salınur boynına şâhidvâr gül

12 Gonca gibi gam dikenlerinde bülbül kan yutar
Karşusında bâd-ı subh ile güler oynar gül

13 Sağlu sollu hârdan hançer takınmış gûyiyâ
Zâhid-i yâbis-dimâğ ile ider peykâr gül

14 Eyle redd ağyârı kim dillerde makbûl olasın
Başlar üzre yiri vardur itse terk-i hâr gül

15 Âh-ı ʻâşıkdur seni hüsnüñden âgâh eyleyen
Naʻra-i bülbülden olur her seher bîdâr gül

16 Bunca nâz u bunca şîve ile bir aylık ʻömri var
Kendüyi zînet iderse tañ mı şehrîvâr gül

17 Şâh-ı ʻâdil devridür var gûş-mâl it ey sabâ
Bülbüle cevr eylemekden itsün istiğfâr gül

18 Pâdişâh-ı dâd-ger deryâ-dil ü vâlâ-güher
Kim nem-i hulkından eyler sebzeler izhâr gül

19 Âsumân-ı saltanat Hân Bâyezîd ol kim anuñ
Kadri bâğında nice hurşîd gibi var gül

20 Âb-ı lûtfı irmese ser-sebz olmaya çinâr
Bâd-ı hulkı esmese bitürmeye gül-zâr gül

21 Nev-bahâr-ı lûtfı bezl itse kerem ni‘metlerin
Sath-ı sebze sahn-ı çînî ola hân-sâlâr gül

22 Âb-ı cûd irse sehâb-ı himmetinden sebzeye
Bî-tekellüf serv yemiş vire isfidâr gül

23 Atı na‘linden cihân mihrâb gibi secde-gâh
İti izinden olubdur yeryüzi hemvâr gül

24 Şemse-i şems-i ziyâ-efrûz-ı ‘âlem husrevâ
Safha-i tîğ-i cihân-gîrüñde bir zer-kâr gül

25 Meclisüñde bâğ bir mahbûb hıdmet-kârdur
Çeşm nergis kad sanavber hatt çemen ruhsâr gül

26 Pâyuña îsâr içün ey serv-i bâğ-ı saltanat
Eylemiş la‘lîn tabaklar üzre zer ihzâr gül

27 Goncalar ‘arz itmeyince tapuña hemyân-ı zer
Nasb olınmadı çemen iklîmine ser-dâr gül

28 Tâc-ı yâkûtı geyer pîrûzeden bağlar kemer
Gül-sitân-ı bezmüñe olalı hıdmet-kâr gül

29 Tûtî-i gül-zâr-ı bezmüñ olmağ içün eyledi
Hârı nahun bergi şeh-per goncayı minkâr gül

30 Âb-ı ‘adlüñden humârını ider ıslâh mül
Bûy-ı hulkuñdan sudâ‘ına kılur tîmâr gül

31 Mevki‘inde itdügüñçün lûtf-ı mahz olur gazab
Nitekim fasl-ı zemistânda görinür nâr gül

32 Ağ destârı ridâ-yı sebzi varken yakdılar
‘Ahd-i ‘adlüñde meger kim bağladı zünnâr gül

33 Bâd-ı hulkuñ itmeyince ta‘n ile bağrını kan
Virmedi gülşende bûy-i nâfe-i tâtâr gül

34 Ni‘met-i hulkuñ kohusından ire diyü nasîb
Dâmenin açub gedâlar gibi durur zâr gül

35 Bâd-ı subh ol deñlü hulkuñ tîbini pür itdi kim
Çâk-çâk olmış görür dâmânını her bâr gül

36 Şehriyârâ himmetüñ mahbûb-ı hâs u ‘âmdur
Hîç meclis var mıdur ki anda ola ağyâr gül

37 Pâdişâha bir şikâyet var kuluñdan tapuña
Kim bu ma‘nîden idübdür dîdesin hûn-bâr gül

38 Serv urur gögsine kef-dest-i tehî ‘âşık misâl
Goncanuñ zer kîsesin açmakla kocar hâr gül

39 Yakdı zillet nârına ben hâki tab‘-ı âb-dâr
Nitekim her dem gül-âb içün yanar nâ-çâr gül

40 Cân ile meddâhuñam dil-teng koma beni kim
‘Andelîbinden cihânda olmadı bîzâr gül

41 Gülşen-i vasfuñda her beyti Necâtî çâkerüñ
Beñzer ol mevzûn nihâle kim ucında var gül

42 Zîneti eyyâmıdur hatt ile şi‘rüñ şöyle kim
Reng ü bûy ile olur ârâyiş-i gül-zâr gül

43 Bezmüñe bir nahl-i rengîn bağladı kim yaraşur
Andan itse lûtf yollarını istifsâr gül

44 Tâc-verler üzre şâhâ şehriyâr ol şehriyâr
Nice kim her nev-bahâr olur şeh-i ezhâr gül

İNCELEME

1 Yılda bir kerre menâr-ı şâhdan dîdâr gül
Gösterür nite ki nûr-ı Ahmed-i Muhtâr gül

(*Gül, yılda bir kere dallarının minaresinden yüzünü gösterir; o, tıpkı Hz. Muhammed'in nurudur.*)

Gülün yılda bir kez dallarının minaresinden yüzünü göstermesinden kasıt, baharın gelişiyle birlikte gülün açılarak dalları arasından görünmesidir. Eskiden ramazan ayında minarelerde kandiller yakılırmış. Şairin gül ağacının dallarını bir minareye teşbih etmesi bize, ramazan ayında minarelerde yakılan kandilleri çağrıştırmaktadır. Ayrıca, yılda bir kere gelen bahar ayında açılan güllerle, yine yılda bir kere gelen ramazan ayında minarelere asılan kandiller arasındaki benzerliği veya paralelliği göz ardı etmemek gerekir.

Şair, dallardaki güllerle kandiller arasında benzerlik kurarak ve bunu da Hz. Muhammed'in nuruna *teşbih* ederek gülün açılması hadisesini hem beşerî, hem sosyal ve kültürel ve hem de dinî açılardan düşünülebilecek şekilde çok yönlü bir perspektiften bize sunmaktadır.

Beyitte geçen "menâr-ı şâh" *teşbih-i beliğ*dir ve yine menâr ile nûr sözcükleri arasında *iştikak* sanatı vardır.

2 Oldı mânend-i Medîne hoş münevver gülsitân
Devha-i güldür menâre pertev-i envâr gül

(*Gül bahçesi, Medine şehri gibi aydınlık oldu; sanki ulu gül ağacı minare; gül de çok parlak bir nur ışığıdır.)*

Güller açılınca, gül bahçesi her bir minaresinde kandiller yanan Medine şehri gibi parlaklık ve aydınlık kazanmıştır. Medine, Hz. Muhammed'in 622 yılında Mekke'den hicret etmek zorunda kaldığı şehrin adıdır. Arabistan'ın Hicaz bölgesinde yer alan bu şehrin hicretten önceki adı Yesrib iken, hicretten sonra Peygamber tarafından "Medînetü'l-Münevvere" yahut "Medîne-i Münevvere" olarak

değiştirilmiştir. Dolayısıyla gül bahçesinin Medine'ye *teşbih* edilmesi aynı zamanda bu şehrin ismi ile de alakalıdır. Çünkü münevvere; aydınlanmış, parlak, aydınlık demektir. Gül nasıl ki gül bahçesini nuruyla, ışığıyla aydınlık bir şehre çevirmişse; Hz. Muhammed de Medine'yi münevver kılmıştır. Yani gül, Hz. Muhammed; gül bahçesi ise Medine şehridir.

"Münevver ile envâr" sözcükleri arasında *iştikak* sanatı vardır.

3 Cem' idüb evrâk-ı âl üstine itmiş zer-fişân
Yazmış ol mecmû'aya vasf-ı ruhuñ ey yâr gül

(*Ey sevgili! Gül, o kırmızı yapraklarını bir araya getirip üstüne altın saçmıştır. O [gül], mecmua gibi olan yapraklarına senin yanağının övgüsünü yazmıştır.*)

Klâsik Türk şiirinde gülün en çok teşbih edildiği unsurlardan biri de mecmuadır. Kat kat ve yapraklarının üst üste oluşu nedeniyle gül bir mecmuaya benzer ve bülbül de her seher gül dalına konarak o mecmuadan letâif öğrenir. Altın saçan, altın saçıcı anlamlarına gelen "zer-feşân" ile kastedilen de gülün ortasındaki sarı tohumlarıdır. Altın saçılmış mecmua gibi olan gül yapraklarının üzerine ise sevgilinin yanağının övgüsü yazılmıştır. Çünkü onun yanağının övgüsü ancak altınlar saçılmış, zarif ve latif gül yaprağına yazılmaya layıktır.

Ayrıca zer-feşân diye bir altın kâğıt da vardır ve bu kâğıt, üzerine altın püskürtülerek yapılır. Bu nedenle de kıymetlidir.

Gülün yapraklarının üst üste yığılmış şekilde olması güzel bir sebebe bağlanmıştır, bu nedenle *hüsn-i ta'lil* sanatı vardır. "Cem etmek" ile "zer-feşân etmek" arasında *tezat* vardır. Hüsn-i hat kavramları ile ilgili bir *tenasüp* sanatı vardır.

4 Dâ'imâ mecmû'ası düşmez elinden rûz u şeb
Beñzer ider ruhlaruñ vasfını istihzâr gül

(*Gülün mecmuası elinden hiç düşmez; o sanki, gece gündüz senin yanaklarının övgüsünü hazırlamaktadır.*)

Bundan bir önceki beyitte geçen gül-mecmua mazmunu bu beyitte de söz konusudur. Gül, teşhis edilerek elinde mecmua olan bir kişiye *teşbih* ediliyor. "Elinden düşmemek" bir deyimdir ve sürekli okumak anlamındadır. Gülün bu hâli, bize aynı zamanda önünde açık bir biçimde duran Kur'an-ı Kerîm'i hıfz etmeye çalışan bir kişiyi çağrıştırmaktadır.

5 Umaram senden vefâ ey serv-i bûstân-ı cemâl
Gerçi gülzâr-ı cihânda virdügi yok bâr gül

(*Ey güzellik bahçesinin servi olan sevgili! Gerçi cihanın gül bahçesinde servi ağacı gül gibi bir meyve vermez ama ben yine de senden vefa umuyorum*)

Klâsik Türk şiirinde âşık-maşuk ilişkisi ekseninde, maşukun âşıkına vefa göstermeyişi, âşıkın tüm yalvarıp yakarmalarına karşı müstağni oluşu bu beyitte de çok ince bir hayâl ve üslûpla ifade ediliyor. Serv, meyve vermeyen bir ağaçtır. Bu nedenle şiirde "tehî-dest, hâm-dest, müflis, eli kuru" tabirleriyle ifade edilir. Selvi boylu sevgilinin meyvesi ise "vefâ"dır. Âşıkın, sevgiliden vefa ummaktan başka çaresi yoktur. Bu yüzden, "gerçi serv gül gibi bir meyve vermez ama ben yine de senden vefa umuyorum" diyor.

"Gülzâr-ı cihân" ve "bûstân-ı cemâl" *teşbih-i beliğ*dir. Serv ile sevgili kastedildiğinden *açık istiare*, vefa bir güle benzetildiğinden *teşbih* sanatı vardır.

6 Var iken yüzüñ güle meyl eylemez dil bülbüli
'Ârife bir gül yeter lâzım degül tekrâr gül

(Senin yüzün var iken, gönül bülbülü güle meyletmez; ârif olana bir gül yeter tekrar gül lâzım değildir.)

Ârif, irfan ve marifet sahibidir; gerçeği, hakikati keşf ve müşahede yoluyla kavrayan ve bu şekilde Allah hakkında vecdî ve irfanî bilgiye sahip olan kimsedir. Allah kendi zatını, isim, sıfat ve fiillerini onda müşahede ettirir. İşte sevgilinin gül gibi olan yüzünde Allah'ın isim, sıfat ve fiillerinin tecellisini ve tezahürünü gören ârif (âşık) kimse için, tekrar bir gül lazım değildir. Çünkü o, ilahî tecelliyi ve hakikati sevgilinin güle benzeyen yüzünde tecrübe etmiştir. Beyitte geçen "lâzım degül" bir deyimdir ve gerekmez, gerek yoktur anlamındadır.

"Dil bülbülü" *teşbih-i beliğ*dir. "Ârife bir gül yeter" atasözüdür, dolayısıyla *irsâl-i mesel* sanatı vardır. Klâsik Türk şiirinde deyim ve atasözlerini en çok kullanan şairlerden biri de Necâtî'dir ve şiirde bu şekilde deyim ve atasözlerini kullananlara da mesel-gû (mesel söyleyen) denir. Dolayısıyla bu beyitte, hatta kasidenin bütününde geçen deyim ve atasözleri Necâtî'nin şiirlerinin bir üslûp özelliği olarak değerlendirilmelidir.

"Gül" ve "degül" sözcükleri arasında *cinas* sanatı vardır.

7 Bâğa gel kim eyledi peydâ Yed-i Beyzâ semen
Gözüñ aç kim gösterür ahdar şeçerde nâr gül

(*Bağa gel ki, yasemen çiçeği en beyaz el gibi ortaya çıktı; gözünü aç ki gül, o yemyeşil ağaçta ateş gösterir.*)

Beytin hem birinci ve hem de ikinci mısrasında Hz. Mûsa'ya ve onun "yed-i beyzâ" mucizesine *telmih*te bulunuluyor. Kur'an-ı Kerîm'de geçen yed-i beyzâ hadisesi, Hz. Mûsa'nın dokuz mucizesinden birisidir. Bu mucize, Mûsa peygamberin elini koynuna sokup çıkarınca elinin bembeyaz bir nur olmasıdır. Bu hadise tefsirlerde elin beyazlaşması şeklinde değil, parlak bir ışık olması şeklinde ifade edilmiştir. İkinci mısrada ise, Hz. Mûsa'nın ailesiyle birlikte Mısır'a dönerken Tuva Vadisi'nde yemyeşil bir ağacın üzerinde bir nur (ateş) görmesi hadisesine *telmih*te bulunulmaktadır. Bu hadise de kaynaklarda şu şekilde anlatılmıştır: "Hz. Mûsa Mısır'a dönmek üzere ailesi ve iki çocuğuyla yola çıktığında Tûr-ı Sina'ya yaklaştığı zaman şiddetli bir rüzgâr ve yağmurla karşılaştı. Yolunu şaşırdı, ateş yakmak istediyse de çakmağı ateş almadı. O sırada uzakta bir ateş gözüne ilişti. Ateşe yaklaşınca onun bir ağaç tepesinde olduğunu gördü. Korkarak geri dönmek istedi. O zaman ağaçtan 'Yâ Mûsâ! Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım! diye bir nidâ geldi. Mûsâ secdeye vardı. Bu sırada ikinci bir nidâ ile Yâ Mûsâ, ben senin Rabbinim. Nalınlarını çıkar. Sen Tûvâ denilen kutsanmış vadidesin. O zaman Mûsâ 'Yâ Rabbî! Bana Zat'ını göster sana bakayım' dedi. Allah da 'Sen Ben'i göremezsin' dedi. 'Fakat dağa bak. Eğer benim tecellime tahammül edip durursan beni görürsün.' Allah dağa ecelli etti. Dağ parçalandı. Mûsâ bayılıp düştü. Bu mülakattan sonra Hz. Mûsâ'ya Kelimullah denildi." (Pala, 2002:295)

Birinci mısrada yasemen çiçeği, beyazlığı ve parlaklığı nedeniyle "yed-i beyzâ" ya; ikinci mısrada ise gül, yine rengi itibariyle bir nura (ateşe) *teşbih* edilmiştir.

8 El salar etrâfa durmış sebze sahnında çınâr
Gel ki ‘işret ni‘metini eyledi îsâr gül

(*Çınar, yeşilliğin ortasında durmuş el ile etrafa işaret ederek, gel ki gül içki nimetini etrafa saçtı der [gülün işret nimetine işaret eder.])*

Çınar, su kenarlarında yetişen, yaprağını döken ve yaprağı el şeklinde olan bir ağaçtır. Bu nedenle de çınarın yaprağı, gülün işret nimetini işaret eden bir ele *teşbih* ediliyor. Çünkü “el salmak”; el dokundurmak, el uzatmak, el sallamak ve el ile bir şeyi işaret etmek anlamlarına gelmektedir.

“İşret nimeti” *teşbih-i beliğ*dir. Gel ve gül sözcükleri arasında *cinas* sanatı vardır.

9 Bâde-i hamrâ ile çeng ü neye virdi ‘amel
Tevbe vü zühd ü salâhı eyledi bî-kâr gül

(Gül, o çok kırmızı bâde ile çeng ve neye iş gösterdi; tövbe ehillerini ve kendisini ibadete vermiş kişileri de işsiz eyledi.)

Baharla birlikte işret meclisleri kurulur, gül rengindeki kıpkırmızı şaraplar içilerek çeng ve neye amel verilir (çeng ve ney çalınmaya ve üflenmeye başlar). Bu durum adeta baharın gelişinin bir habercisidir. Böyle olunca da tövbe ehilleri ve zühd sahipleri işsiz kalırlar. Tövbe ve zühd ehillerinin işsiz kalması demek, onların va’z ettikleri insanların baharın gelişiyle birlikte dayanamayıp tövbelerini bozmaları ve işret meclislerine katılmalıdır. Burada şair sanki Klâsik Türk şiirinde çok sık işlenen zâhid tipine de bir göndermede bulunarak ona çatmaktadır. Zira, bütün bir kış zühd ve takva ile uğraşan; ancak baharın gelmesiyle birlikte dayanamayıp tövbesini bozan kişi ancak zahid (ham sofu)’dir. Böylece beyitte aynı zamanda tövbe ehlinin işsiz kalmasına neden olan gül de rengi, kokusu, letafeti ve bütün bir güzelliğiyle işret meclisinin cezbedici bir unsuru olarak vurgulanmaktadır.

“Bâde-i hamrâ, çeng ve ney” sözcükleri arasında işret ile ilgili bir *tenasüp* sanatı vardır.

10 Başdan ayağa zer ü yâkût ile pîrûzeden
Donanur diler kim ola şâhid-i bâzâr gül

(Gül, baştan ayağa altın, yakut ve firuzeden süslenir; o süslenerek bir pazaryeri dilberi olmak ister.)

Gül, bu beyitte cilveli, alımlı, şûh bir güzel şeklinde tasvir ediliyor. Gülün süslenmiş bir dilbere teşbihini Fuzûlî'nin ve Basîrî'nin gül kasidesinde de görmekteyiz.(bkz.Gül İle İlgili Müşterek Tasavvur ve Kullanımlar) Gül, sanki baştan ayağa takılar veya süslerle donanmıştır. Zira altın, yakut ve firuze de onun ziynet eşyalarıdır. Gülün bir pazaryeri dilberine teşbih edilmesinde onun yani gülün pazarda satılmasının çağrışımsal bir rolü vardır.

"Zer" ile gülün ortasındaki sarı tohumlar, "yakut" ile kırmızı taç yaprakları ve "pîrûze" ile de gül dalındaki yeşil yapraklar kastediliyor. Bu nedenle *açık istiare* sanatı vardır. Gülün tüm bu özellikleri, onun bir pazaryeri güzeli olmak için süslenmesi gibi bir nedene bağlandığından *hüsn-i ta'lil* sanatı vardır.

11 Câm-ı nev-rûzı içüb mestâne yüz biñ nâz ile
Şâh-ı şûhuñ salınur boynına şâhidvâr gül

(Gül, ilkbahar kadehini içerek sarhoş bir yosma gibi yüz bin naz ile o şûh dalın boynuna sarılır.)

Gül *teşhis* ediliyor ve hafif meşrep bir dilbere (yosmaya) *teşbih* ediliyor. Gülün dalın boynuna salınması onun (gülün) dalının üzerinde olması ile ilgilidir. Salınmak, hoş ve latif bir edâ ile hafifçe sağa sola meyletmek, hırâmân olmaktır. Gül, rüzgâr esince dalının üzerinde hafifçe sağa sola sallanır ve o, bu haliyle tıpkı yalpalayarak yürüyen sarhoş bir dilber gibidir. Ayrıca beyitteki "mestâne ve boynına" sözcükleri bize salınmak yahut sallanmak eylemiyle birlikte sarılmak eylemini de çağrıştırmaktadır. Bu durumda da gül, yine sarhoş olup yürümekte güçlük çeken ve bu nedenle birisine sarılarak (gül dalına sarılarak) ondan destek alan, ona tutunan bir yosmayı çağrıştırmaktadır.

"Câm-ı nevrûz" kadeh gibi olan güldür, dolayısıyla *açık istiare* sanatı vardır. "Câm" ile onun içindeki şey, yani şarap kastedildiğinden *mecâz-ı mürsel* sanatı vardır. "Şâh ve şûh" sözcükleri arasında da *cinâs* sanatı vardır.

12 Gonca gibi gam dikenlerinde bülbül kan yutar
Karşusında bâd-ı subh ile güler oynar gül

(Bülbül gam dikenlerinden dolayı gonca gibi kanlar yutar; gül ise onun [bülbülün] karşısında sabah rüzgârı ile gülüp oynar.)

"Kan yutmak" bir deyimdir ve acı çekmek, keder ve sıkıntı içinde olmak demektir. Gonca gibi kan yutmak ise goncanın kapalı oluşundan ve içinin kırmızı oluşundan kinâyedir. Gonca kapalı iken sıkıntıdadır, onun açılarak güle dönüşmesi, bu sıkıntılardan uzaklaşarak ferahlaması, handân olması demektir. Bu nedenle gonca, gülün dikenlerinden ötürü (o dikenlerin verdiği zahmetten dolayı) sıkıntıdadır ve içinin kırmızı olması nedeniyle de sanki kan yutmuş gibidir.

Bülbülün gonca gibi gam dikenlerinde kan yutmasına yani sıkıntı içinde olmasına karşılık gül, neşe içinde gülüp oynamaktadır. Gülün sabah rüzgârı ile gülüp oynaması ise rüzgârdan dolayı sallanmasıdır, hareket etmesidir. Böylece şair, hem bülbülün hem de gülün içinde bulunduğu durumu mecazî ve gerçek anlamlarıyla aktarıyor.

Yukarıda ifade edildiği üzere gonca, dikenlerin verdiği zahmetten ötürü sıkıntıdadır. Ancak bu onun zahirî veçhesidir. Batınî veçhesinde ise, aslında goncada, "Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim" hadis-i kudsisi gereği, varlığın sırlarının biraz sonra açılarak güle dönüşünce ifşa olacağı endişesi ve sıkıntısı vardır. Ayrıca goncanın açılması ile sadece bu sırlar ifşa edilmeyecek aynı zamanda gonca güle dönüşecek ve kısa bir süre sonra da güzelliği, letâfeti zevale erecektir.

Bülbülün elem ve sıkıntı içinde olmasına karşılık gül'ün gülüp oynaması *tezat*tır. "Gam dikenleri" *teşbih-i beliğ*dir.

13 Sağlu sollu hârdan hançer takınmış gûyiyâ
Zâhid-i yâbis-dimâğ ile ider peykâr gül

(Gül, dikenden sağlı sollu hançer edinmiştir; o (bu hâliyle) sanki kuru akıllı ham sofu ile savaş etmektedir.)

Gülün dikenleri birer hançere *teşbih* ediliyor. Gülün hançer gibi sağlı sollu dikenler takınmış olması Osmanlı Devleti'nde askerî hayattaki giyim-kuşama da işaret etmektedir. Nitekim Osmanlıda askerler hançerleri tek veya karşılıklı olacak şekilde (çift) kuşağa takarlardı. Bu husus gerek Türk nakkaşların minyatürlerinde ve gerekse yabancıların Osmanlı askerî hayatını resmeden gravürlerinde göze çarpmaktadır.

14 Eyle redd ağyârı kim dillerde makbûl olasın
Başlar üzre yiri vardur itse terk-i hâr gül

(Rakipleri [kapından] geri çevir ki gönüllerde hoş karşılanasın; gül eğer dikeni terk ederse başlar üzerinde yeri vardır.)

Şair, sevgilinin rakiplerini kovmasını kendisinden uzaklaştırmasını diliyor. Çünkü böylece sevgilinin gönüllerdeki değeri daha da artacaktır. Zira bütün âşıklar onun visalini arzulayacak, sevgili reddettikçe de daha büyük bir arzu ile onun kapısına gidecekler ve âşıklıklarını göstereceklerdir. "Başlar üzre yeri olmak" gülün dalından koparılarak sarığa veya serpûşa takılmasından kinayedir.

"Terk eylemek ile reddeylemek", "başlar üzre yeri olmak ile makbul olmak" ve "hâr ile ağyâr" arasında *leff ü neşr* sanatı vardır.

15 Âh-ı 'âşıkdur seni hüsnüñden âgâh eyleyen
Na'ra-i bülbülden olur her seher bîdâr gül

(Sen,i güzelliğinden haberdar eden âşıkın âhıdır, gül de her seher vakti bülbülün ötüşüyle uykusundan uyanır.)

Allah tüm mevcudatı varlığından haberdar olsunlar, kendisini bilsin, tanısın, hamd ü senâ etsinler diye yaratmıştır. Ve tüm varlıklara isim, sıfat ve fiilleriyle tecelli etmiştir. İnsan-ı kâmil, mevcudatın özünde yer alan bu tecellileri görerek Allah'ı tespih ettiğinde, niyazda bulunduğunda yaratılışın gayesi gerçekleşecek, yani insan-ı kâmilin zikri Allah'ın tecellilerinin ortaya çıkmasını daha doğrusu var olanın idrak edilmesini sağlayacaktır. Çünkü Cemal sıfatıyla kâinattaki varlıkları güzel ve hoş kılan ve yine o güzel ve hoş varlıklara (maşuklara) müştak olacak varlıkları (âşıkları) yaratan Allah,

böylece güzelin ve güzelliğin idrak edilmesini ve bilinmesini dilemiştir. Ancak elbette ki bu güzelliğin farkına gaflet uykusundan uyanmış olanlar varabilirler. Bu beyitte de bir *leff ü neşr* sanatı vardır: “Âh ile nara”, “âşık ile bülbül”, “âgâh olmak ile bîdâr olmak”, “sevgili ile gül”.

“Âgâh eylemek” haberdar etmek, uyandırmak anlamlarına gelmektedir. Gül ve sevgili aslında güzelliğinin yani hüsnünün farkındadır; ancak âşık (bülbül) öterek ona yöneldiğinde gülün güzelliğinin bir anlamı olacaktır. Allah’ın kâinattaki tecellileri de -kula göre- kul tarafından idrak edildiği zaman önem kazanacaktır. Yani âşık, bu durumda maksadın hâsıl olmasını sağlayan unsurdur.

16 Bunca nâz u bunca şîve ile bir aylık ‘ömri var
Kendüyi zînet iderse tañ mı şehrîvâr gül

(Gül bir şehirli gibi kendisini süslerse buna şaşılır mı; çünkü bunca edâ ve cilve ile onun ancak bir aylık ömrü vardır.)

Onuncu beyitte gülün baştan ayağa “yakût, altın ve pîrûze” ile süslendiğini söyleyen şair bu beyitte ise gülün süslenip püslenmesine şaşılmaması gerektiğini çünkü onun ancak bir aylık ömrünün var olduğunu söylüyor. Bir aylık ömürden kasıt onun bahar ayında gül bahçesini bütün bir ihtişamıyla tezyin etmesi daha sonra ise solmasıdır. Gül, bu süslenmiş hâliyle şehirli bir dilbere *teşbih* ediliyor. Şehirli olması ise onun saray meclislerinin vazgeçilmez tezyinatçısı olması, tüm çiçeklerin sultanı olması nedeniyle apayrı bir yerinin bulunmasındandır. Yani gül, diğer çiçekler gibi çemen mülküne taşradan gelmemiştir. Çünkü bu beyitte gülü şehirli, alımlı bir güzele *teşbih* eden Necâtî, bilindiği üzere bir başka gazelinde lâleyi taşradan gelmiş, çemen mülküne bîgâne bir çiçek olarak tasvir etmektedir:

Taşradan geldi çemen mülkine bîgâne diyü
Devr-i gül sohbetine lâleyi iletmediler
(G.198/ b.2)

On altıncı beyitte geçen “şehrî” ile “ bir ay” sözcükleri arasında *iham-ı tenasüp* sanatı vardır. Çünkü şehrî sözcüğünün aya mensup, ay ile ilgili, aylık gibi anlamları da vardır.

17 Şâh-ı ‘âdil devridür var gûş-mâl it ey sabâ
Bülbüle cevr eylemekden itsün istiğfâr gül

(Ey sabah yeli, [artık] adaletli padişahın [Bayezid] devridir, git gülün kulağını bük; bülbüle eziyet etmekten tövbe etsin)

Şair, buraya kadar gülü çeşitli vasıfları ile anlattıktan sonra II. Bayezid’in övgüsüne geçerek onu anlatmaya başlıyor. Bu beyit, girizgâh beytidir. Padişahın adaleti, adaletinin keskinliği ifade ediliyor. Öyle ki o âdil padişahın devrinde gülün dahi bülbüle haksızlık ve zulüm etmesine hakkı ve haddi yoktur. Bu yüzden sabah yelinin, gülün kulağını bükerek onu tembih etmesi gerektiği söyleniyor. Bunu yaparken de gül ve kulak arasındaki şekil benzerliğinden yararlanıyor.

Kasidelerde devrin padişahının adaleti, ihsanı, cömertliği vs. vasıfları anlatılırken birtakım tabiat unsurlarının buna dâhil edilmesi ve şahit kılınması, söz konusu padişahın adaletinin sadece halk veya insanlar üzerinde değil, aynı zamanda tüm canlı varlıklar üzerindeki tesirini ifade etme maksadının bir tezahürüdür ve bundan gaye, yukarıda da belirtildiği gibi padişahın adaletinin ne kadar nüfuzlu ve etkili olduğunu ifade etmektir.

18 Pâdişâh-ı dâd-ger deryâ-dil ü vâlâ-güher
Kim nem-i hulkından eyler sebzeler izhâr gül

(O insaflı [âdil] padişah, derya gönüllü ve değeri yüksek bir padişahtır ki onun huyunun neminden bütün yeşillikler gül verir.)

Bir önceki beyitte Sultan II. Bayezid’in adaletini öven şair, bu beyitte de onun sahavetini ve ihsanını övmektedir. Bunu yaparken de “nem-i hulk” ifadesindeki “nem” sözcüğünün çağrıştırdığı anlam inceliklerinden yararlanmaktadır. Zira nem, hafif ıslaklık, az yaşlık manasındadır; ancak o padişah o kadar cömerttir ki bu hafif ıslaklık dahi bütün yeşilliklerin gül vermesine yeter deniliyor. “hulk” huy, tabiat, yaratılış ve insanın doğuştan getirmiş olduğu özellikler, huylar anlamlarına gelmektedir ve nem-i hulk aynı zamanda padişahın huyunun güzelliğini ve yumuşaklığını ifade etmektedir. “deryâ-dil” ifadesi ise, hoşgörülülüğü ve bilgeliği temsil eder.

"Deryâ-dil ve nem-i hulk" *teşbih-i beliğ*dir. Padişahın huyunun neminin tüm yeşilliklere gül açtırması *mübalağa*dır.

19 Âsumân-ı saltanat Hân Bâyezîd ol kim anuñ
Kadri bâğında nice hurşîd gibi var gül

(Saltanatın göğü o Han Bayezid ki onun itibarlı bahçesinde güneş gibi nice güller var.)

"Kadr" değer, itibar manalarının dışında bir astronomi terimidir ve bir gezegenin bulunduğu en üst yörüngeyi ifade eder. Beyitte Bayezid'in saltanatı bir gökyüzüne, o saltanatın kıymetli bahçesindeki her bir gül de bir güneşe *teşbih* ediliyor. Bununla da Bayezid Hân'ın saltanatının ihtişamı, görkemi ve kudreti anlatılıyor. Burada yeryüzü ile gökyüzünün birbirinin ma'kesi yani yansıması olduğu düşüncesi de vardır. Zira birçok şiirde ve özellikle de yeryüzü güzelliklerinin ve tabiatın anlatıldığı "bahariyye"lerde bu düşünce veya anlayışa sıkça rastlanmaktadır. Nitekim Fuzûlî, Necâtî'nin bu kasidesine nazire olarak yazmış olduğu gül kasidesinde, o da yeşilliği gökyüzüne, gülü ise gökyüzünde dolaşan yıldızlara teşbih etmektedir. Ayrıca Bayezid'in saltanatının gökyüzündeki bahçesinde güneş kadar kıymetli, parlak güllerin olması, o saltanatın itibarını artıran ve kudretini gösteren unsurlardır.

"Âsumân-ı saltanat" *teşbih-i beliğ*dir. "kadr" ile "âsumân" sözcükleri arasında *iham-ı tenasüp* sanatı vardır.

20 Âb-ı lûtfı irmese ser-sebz olmaya çinâr
Bâd-ı hulkı esmese bitürmeye gül-zâr gül

(Onun lütfunun suyu yetişmezse [erişmezse] çınar yemyeşil olmaz; huyunun [yaratılışının] rüzgârı esmezse gül bahçesinde gül bitmez.)

Tabiattaki doğal bir döngü, padişahın övgüsü için kullanılıyor. Padişahta olması gereken veya beklenen en önemli özelliklerinden ikisi yani lütuf, kerem sahibi olması ve iyi huylu olması beyitte anlatılıyor. "Âb-ı lutf ve bâd-ı hulk" *teşbih-i beliğ*dir. Âb yani su, feyiz ve berekettir, dolayısıyla ihsanın ve keremin bir sembolüdür. İhsan ve kerem sahibi olan padişahın lütfunun feyzi ve bereketi de çınarı yemyeşil eder. Çınar,

yaprağını döken bir ağaçtır. Bu husus "cömertliğinden çırılçıplak olması, yaprağını önüne ve arkasına saçması" şeklinde ifade edilir. Ancak lütuf sahibi padişahın âb-ı lütfu bu ağacı bile yemyeşil eder denilerek padişahın ihsanının, lütfunun çokluğu ve kuvveti övülüyor.

Klâsik Türk şiirinde padişahın yaratılışı, huyu daima "bâd" a benzetilmiştir. Bunun nedeni bâd'ın, yani rüzgârın her tarafa esmesi ve ulaşabilmesidir. Böylece şiirde, padişahın güzel ahlâkının ve huyunun tüm ülkeyi ve ülke halkını kapsadığı anlatılmış olur. Padişahın güzel huyunun yelinin, gülün açılması gibi güzel bir olaya vesile olması da önemlidir.

21 Nev-bahâr-ı lûtfı bezl itse kerem ni'metlerin
Sath-ı sebze sahn-ı çînî ola hân-sâlâr gül

(Onun lütfunun ilkbaharı ihsan nimetlerini cömertlikle etrafa saçsa, yeşillik çiniden bir avlu, gül de sofracı başı olur.)

Osmanlı Devleti'nde padişah; gücün, cömertliğin ve otoritenin bir sembolü ve temsilcisidir. Beyitteki "nev-bahâr-ı lutf" tamlaması da bunu ifade etmektedir. Çünkü ilkbahar yeniden hayat buluşun, canlılığın, yeryüzünün türlü nimetlere gark oluşunun habercisidir.

"Nev-bahâr-ı lutf" *teşbih-i beliğ*dir.

22 Âb-ı cûd irse sehâb-ı himmetinden sebzeye
Bî-tekellüf serv yemiş vire isfidâr gül

(Senin himmetinin bulutundan çimenliğe cömertliğinin suyu ulaşsa, selvi ağacı hemen yemiş verir, aksöğüt de gül.)

Selvi ağacının meyvesi yoktur ve aksöğüt ise çiçek açmayan bir ağaçtır. Ancak padişahın lütfu öylesine büyüktür ve çoktur ki meyvesi olmayan selvi ağacına meyve verdirir; çiçek açmayan aksöğüt de o lutfa nail olursa çiçek açar. Dolayısıyla *tezat* sanatı vardır ve aynı zamanda *mübalağa* sanatı vardır. "Sehâb-ı himmet" ve "âb-ı cûd" *teşbih-i beliğ*dir.

23 Atı na‘linden cihân mihrâb gibi secde-gâh
İti izinden olubdur yeryüzi hemvâr gül

(Onun atının nalından cihanın her tarafı mihrap gibi secde yeridir; köpeğinin izinden de yeryüzü baştan sona gül ile dolmuştur.)

Burada nal izi mihraba, köpeğin ayaklarının izi de güle benzetilmiştir. Padişah Bayezid Han saltanat göğünün sultanıdır, güneşidir ve onun saltanatının ulaştığı her yer adaletin, huzurun ve güvenin hüküm sürdüğü bir secdegâh olur.

24 Şemse-i şems-i ziyâ-efrûz-i ‘âlem husrevâ
Safha-i tîğ-i cihân-gîrüñde bir zer-gâr gül

(Ey padişah! Cihanı aydınlatan güneşin şemsesi, senin cihanı tutan [dünyayı fetheden] kılıcının üzerinde altın işlemeli bir güldür.)

Şemse, güneş şeklinde işlenmiş veya oyulmuş süse veya resme denir. Beyitte güneş, kılıç ve gül arasında güneş merkezde olmak üzere bir ilişki söz konusudur. Güneş ışığı, parlaklığı ve ısısı gibi özellikleriyle hayat kaynağıdır. O, gök cisimlerinin sultanıdır, ışıklarını yeryüzünün her tarafına götürmesi dolayısıyla cömertliğin sembolüdür. O, feleğin bağrında bir şemsedir, padişahın gökyüzündeki görüntüsü veya yansımasıdır. Güneşin gül ile olan ilişkisi şekli yani yuvarlaklığı, parlaklığı ve rengi itibariyledir. Güneşle de kılıç arasında yine parlaklık açısından bir münasebet vardır. Ayrıca güneş nasıl ki bütün bir cihanı aydınlatıyor, dolaşıyorsa padişahın kılıcı da tüm dünyayı dolaşır, fetheder. Yine bütün gökyüzünün bir sancağı gibi olan güneşin, padişahın kılıcının şemsesi olması, O’nun yüceliğini, ululuğunu gösterir.

25 Meclisüñde bâğ bir mahbûb hıdmet-kârdur
Çeşm nergis kad sanavber hatt çemen ruhsâr gül

(Senin meclisinde, bahçe sevilen güzel bir hizmetkârdır ki onun gözü nergis, boyu sanavber, yanağındaki tüyler çimen, yanağı da güldür.)

Padişahın meclisinin hizmetindeki kişinin vasıfları ancak böyle olmalıdır.

26 Pâyuña îsâr içün ey serv-i bâğ-ı saltanat
Eylemiş la'lîn tabaklar üzre zer ihzâr gül

(Ey saltanat bağının selvisi! Gül, senin ayağına saçmak için la'lden tabaklar içinde altın hazırlamıştır.)

Gülün la'l gibi kırmızı olan yaprakları yuvarlaklığı bakımından bir tabağa *teşbih* ediliyor ve onun ortasındaki sarı tohumlar da yine padişahın ayağına saçmak için hazırlanmış altınlara benzetiliyor. Gülün la'l gibi kırmızı olan yaprakları arasında sarı tohumlarının oluşu güzel bir nedene bağlandığından *hüsn-i ta'lil* sanatı vardır. Ayrıca "saçı veya saçu saçmak" geleneğine *telmih* de vardır. Osmanlı'da düğün, sünnet gibi özel ve önemli günlerde, çeşitli hediyeler dağıtılması, inci ve mücevherlerin saçılması şeklinde uygulanan bu gelenek, çok eski olup temelleri Şamanist Türklere kadar gitmektedir.

"Bâğ-ı saltanat" *teşbih-i beliğ*dir, "serv" ile padişah kastedildiğinden *açık istiare* sanatı vardır.

27 Goncalar 'arz itmeyince tapuña hemyân-ı zer
Nasb olınmadı çemen iklîmine ser-dâr gül

(Goncalar senin huzuruna altın kesesi sunmayınca, gül çimen ülkesine başkumandan olarak tayin edilmedi.)

"Nasbolunmak" bir bölgeye memurluğa tayin edilmek anlamına gelir. Gülün açılmadan önceki hâli, içinde altınlar olan bir kese gibidir. Goncanın altından kesesini arz etmesi ise açılarak sarı tohumlarını göstermesidir.

"Çemen iklimi" *teşbih-i beliğ*dir.

28 Tâc-ı yâkûtı geyer pîrûzeden bağlar kemer
Gül-sitân-ı bezmüñe olalı hıdmet-kâr gül

(Gül, senin meclisinin gülbahçesinde hizmetkâr olduğundan beri yâkuttan taç giyip, firuzeden kemer bağlar.)

Yakuttan taç, gülün kırmızı olan taç yapraklarıdır, firuzeden kemer ise gül dalındaki yapraklardır. Bu aynı zamanda Osmanlıda saray hizmetinde bulunan kişilerin

giymiş oldukları kıyafetleri de ifade etmektedir. Osmanlı Devleti'nde her meslek sahibi, kolayca ayırt edilebilsin diye ayrı şekil ve renkte kaftanlar giyip serpuş takarlardı. Böylece çarşıda pazarda bulunan herkesin ne işle uğraştığı ve konumunun ne olduğu belli olurdu.

Gül, bir hizmetçiye *teşbih* ediliyor. Ayrıca gülün kırmızı ve yeşil renkli yapraklarının olması güzel bir nedene bağlandığından *hüsn-i ta'lil* sanatı vardır.

29 Tûtî-i gül-zâr-ı bezmüñ olmağ içün eyledi
Hârı nahun bergi şeh-per goncayı minkâr gül

(Gül, senin meclisinin çiçek bahçesine papağan olmak için dikeni tırnak, yaprağı kanat, goncayı da gaga yaptı.)

Yirmi altıncı beyitten itibaren gül ve gül etrafındaki unsurlarla şekillenen sembolik yapı, kudreti çok olan lütuf ve kerem sahibi devlet-meâb padişahın yüceliğini övmek içindir. Zira yirmi altıncı beyitte "gülün padişahın ayağına saçmak için la'lden tabaklar içinde altınlar hazırlaması", yirmi yedinci beyitte "goncanın altın kesesini sunması", yirmi sekizinci beyitte "gülün yakuttan taç giyip, firuzeden kemer bağlaması" ve yirmi dokuzuncu beyitte de "gülün padişahın meclisinin papağanı olmak istemesi" hep bu amaçladır.

Beyitte "tûtî-nahun-şehper-minkâr" sözcükleri arasında *tenasüp* sanatı vardır. Gül papağana *teşbih* ediliyor.

30 Âb-ı 'adlüñden humârını ider ıslâh mül
Bûy-ı hulkuñdan sudâ'ına kılur tîmâr gül

(Senin adaletinin suyu, şarabın verdiği sarhoşluğu [şarabın etkisini] yok eder; huyunun [yaratılışının] kokusu da gülün baş ağrısını iyileştirir.)

Su, içkinin tesirini azaltır, harareti düşürür. Bu nedenle padişahın adaletinin suyu, sarhoşluğu ortadan kaldırıyor. Güzel koku ise zihni ve şuuru tenbih ederek vücutta rahatlamayı temin eder. Padişahın yaratılışının kokusu ise kokuların en güzeli olduğu için, gül bile tîmâr edilmek için ancak onun kokusuna muhtaçtır.

31 Mevki'inde itdügüñçün lûtf-ı mahz olur gazab
Nitekim fasl-ı zemistânda görinür nâr gül

(Nasıl ki kış mevsiminde ateş gül gibi görünürse, senin gazabın da yerinde ettiğin için lütuf yerine geçer [lütfun ta kendisi olur.])

Her ne kadar ateş ve gül paradoksal bir yapı arzediyor gibi görünse de (çünkü ateş, yakıp yok etmenin; gül ise baharla birlikte hayat bulmanın simgesidir), temelde her ikisi de bir ve aynı şeydir. Gül, suyun feyziyle, gayb âlemi olan topraktan yükselerek müşâhede âleminde beliren ve sabah esen latif rüzgarla açılarak parlayan bir ateştir. Ateş ise kış mevsiminde de olsa "hatırlatıcı ve insan muhayyilesini harekete geçirici bir unsur" olarak gülü hatırlatır. Gül, belirtildiği gibi, bünyesinde Klâsik Türk şiirinde, anasır-ı erbaa denilen dört unsuru veya kozmik gücü yani toprak, su, ateş ve havayı barındırır. Bu ise aynı zamanda Hinduizm, Budizm ve Jainizm'de kutsal bir sembol olan "swastika yahut gamalı haç"ın sembolüdür. Swastika Sanskritçe'de mutluluk getiren anlamına gelmektedir ve kökeni Hinduizm, Budizm gibi birçok dinin yanı sıra Mayalar'a, Sümerler'e kadar pek çok antik uygarlığa dayanmaktadır. Rossetti'nin Dante'nin eserlerinde Gül-Haç sembolizmini bulmaya çalışması belki Umberto Eco'nun yorumuyla aşırı bir yorumlama örneği olmakla birlikte boşuna değildir. Bu konuyu biraz daha açacak olursak, U. Eco'nun "Giz Yandaşları" adını verdiği ve 19. yüzyıldan başlayarak günümüze gelinceye kadar İngiliz-İtalyan yazar Gabriel Rossetti, Fransız Eugéne Aroux, İtalyan şairi Giovanni Pascoli ve René Guénon'a dek birçok eleştirmen Dante'nin uçsuz bucaksız metnini gizli bir ileti bulmak amacıyla saplantılı bir biçimde okumuşlardır. Bunlardan "Rossetti, Dante'nin bir mason, Templier şövalyesi ve Gül-Haç tarikatinin bir üyesi olduğu kanısından yola çıkar ve bu yüzden bir Mason-Gül-Haç simgesinin şöyle olması gerektiğini varsayar: İçinde bir haç bulunan bir gül, bunun altında ise geleneksel efsaneye uygun olarak kendi göğsünden kopardığı etle yavrularını besleyen bir pelikan." (Eco, 1997:63)

Yukarıda da zikredildiği üzere, Umberto Eco, Dante'nin metni için Giz Yandaşları'nın yapmış oldukları saplantılı okuma yöntemini aşırı yorumlama olarak değerlendirse de bizim konumuz açısından Rossetti'nin Dante'nin metninde bulmaya çalıştığı "içinde gül bulunan bir haç sembolü" önem arz etmektedir. Çünkü bu, bir taraftan bizi gül-haç sembolizmine götürürken öte yandan Hristiyanlığın temel sembolü ve haçın kesişim yerlerine bir "halka" eklenmesi ile oluşan "Kelt haçı"na götürecektir.

Kelt haçı’nın -ki bu güneş haçı olarak da kullanılır- kesişim yerlerindeki halka sembolik açıdan oldukça önemlidir. Çünkü bu da Guénon’nun sıklıkla bahsettiği ve hemen hemen bütün geleneksel öğretilerin temelindeki kozmik çember ile ilgilidir. Bu kozmik çember kimi öğretilerde ise bir “tekerlek” sembolü ile gösterilmektedir. Ve swastika, tekerlek ve gülün de sembolik karşılığı temelde Kutup’tur. Kutup ise bütün geleneklerin sembolik olarak kabul ettiği, dünyanın ortasının onun etrafında teşekkül ettiği sabit noktadır, merkezdir. Bu açıdan gülü düşündüğümüzde onun açılmadan önceki halini yani gonca halini bu sabit merkez olarak değerlendirmek mümkündür. Yine haç-küre-gül sembolizmine dönecek olursak, Kelt haçındaki halka bir küredir, tekerlektir. Guénon tekerleğin, Roma dönemi kiliselerinde ve gotik yapılarında bulunan gül sembolizmi ilgili olduğunu teker ile amblem olarak kullanılan çiçekler arasında açık bir ilişkinin bulunduğunu söyler. Mesela Batı’da gülün Doğu’da ise lotusun varlığı gibi (Guénon, 2004a:18).

Yukarıda zikredilen evrensel çark bir zahirî ve bir de batınî olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Zahirî kısım evrensel bir çark, küre veya merkez olan gülün açılmış şeklidir ve bu haliyle kesreti sembolize eder. Gülün açılmış şekli, çemberin dışı yani herkese açık olan, herkesin görebildiği kısımdır. Batınî kısım ise içinde gaybî unsurları (saf bilgi, hakikat, İlke, yokluk, çocukluk, saflık) barındıran ve sadece seçkin bir gruba hitap eden kısımdır. Seçkin gruptan kasıt, evrensel çarkın merkezine -yani goncaya- kişisel istidadı ve talebine göre ulaşabilmiş, Mutlak Hakikati ve İlke’yi tecrübe edebilmiş kişilerdir. Gül kesret iken, gonca vahdettir, yokluktur ve tasavvuftaki “fakr makamı”dır. Gül, dağılmışlık, parçalanmışlıktır; asıl huzur ise büyük huzuru içinde barındıran goncanın içinde gizlidir ve bu da İslam tasavvufundaki “Sekine” denilen makamdır. Çünkü bu noktada Guénon’un tabiriyle “belirgin ben” hiçe indirgenmiş ve açılmış güldeki çatışmalar ortadan kalkmıştır. Goncanın bu hali Hint geleneğindeki Nirvana’dır. Dolayısıyla bütün bu sembolik yaklaşımlarda veya gülün geleneksel öğretilerinde ortak bir kullanıma sahip olmasında hiç şüphesiz onun bünyesinde barındırdığı kozmik unsurlar etkili olmuştur.

Bu husus, bize gül ile dört unsur arasında ezoterik anlamda sıkı bir ilişkinin olduğunu gösterdiği gibi, René Guénon’un da ifade ettiği üzere, tüm geleneksel öğretilerin, biçimlerindeki farklılıklara rağmen temelde aynı olduğunu göstermektedir. Çünkü tüm Doğu ve Batı geleneklerinin temelinde Tek ve Mutlak olana, yine

Guénon'un deyişiyle "İlke" ye yani merkeze erişmek ve ilk kadim durumun öz saflığına ulaşmak yatmaktadır. (Guénon, 2004b:49/54)

Gül-ateş ilişkisine dönecek olursak kış mevsiminde ateşin gül gibi görünmesi bir zıtlık değil zıtlıkta bütünleşme ve var olmadır. İkinci mısrada geçen gazap ve lütuf da aslında bu yönüyle yine bir paradoks değildir. Çünkü ateşi gül olarak görmeyi başarabilen kişi için lütuf da kahır da birdir. Bu nedenledir ki âşık: "lütfun da hoş kahrın da" der.

32 Ağ destârı ridâ-yı sebzi varken yakdılar
'Ahd-i 'adlüñde meger kim bağladı zünnâr gül

(*Ak sarığı, yeşil cübbesi olduğu halde yaktılar; herhalde senin adaletinin hüküm sürdüğü bu zamanda gül [beline] papaz kuşağı bağladı.)*

Ak destar ve yeşil cübbe Osmanlı Devleti'nde yüksek kademedeki Müslüman din görevlilerinin giymiş oldukları kıyafettir. Zünnâr ise Hristiyan din adamlarının (keşişlerin) kuşanmış oldukları, uçları sarkık sert yünden örülmüş kuşağa denir. Dolayısıyla ak destar ve yeşil cübbe Müslümanlığı, zünnâr ise Hristiyanlığı temsil eder. Gülün papaz kuşağı bağlaması ile dalındaki karşılıklı kuşak şeklinde olan yapraklar kastediliyor yani bu yapraklar zünnâra *teşbih* ediliyor. Zünnâr bağlamak Müslümanlıktan çıkarak Hristiyan olmak demektir. İslam dininden çıkıp bir başka dine girenin yani irtidâd edenin cezası ise ölümdür. Şair gülün doğal hâlini, görünümünü padişahın adaletini övmek için bir vesile kılıyor. Gül suyu ve gül yağı elde edebilmek için gül yakılır, başka bir ifadeyle kaynatılır. Ancak şair, gülün yakılmasını beline zünnâr bağlaması gibi bir nedene bağlıyor bu sebeple *hüsn-i ta'lil* sanatı vardır.

33 Bâd-ı hulkuñ itmeyince ta'n ile bağrını kan
Virmedi gülşende bûy-ı nâfe-i tâtâr gül

(Senin yaratılışının yeli sert esip onu kınamayınca [bağrını kan etmeyince] gül bahçesinde gül, tatar nâfesinin kokusunu vermedi, [tatar nâfesi gibi kokmadı]).

Gül, gonca hâlindeyken iç içe geçmiş taç yapraklarıyla içinde şarap bulunan bir kadeh gibidir, yahut kanlı bir gönle benzer. Ancak bunu açığa çıkaran, gösteren ise

seher vakti esen rüzgârdır. Bu rüzgârla birlikte gonca hâlinden kurtularak kırmızı yapraklarını gösteren gülün, bağrının kan oluşunu sağlayan, daha doğrusu bunu ifşa eden rüzgâr olduğu için de şair önce sert esen bu yeli padişahın yaratılışına *teşbih* ediyor ve daha sonra ise padişahın yaratılışının rüzgârının yeli sert esip incittiği için gülün bağrı kandır diyor. Ayrıca gülün kokusunu yayabilmesi için de açılması gerekir ki bunu yapan da yine padişahın yaratılışının yelidir.

34 Ni'met-i hulkuñ kohusından ire diyü nasîb
Dâmenin açub gedâlar gibi durur zâr gül

(Senin yaradılışının nimetinin kokusundan bir pay alırım diyerek gül, eteğini açıp dilenciler gibi zavallı bir biçimde durur.)

Gül, rengi, şekli, kokusu ve birçok yönüyle güzel ve latif bir varlıktır. Ancak sevgilinin, daha genel anlamda memdûhun vasıfları tüm varlıklardan daha güzel ve daha üstündür. Bu nedenle gül bile memdûhun yaratılışının kokusundan pay almak arzusunda olan zavallı bir dilenci gibidir, boynu büküktür. Zira gül de açılınca boynunu büker.

"Nimet-i hulk" *teşbih-i beliğ*dir.

35 Bâd-ı subh ol deñlü hulkuñ tîbini pür itdi kim
Çâk-çâk olmış görür dâmânını her bâr gül

(Sabah yeli senin yaratılışının kokusunu o kadar artırdı ki gül her an eteğini parça parça olmuş görür.)

Padişahın yaratılışının güzel kokusundan nasiplenmek için gedâlar gibi duran gül, bu güzel koku karşısında kıskançlıktan eteğini parça parça etmiştir. Gülün eteğini parça parça etmesi ise açılmasıdır ve bunu yapan da yine sabah rüzgârıdır.

36 Şehriyârâ himmetüñ mahbûb-ı hâs u 'âmdur
Hîç meclis var mıdur ki anda ola ağyâr gül

(Ey padişah! Senin lütfun ve inayetin herkes tarafından sevilen bir sevgilidir. Hiçbir meclis var mıdır ki gül orada bir yabancı gibi olsun[istenmiyor olsun])

Padişahın himmeti güle *teşbih* edilmiştir. Nasıl ki gül herkes tarafından sevilir, değer verilir ve meclislerin başköşesinde yer alırsa senin himmetin de tıpkı gül gibi değerli ve kıymetlidir.

37 Pâdişâhâ bir şikâyet var kuluñdan tapuña
Kim bu ma'nîden idübdür dîdesin hûn-bâr gül

(Ey padişah! Kulundan huzuruna [şöyle] bir şikâyet var, bundan dolayı gülün gözleri kan saçmaktadır.)

II. Bayezid Han'a bir sıkıntısının, arz-ı halinin olduğunu dile getiren şair, bu sıkıntısının nedenini ise bundan sonraki beyitlerde dile getiriyor.

38 Serv urur gögsine kef-dest-i tehî 'âşık misâl
Goncanuñ zer kîsesin açmakla kocar hâr gül

(Selvi, muradına erememiş eli boş bir âşık gibi göğsünü döver; diken ise altın kesesine benzeyen goncayı açarak, altın dökerek gülü kucaklar.)

Selvi ağacının meyvesi ve yaprağı yoktur, bu nedenle göğsü, (gövdesi) çıplaktır. O bu haliyle, eli boş zavallı bir âşık gibidir (elinde hiçbir şey yoktur). Gonca ise içinde altın saklayan bir altın kesesi gibidir. Onun ortasındaki sarı tohumlar altına benzer. Diken, goncayı açarak goncanın ortasındaki tohumları (altınları) döker ve gülü kucaklar. Şair beyitte "selvi" ile kendisini, "hâr" ile ise rakipleri yani diğer şairleri kastetmektedir. Böylece şair, rakiplerinin hak etmedikleri değeri görmelerine karşın kendisinin hak ettiği değeri göremediğini, eli boş ve sıkıntı içerisinde olduğunu gayet sanatkârâne ve kinâyeli bir üslupla dile getiriyor. Böylece, bir önceki beyitte padişahın huzuruna, makamına olan şikâyetini dile getiriyor. Şairin bu şikâyetini zamandan, felekten şikâyet olarak da düşünmek mümkündür.

39 Yakdı zillet nârına ben hâki tab'-ı âb-dâr
Nitekim her dem gül-âb içün yanar nâ-çâr gül

(Gül suyu elde etmek için gülün çaresiz [olarak] yakılması gibi parlak yaratılışım yüzünden horlanma ve sefâlet ateşine yakıldım.)

"Tab-ı âb-dâr" parlak yaratılışlı demektir. Necâtî bununla sanatının, şairliğinin parlaklığını, üstün ve eşsiz oluşunu ifade ediyor ve bir önceki beyitte dile getirdiği şikâyetin, yakınmanın devamı niteliğinde : "Nasıl ki gül suyu elde etmek için gül, çaresiz yakılırsa, ben de parlak yaratılışım (şairlikteki istidadım) yüzünden zillet ateşine yakıldım" diyerek kendisini güle, şiirini ve sanatkârlığını da gül suyuna *teşbih* ediyor.

40 Cân ile meddâhuñam dil-teng koma beni kim
‘Andelîbinden cihânda olmadı bîzâr gül

(Padişahım, seni candan övmekteyim, gönlümü darda koyma; çünkü gül hiçbir zaman bülbülünden bıkmadı.)

Şair, padişahın lütuf ve inâyetine mazhar olmak isteğini, kereminden ve himmetinden mahrum kalmak istemediğini gül-bülbül mazmunuyla dile getiriyor. Bu durumda padişahı güle, kendisini ise onu metheden, onun lütuf gülşeninde sürekli öten bir bülbüle *teşbih* ediyor.

41 Gülşen-i vasfuñda her beyti Necâtî çâkerüñ
Beñzer ol mevzûn nihâle kim ucında var gül

(Senin vasıflarının gülşeninde [çiçek bahçesinde], Necâtî kulunun her beyti, ucunda gül bulunan düzgün bir fidana benzer.)

Gülşen, genel anlamıyla çiçek bahçesi manasındadır ve o bahçede sevgilinin vasıflarını andıran, onun vasıflarıyla özdeşleşen unsurlar vardır. Bu unsurlar ise, hem tabiî anlamda ve hem de tasavvufî anlamda latif varlıklardır aynı zamanda. Bunlar: selvi, gül, sünbül, nergis, lâle vs.'dir. Şair de bu unsurlardan her birini sevgilinin bir vasfıyla özdeşleştirmektedir ve bu durumda sevgilinin vasıfları bir gülşeni (çiçek bahçesini) andırmaktadır. Bu ve bundan sonraki iki beyit fahriye beyitlerdir. Bu beyitte şair, şiirinin her beytini ucunda gül bulunan mevzun (düzgün) bir fidana *teşbih* ediyor. "Mevzûn" düzgün, uygun, güzel gibi anlamlarının dışında vezinli, vezinle yazılmış yani

beliğ söz anlamlarını da karşılamaktadır. Dolayısıyla "mevzûn" sözcüğüyle bir yandan sevgilinin vasıflarının güzelliği ve biçimli oluşu ifade edilirken öte yandan Necâtî'nin şiirinin belîğ ve fasîh oluşu dile getiriliyor. Çünkü Klâsik Türk şiirinde mevzûn söz söylemek esastır. Bu nedenle de özellikle tezkirelerde, şairlerin şiirleri ve şairin şiir yeteneği övülürken, şiirlerin mevzun olmasından bahsedilir.

Ayrıca, gül fidanının üzerinde gülün bulunması ile Necâtî'nin gülle biten her beyti arasında bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

42 Zîneti eyyâmıdur hatt ile şi'rüñ şöyle kim
Reng ü bûy ile olur ârâyiş-i gül-zâr gül

(Şimdi bu hat [güzel yazı] ile şiiri süslemenin zamanıdır; çünkü gül, kokusu ve rengiyle çiçek bahçesinin süsü olur)

Her beyti, ucunda gül bulunan güzel bir fidana benzeyen bu şiiri hat ile yani güzel yazı ile süsleyip padişaha sunmanın vaktidir. Bu beyitten anlaşıldığına göre şair, şiiri bizzat kendi eliyle yazarak süslemiş ve padişaha arz etmiştir. Tabiî burada gülün Osmanlıda kitapları, fermanları, cilt kapaklarını ve sayfa kenarlarını süslemek için kullanılan tezyinat motiflerinden biri olduğunu da hatırlamak gerekir. Zira, ikinci mısrada şair, gülün çiçek bahçesinin süsü olduğunu söylüyor.

43 Bezmüñe bir nahl-i rengîn bağladı kim yaraşur
Andan itse lûtf yollarını istifsâr gül

(Necâtî, senin meclisine öyle güzel ve süslü bir nahil bağladı ki, gül ondan nezaket ve lütuf yollarını sorsa yeridir.)

Nahl, eskiden balmumu veya gümüşten yapılarak gelinin önüne götürülen ve meyve, çiçek veya altın ve gümüşten yapraklarla süslenen ağaçtır. Necâtî'nin padişahın meclisine bağlamış olduğu o güzel ve süslü nahil ise, ona sunduğu bu gül redifli kasidedir. Yani şair bu kasideyi, padişahın meclisindeki çok değerli ve güzel bir nahil ağacına *teşbih* ediyor. Nitekim 41. beyitte de şair, şiirinin her bir beytini ucunda gül bulunan mevzûn bir nihâle benzemektedir. Bu ağaç o kadar güzel ve süslüdür ki şimdiye kadar türlü özellikleri anlatılan gül bile ondan nezaket öğrenir.

44 Tâc-verler üzre şâhâ şehriyâr ol şehriyâr
Nice kim her nev-bahâr olur şeh-i ezhâr gül

(Ey padişah! Nasıl ki gül her bahar çiçeklerin şahı oluyorsa, sen de bütün taç sahiplerinin [bütün hükümdarların] üstünde sultan olasın)

Bu beyit, dua beytidir. Necâtî, kasideyi sunduğu II. Bayezid Han'ın ikbâlinin ve hükümdarlığının dâim ve tüm dünyayı kuşatıcı olmasını diliyor. Bunu da yine bahar-gül mazmunu ile dile getiriyor. Padişahın saltanatının güle teşbih edilmesinin nedeni her bahar güllerin yeniden açılması, yani onun saltanatının sürekli olmasının istenmesindendir.

6.2. FUZÛLÎ'NİN GÜL KASİDESİ VE İNCELENMESİ*

KASÎDE DER SİTAYİŞ-İ SULTAN SÜLEYMAN ALEYHİ'R-RAHME VE'L GUFRAN

fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

1 Çıktı yaşıl perdeden arz eyledi ruhsâr gül
Sildi mir'ât- ı zamîr-i pâkden jengâr gül

2 Câm tut sâkî ki gül-bünler gül izhâr ettiler
Sen dahi bir gülbün-i ra'nâsın et izhâr gül

3 Geldi ol dem kim ola izhâr-ı hikmet kılmağa
İnşirâh-ı sadr ile sadr-ı saf-ı ezhâr gül

4 Yetti ol mevsim ki açmağa gönüller mülkini
Ola gül-şende reyâhin hayline ser-dâr gül

5 Âdem isen bâğ seyrin eyle bu mevsimde kim
Bâğı reng ü bûy ile kıldı behişt-âsâr gül

6 Çâr-sû-yı bâğ seyrânı bu gün mergûbdur
Kim şükûfe anda sarraf oldu vü attâr gül

7 Çıkmış iken bezm-i gül-şenden yine avdet edip
Câm-ı mey sundurdu ehl-i tevbeye tekrâr gül

8 Habsden Yûsuf çıkıp Sultân-ı Mısr olmuş kimi
Oldu açıp goncesin ârâyiş-i gül-zâr gül

* Kenan Akyüz vd., (2000), **Fuzûlî Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara, s.44-48

9 San Züleyhâ halvetidir gonce-i der-beste kim
Çıktı andan dâmen-i çâkiyle Yûsufvâr gül

10 Çâk olup bulmuş safâ bâd-ı seherden sanasın
Bâddır Cibrîl ü kalb-i Ahmed-i Muhtâr gül

11 Şeb-nem-i gül-zâr-ı ruhsâr-ı Resülu'llah'dır
Neşr-i ıtriyle kılar her dem anı iş'âr gül

12 Dürr-i şeb-nem saçtı rengîn berglerden her taraf
Lâ'l-i handân etti hûblar kimi gevher-bâr gül

13 Sûret-i hâline hayrân eyledi ârifleri
Açtı irfân ehline gencîne-i esrâr gül

14 Sebze üzre gezdirir bâd-ı sabâ gül bergini
Sanki sebze âsmândır kevkeb-i seyyâr gül

15 Kıldı pinhân goncenin lu'b ile gözden hokkasın
Bulmak olmaz hîç reng ile zihî ayyâr gül

16 Yüz çevirmiş hârdan ayrılmak ister bî-sebep
Mün'im-i nâkes kimi aslından eyler âr gül

17 Hâr-ı gayret n'ola ger sancılsa gül-bün bağrına
Ayrılıp andan olur hem-sohbet-i ağyâr gül

18 Yeridir odlara yansa hasret ile hâr kim
Andan alır zîb ü zînet gayre olur yâr gül

19 Bî-vefâlık âdetin tutmuş anun'çündür bu kim
Ömrden olmaz cihân bâğında berhordâr gül

20 Hansı bülbül kanı tutmuş bilmezem kim muttasıl
Geh esîr-i hâr olur geh mübtelâ-yı nâr gül

21 Seyr-i bâğ ettim seher gördüm açıp mecmû’asın
Hıfz edip bu matla’ı eylerdi istihzâr gül

22 Âşık olmuş hüsnüne ey serv-i hoş reftâr gül
Çâk çâk etmiş senin çün sîne-i efgâr gül

23 Gül ne nisbettir sana senden ana yüz fark var
Sen büt-i perde-nişinsin şâhed-i bâzâr gül

24 Öyle pinhân eylemiş göğsünde sırr-ı aşkını
Kim ayağından asarlar eylemez izhâr gül

25 Tûtiyâ-yı çeşm için her subh-dem yollar tutup
Hâk-i der-gâhın sabâdan eyler istifsâr gül

26 Seyr-i gülzâr ettiğin peyk-i sabâdan fehm edip
Genc-i zer kılmış müheyyâ kılmağa îsâr gül

27 Berg-i güller sanma rengîn hiştler cem‘ eylemiş
Çekmeğe ol genc-i zer hıfzına bir dîvâr gül

28 Tâ serîr-i sebzeyi depretmeye tahrîk-i bâd
Sâyesinden urdu her dürcüne bir mismâr gül

29 Her seher gül-zâr levhine çeker yüz dâ’ire
Gâlibâ minkâr-ı bülbülden alır pergâr gül

30 Ayş için gülşen şebistânın münevver kılmağa
Her ağaçta astı bir kandil-i pür-envâr gül

31 Bunca kandili fürûzân eyledi ammâ ne sûd
Dûd-ı dilden kıldı bülbül rüzgârın târ gül

32 Dâr-ı dünyâyı fezâ-yı cennete dönderdi lîk
Gonce kimi bülbüle dünyâyı kıldı dar gül

33 Bir zebân-ı hâldir her yaprağı fehm etseler
Perde-dâr-ı hâk olanlardan verir ahbâr gül

34 Bülbülün zâr ettiği feryâdlar te'sîridir
Bî-sebeb hâb-ı ademden olmamış bîdâr gül

35 Bâğbân Sultân-ı âdil devridir tenbîh kıl
Urmasın gül-zâre âteş zulm edip zinhâr gül

36 Cevr eliyle gonceveş pirâhenin çâk etmesin
Cünbiş-i nâ-mu'tedilden kılsın istiğfâr gül

37 Yoksâ nâ-geh sûret-i hâli olur Sultâna arz
Kahra uğrar muktezâ-yı vaz-ı nâ-hemvâr gül

38 Ol gül-i bâğ-ı hilâfet kim bahâr-ı devleti
Âlem-efrûz olalı göremez cefâ-yı hâr gül

39 Oldu devrinde hevâ mahbûs-ı zindân-ı habâb
Gâlibâ görmüş hevâdan şemme-i âzâr gül

40 Berg-i gül gezdirmez oldu mahmil-i bâd-ı sabâ
Haddi yok kim çektire bâd-ı sabâya bâr gül

41 Sarsar-ı kahr-ı cihân-sûzundan âgâh olalı
Açmaz oldu bûstân-ı fitne-i eşrâr gül

42 Halvet-i lütfunadır nûr-ı dil-i mü'min çerâğ
Gülşen-i kahrınadır dâğ-ı dil-i küffâr gül

43 Şâh-ı din Sultân Süleymân-ı sa'âdet-mend kim
Kesb eder hulk-ı huşundan nüzhet-i etvâr gül

44 Başa salmış mihrini rûz-ı ezelden çerh-i pîr
Öyle kim gül-ruhlar eyler zînet-i destâr gül

45 Zevk bâzârında bulmazdı bu reng ile revâc
Etmeseydi nakş-ı mührün sikke-i dînâr gül

46 Olmak için mutrib-i bezmi tutup bir dâ'ire
Öğrenir her subh bülbülden fen-i edvâr gül

47 Matbâh-ı cûduna kim dûduna sünbüldür gulâm
Hâr-keşlik san'atın tutmuş değil bî-kâr gül

48 Kurtulur feth ettiği kişver belâ-yı fitneden
Kim açıldıkda dikenden ayrılır nâ-çâr gül

49 Şerh edip sûsenlere evsâf-ı hulkun gezdirir
Gonceden her subh açıp gül-şende bir tûmâr gül

50 Katre-i şeb-nem midir yâ el açıp sâ'il kimi
Hazîn-i lütfundan almış lü'lü'-i şeh-vâr gül

51 Koymayıp devrinde vîrân kâr-gâh-i gül-bünü
Bir ayağ üzre durup olmuş ona mi'mâr gül

52 Adli eyyâmında şebnem sanmanuz kim bülbülün
Akçasın koynunda hıfz etmiş olup gam-hâr gül

53 Dâmen-i pâkiyle ol behçet-fezâ-yı mülkdür
Ger cihân bâğında cennet güllerinden var gül

54 Vaz‘-ı âlemden felek maksûdu oldur kim olur
Beslemekten hârı manzûr-ı ulü’l-ebsâr gül

55 Ferrine vermez halel hâr ile kılmak iltifât
Zîb ü zînet verdigiyçin hâra olmaz hâr gül

56 Meyve ol Sultân-ı âdildir nihâl-i devlete
Sâbıka gelmiş selâtin-i felek-mikdâr gül

57 N’ola ger sâbıklar olduysa fenâ oldur garaz
Meyve gösterdikte dökmek resmdir eşcâr gül

58 Kıl Fuzûlî medhin ol Şâh’ın ki bâğ-ı medhinin
Bülbülü olurdu bulsa kuvvet-i güftâr gül

59 Gerçi yoktur i‘tibârın medhin et izhâr kim
Âdet-i devr-i zamândır hâre olmak yâr gül

60 Var ümîdim nice kim resm-i medâr-ı dehrdir
Yılda bir kez âleme arz eylemek dîdâr gül

61 Feth bâğından ana her dem hilâf-ı bâğ-ı dehr
Tâze tâze aça lutf-ı Îzîd-i Cebbâr gül

İNCELEME*

fâ^{c}ilâtün fâ^{c}ilâtün fâ^{c}ilâtün fâ^{c}ilün

1 Çıktı yaşıl perdeden arz eyledi ruhsâr gül
Sildi mir'ât- i zamîr-i pâkden jengâr gül

(*Gül yeşil perdeden çıkıp yüzünü gösterdi. Temiz gönül aynasındaki pası sildi.*)

Fuzûlî kasidenin ilk beytinden başlayarak goncadan, goncanın açılarak güle dönüşmesinden, insan kalbinin ferahlamasından bahsetmektedir. Bütün bunlar "bahar"ı müjdeleyen unsurlardır. Dolayısıyla ilk beyitten başlanarak bir bahar havası veya atmosferi yaratılmıştır. Bu beyti üç boyutta düşünmek mümkündür:

I. Gülün perdeden çıkıp yüzünü göstermesi ile gül, gonca hâlindeki sıkıntısından kurtulup ferahlamıştır. Klasik şiirde (Divan şiirinde) insanın içi, gönlü aynaya benzetilmiştir - bu ayna madenî bir aynadır ve onun paslanması bu nedenledir- goncayı saran yaprak da aynanın üzerindeki pasa benzetilmiştir. Pas silinince aynanın temizlenmesi gibi goncanın pası gidince yani gül açılınca ferahlamış, gonca iken bulunduğu o daralmış sıkıntılı hâlinden kurtulmuştur. Kederin sıkıntı, üzüntü, elem anlamlarının yanında toz anlamı da vardır, bu bakımdan beyitte geçen "jengâr" kelimesi ile de ilgilidir.

II. Gülün yeşil perdeden çıkıp yüzünü göstermesi, sevgilinin peçesini kaldırarak "gül ruhsarını" göstermesidir. Klâsik şiirimizde gül-ruhsar ilişkisi, her şairin hemen her şiirde başvurduğu bir benzetme unsurudur.

III. Tasavvufî açıdan düşünülecek olunursa gülün yeşil perdeden çıkması ve ruhsarını arz eylemesi, bir mürşid-i kâmil'in şeyhine ya da huzur-ı İlâhî'ye varınca gönlünün tüm sıkıntılardan kurtulması ve ferahlamasıdır. Bu şekildeki bir düşüncenin temel sâiki beyitte geçen "arz eylemek" fiilidir. Çünkü arz sözcüğü "sunmak" anlamından ziyâde "bir büyüğe sunma, gösterme" anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla burada arz edilen kişi, kendisinden makamca veya rütbece daha üst konumda bulunan

---

* Beyitlerin nesre çevirisinde büyük ölçüde Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu'nun "Fuzûlî ve Türkçe Divânından Seçmeler" adlı kitabından yararlanılmıştır.

biri olmalıdır. Ayrıca gülün ruhsarını arz eylemesini Cahiliye döneminde güzel ahlâkı tamamlamak için Hz. Muhammed'in gönderilmesi olarak ve "mir'ât- i zamîr-i pâkden" jengârın silinmesini de Cahiliye toplumunun eski kötü hâllerinden ve alışkanlıklarından vazgeçerek Hz. Muhammed'in onları İslâmiyet'e davetini kabul etmeleri olarak da düşünmek mümkündür.

Ancak elbette ki beyitte ilk plânda kasdolunan goncanın perdeden (yeşil yapraklarının arasından) çıkması yüz örtüsünün açılmasıdır. Ayrıca kasidenin tümünde dikkat edilmesi gereken bir husus da "yüklem öncelemesinin" var oluşudur. Çünkü kasidenin tümü gözden geçirildiğinde, daha ilk beyitten başlayarak hemen hemen beyitlerin tümünün "çıktı, sildi, câm tut, geldi, yetdi, oldu, san, çâk olup, açtı…" şeklinde bir fille, yüklemle başladığı görülmektedir. Bunu da Fuzûlî'nin şiirlerindeki bir üslup özelliği olarak değerlendirmek gerekir.

2 Câm tut sâkî ki gül-bünler gül izhâr ettiler
Sen dahi bir gülbün-i ra'nâsın et izhâr gül

(*Sâkî! Kadeh tut, çünkü gül ağaçları güllerini gösterdiler [güller açtı].Sen de güzel bir gül ağacısın, gülünü göster.)*

Sâkînin gülü içi şarap dolu kadehtir. Dolayısıyla gül, içinde şarap bulunan bir kadehe *teşbih* ediliyor. Artık mevsim bahara erişmiş, gül ağaçları güllerini göstermiş ve ele kadeh alma zamanı da gelmiştir. Buradaki benzetme yönü (vech-i şebeh unsuru) gülün ve kadehin içindeki şarabın "kırmızı" oluşudur. Sâkî "gül-bün-i ra'na"dır; çünkü nasıl ki gül ağacı baharın gelişiyle birlikte goncaları açıp güle çeviriyorsa -gonca sıkıntıdan kurtuluyorsa- sâkînin sunduğu şarapla da "harâbât ehli" -tasavvufî manada seyr ü sülûk'teki sâlik- iç sıkıntılarından kurtulmakta, gönlü ferahlamaktadır. Bu nedenle tasavvufî açıdan beyte bakacak olursak *şarap* ile "ilâhî aşk ve feyz"; sâkî ile de o feyzi sunan veya dağıtan "mürşid-i kâmil" kastedilmektedir. Beyitte bu anlamda paralel bir söyleyiş özelliği bulunmaktadır. Bu paralelliği şu şekilde gösterebiliriz:

Tablo 1.

1	2	3
sâkî	**sâkînin kolları**	***sâkînin elindeki şarap kadehi***
gülbün	**gül ağacının dalları**	***gül dalındaki güller***
mürşid-i kâmil	**ilâhî feyz**	***ilâhî aşk***

Bu şablonun *ikinci* kısmı beyitte kavram veya kelime olarak geçmemektedir; ancak bizim bu beyitteki paralelizmi daha net görebilmemiz açısından önemlidir ve bu kısım her ne kadar beyitte birebir ifade edilmiş olmasa da gülbün-gül-sâkî-câm kavramlarına bağlı olarak biz bu *ikinci* kısmı çağrışımsal olarak kurmaktayız.

"Câm tut" derken kasdolunan kadehin içindeki şaraptır bu nedenle de *mecâz-ı mürsel sanatı* vardır. Sâkî gülbün-i ra'nâya *teşbih* edilmiştir. İçki kavramları ile ilgili bir *tenâsüp* sanatı vardır.

3 Geldi ol dem kim ola izhâr-ı hikmet kılmağa
İnşirâh-ı sadr ile sadr-ı saf-ı ezhâr gül

(Gülün, hikmet göstermek için [yaratılışın sırrını ifşâ etmek için] çiçeklerin baş tarafında, en başında gönül ferâhlığı ile yer alma zamanı geldi, yani bahar geldi ve çiçekler açıldı.)

Goncanın açılarak güle dönüşmesi sanki bize bir hikmet göstermektedir. Bu hikmet yaratılışın sırrıdır. İnşirâh-ı sadr göğsün açılması, mecâzî olarak ferâhlamaktır. Beyitte ise gülün ferahlaması, açılmasıdır. Onun çiçeklerin en başında yer alması ise "çiçekler padişâhı" olmasındandır. Çünkü Klâsik Türk şiirinde gül, hep çiçeklerin sultânı olarak işlenmiştir, kuşkusuz onun çiçeklerin sultânı olarak kabul edilmesinde

Hz. Muhammed'in remzi, sembolü oluşunun büyük payı vardır. Sadr kelimesi göğüs ve oturulacak en üst ve itibarlı yer anlamında kullanılarak *cinâs* sanatı yapılmıştır ve sadr Hz. Muhammed'in Cebrail tarafından göğsünün açılmasını, O'na hikmetlerin verilmesini ve peygamberler safının önderi olarak Allah tarafından İslâmiyeti en iyi şekilde yaymak amacıyla dünyaya gönderilmesini sembolize etmektedir. Dolayısıyla burada Kur'an'daki âyete de *telmih* vardır : "*Elem neşrahleke sadrek...(Ey Resûlüm) senin saadetin için, göğsünü (hikmetle doldurup) genişletmedik mi?" (el-İnşirâh Sûresi 94. sûre, 1. âyet)*

4 Yetti ol mevsim ki açmağa gönüller mülkünü
Ola gül-şende reyâhin hayline ser-dâr gül

(Gönüller ülkesini açmak için [fethetmek için] gülün, gül bahçesinde çiçekler sürüsüne kumandan olduğu mevsim geldi.)

Gönül bir mülke *teşbih* ediliyor, o mülkü de ancak çiçekler sürüsüne kumandan olan gül fethedecektir. Çünkü bahar mevsiminde gül; rengi, kokusu, canlı ve parlak görünüşü ve de sevgilinin bir remzi olması nedeniyle gönülleri süslemektedir. Tüm bu özellikleri kış mevsiminden yeni çıkmış olan insanın gönlünü açacak ve onu rahatlatacaktır. Bir bakıma "gönülleri fethedecektir".Şair bunu bir savaş mazmunu ile anlatmaktadır. Gül, bahar askerlerinin komutanıdır ve o, kış askerlerini dağıtmak için dikenlerden sağlı sollu kılıçlar kuşanmıştır. "Bahar ile kış"ı savaş hâlinde düşünmek Klâsik şiirimizdeki geleneksel bir tasavvurdur. Osmanlı şairleri bu iki kavramı sık sık karşı karşıya getirmiş hatta kimi zaman sadece bahar ile kışın mücadelesini konu alan müstakil eserler bile kaleme almışlardır. Gül redifli kasidesi de bulunan XVI. yüzyıl şairlerinden Lâmi'i Çelebi'nin *"Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ Şehriyâr-ı Şitâ"* (Bahar Sultanıyla Kış Şehriyârının Savaşı) adlı eseri buna örnek verilebilir. Ancak bahar ile kış arasındaki savaş yalnızca divan şairlerine has bir imaj olmayıp daha önceki dönemlerde, Orta Türkçe döneminde Karahanlı Türkçesiyle yazılmış metinlerden Kaşgarlı Mahmud'un Divanü Lügati't-Türk'ünde ve Yûsuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'inde de karşımıza çıkmaktadır.

Beyitte savaş, fetih kavramları ile ilgili (mülk, hayl, ser-dâr) bir *tenâsüp* sanatı vardır. Gül kişileştirildiğinden *teşhis* sanatı vardır.

5 Âdem isen bâğ seyrin eyle bu mevsimde kim
Bâğı reng ü bûy ile kıldı behişt-âsâr gül

([Aklı başında bir] İnsan isen bu mevsimde bahçeyi gez; çünkü gül, renk ve kokusu ile bahçeyi Cennet gibi yaptı.)

Bu beyitte de gülün renk ve kokusu ile süslemiş olduğu bahçe Cennet'e *teşbih* ediliyor ve "Âdem" kelimesi tevriyeli kullanılarak Cennet ile Âdem Peygamber arasında bir ilgi kuruluyor. Baharda açılan çiçeklerle yeni bir hayat bulan cihânın cennetten farkı yoktur hatta şairlere göre yeniden canlanan tabiat, cenneti bile kıskandıracak güzelliktedir. Baharın gelişiyle, bu yeryüzündeki cennette, gül bahçesi, Adn cenneti; ırmaklar, Kevser suyu; gül ise gılman veya hurî olmuştur.

6 Çâr-sû-yı bâğ seyrânı bu gün mergûbdur
Kim şükûfe anda sarraf oldu vü attâr gül

(Bugün bağ çarsını gezmek rağbettedir. Çünkü orada şükûfe [beyaz çiçek] sarraf, gül de attar [ıtriyâtçı, koku satan] oldu.)

Baharın gelişi, tabiatın yeniden canlanışı ile yeryüzü insanların seyran ettiği bir çarşı yerine dönmüştür. Ancak bu çarşının sarrafı şükûfe, attarı ise güldür. Bu beyitte sağlı sollu sarraf ve attar dükkânlarının dizildiği ve insanların bu dükkânlar arasında gezindiği (seyran ettiği) bir çarşı imajı uyanmaktadır. Bu bağ seyranını da orada gülün attar ve şükûfenin sarraf olması "mergub", güzel kılmaktadır. Zira en iyi attar en güzel kokusu nedeniyle gül ve en iyi sarraf da parlaklığı ve çekici renkleri nedeniyle şükûfedir.

Gül attara, şükûfe ise sarrafa benzetiliyor ve *teşhis* ediliyor. "çârsû-yı bâğ" da *teşbih-i beliğ*dir.

7 Çıkmış iken bezm-i gül-şenden yine avdet edip
Câm-i mey sundurdu ehl-i tevbeye tekrâr gül

(Gül bahçesinin meclisinden çıkmışken, gül yine geri dönüp tövbe ehline tekrar şarap kadehini sundu) [onlara şarap sunarak tövbelerini bozdurdu]

Klâsik edebiyatımızda bu içki tövbesi mazmunu çokça işlenmiştir. Bu, İslâm kültürüne bağlı olarak teşekkül etmiş ve aynı zamanda Arap ve İran edebiyatında da müşterek olarak kullanılmıştır. Baharın sona erişiyle içki içmemeye yemin eden "tövbe ehli" baharın gelişiyle birlikte çemenlere çıkar ve baharın coşkusuyla tövbesini bozup tekrar ele kadeh alır. Kimi zaman da şaraba edilen tövbenin ne zaman bozulacağı gül çihreli sâkînin elindedir. Çünkü tövbe ehli onun sunduğu kadehle, dayanamayarak tövbesini bozar. Üstelik beyitte geçen "tekrar" kelimesi tövbe ehlinin daha önce de defalarca etmiş olduğu tövbedeki başarısızlığını vurgulamaktadır. Bunun en büyük sorumlusu ise câm-ı mey sunduran güldür.

Bu beyitten de anlaşıldığı üzere, Fuzûlî bu kasidesinde, insanın tahayyül ve tasavvurlarını, inançlarını, hislenişlerini, zaaflarını kısacası her yönüyle "insanı" ortaya koymada büyük başarı göstermiştir.

8 Habsden Yûsuf çıkıp Sultân-ı Mısr olmuş kimi
Oldu açıp goncesin ârâyiş-i gül-zâr gül

(Yûsuf'un hapisten çıkıp Mısır'a sultan oluşu gibi, gül de goncasını açıp gül bahçesini süsledi.)

Burada Kur'an-ı Kerim'deki Hz.Yûsuf kıssasına telmihte bulunularak Yûsuf'un kuyudan kurtuluşu ile gülün gonca halinden kurtuluşu arasında münasebet kuruluyor. Hz.Yûsuf kardeşleri tarafından kıskanılıp kuyuya atılınca sıkıntıya düşmüştür. Gül de açılmadan, gonca hâlinde iken sıkıntı içerisindedir, içinde sırlar barındırmaktadır. Nasıl ki gonca açılınca sıkıntılı hâlinden kurtulmuşsa Yûsuf da oradan geçmekte olan bir kervan tarafından fark edilip kuyudan çıkarılınca sıkıntılı hâlinden kurtulmuştur. Goncanın açılması nasıl ki içindeki sırların ifşası demekse, Yûsuf'un kuyudan çıkarılması ve onun Mısır hazinelerine memur edilmesi de babaları Hz.Yakup'a karşı Hz.Yûsuf'un kardeşleri tarafından söylenen yalanın ifşâsı demektir.

Aynı bağlamda ikinci mısrada Yûsuf'un Mısır hazinelerine memur tayin edilmesi, Mısır'a sultan olması ile gonca hâlinden kurtulan gülün gül bahçesini süsleyişi ve tüm çiçeklerin padişahı oluşu arasında da paralellik söz konusudur.

9 San Züleyhâ halvetidir gonce-i der-beste kim
Çıktı andan dâmen-i çâkiyle Yûsuf-vâr gül

(Kapalı gonca sanki Züleyha'nın halvetidir, odasıdır. Çünkü gül oradan Yûsuf gibi yırtık eteğiyle çıktı.)

Yukarıdaki beytin devamı niteliğinde olan bu beyitte de yine Yûsuf kıssasına telmihte bulunarak Züleyha'nın odasından Hz. Yûsuf'un yırtık gömleğiyle çıkışı anlatılmaktadır. Çünkü bilindiği gibi Züleyhâ âşık olduğu Yûsuf'u odasına davet ederek onunla birlikte olmak istemiş, bunu reddeden Yûsuf ise dışarıya çıkmak isterken Züleyhâ ona engel olmak istediği için arkasından çekerek elbisesini arkasından yırtmıştı. Bu konu Kur'an-ı Kerim'de Yusûf Sûresinde şu şekilde geçmektedir:

24. Âyet: Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik). Şüphesiz o ihlâslı kullarımızdandı.

25. Âyet: İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında onun kocasına rastladılar. Kadın dedi ki: Senin ailene kötülük etmek isteyenin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir!

26. Âyet: Yusuf: "Asıl kendisi benim nefsimden murat almak istedi" dedi. Kadının akrabasından biri şöyle şahitlik etti: "Eğer gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, bu ise yalancılardandır."

27. Âyet: "Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. Bu ise doğru söyleyenlerdendir."

28. Âyet:(Kocası, Yusuf'un gömleğinin) arkadan yırtılmış olduğunu görünce, (kadına): "Şüphesiz, dedi; bu, sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür."

Burada 1. mısrada "gonca-i der-beste" Züleyha'nın halvetine yani kapısı kilitli odasına benzetiliyor. Çünkü ayette de Züleyha'nın odasının kapısının kilitli olduğu (kapalı olduğu) şu şekilde beyân edilmiştir:

23.Âyet: "Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı…"

Gülün de goncadan "dâmen-i çâkiyle" çıkması açıldıktan sonra taç yapraklarının parça parça olmasındandır.

10 Çâk olup bulmuş safâ bâd-ı seherden sanasın
Bâddır Cibrîl ü kalb-i Ahmed-i Muhtâr gül

(Gül sabah rüzgârından parçalanıp açılmış, ferahlık bulmuştur. Sanki rüzgâr Cebrail, gül de Hz. Muhammed'in kalbidir.)

Şair Cibril'i (Cebrail'i) "bâd" a Hz. Muhammed'in kalbini de "gül"e benzetiyor. Seher vakti esen rüzgâr, kapalı hâlde bulunan goncanın açılmasını, onun o kapalı durumdayken içinde bulunduğu sıkıntıdan kurtulmasını sağlar. Cebrail de vahiy getirdikçe Hz. Muhammed iç sıkıntılarından kurtularak ferahlık bulmuştur. Dolayısıyla bu hadiseye de *telmih*te bulunuyor şair.

11 Şeb-nem-i gül-zâr-i ruhsâr-i Resülû'llah'dır
Neşr-i ıtriyle kılar her dem anı iş'âr gül

(Gül Allah'ın elçisinin gül bahçesi gibi olan yüzünün şebnemidir. Gül her an koku yayarak onu hatırlatır.)

Gül hem ilahî güzellikleri, hem de Hz. Muhammed'i temsil eder. Bundan dolayı güle "remz-i Muhammedî" yani Muhammed'in sembolü adı verilmektedir. Yeniçeriler, Mevlevî'ler ve Kalenderîler arasında da görülmekle birlikte özellikle Alevî-Bektaşî kültüründe Hz. Peygamber'in cemali, yüzünün güzelliği güle benzetilerek gülbenklerde (gülbang) "Resûlullah'ın gül cemaline salavât" getirilmektedir. Rivâyete göre Hz. Ali son nefesini vermeden önce Selmân-ı Fârisî'den bir deste gül istemiş ve getirilen bu gülleri kokladıktan sonra ruhunu Hakk'a teslim etmiştir. Bundan dolayı Bektaşîlik'te de bu yönüyle(hem renk hem koku) gül önemli bir semboldür.

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi, gülün Hz. Peygamber'in kokusunu temsil etmesi nedeniyle bizim kültürümüzde özellikle mevlitlerde, bayramlarda, tekkelerde, Cem törenlerinde insanlara gül suyu dökülür. Bu husus yukarıda bahsettiğimiz düşüncenin kültürel boyuttaki tezahürüdür.

12 Dürr-i şeb-nem saçtı rengîn berglerden her taraf
Lâ'l-i handân etti hûblar kimi gevher-bâr gül

(Gül, her tarafa renkli gül yaprağından çiy incileri saçtı. Gül, güzellerin gülen dudağı gibi inciler dağıttı.)

Gülün yaprakları üzerinde çiy taneleri oluşur, bunlar gül yaprağına tıpkı inci gibi dizilmişlerdir. Ayrıca sevgilinin gül dudakları da inci saçmaktadır. Beyitte de geçtiği gibi güzellerin gülen dudaklarından inciler saçması ile kastedilen tebessümle açılan dudakların arasından inci gibi olan dişlerin görünmesidir.

13 Sûret-i hâline hayrân eyledi ârifleri
Açtı irfân ehline gencîne-i esrâr gül

(Gül, ârifleri hâlinin şekline [hâline] hayrân etti; sırlar hazinesini de irfân sahiplerine açtı.)

Allah'ın isim, sıfat ve tecellileri yeryüzündeki her varlığın özünde bulunmaktadır. İrfan ehli (ârifler) bu dünyadaki varlıklarda ilahî tecelliyi idrâk edebilen kişilerdir. Onlar her varlıkta o varlığın arkasındaki, ötesindeki tek ve Mutlak olan Allah'ı görürler. Burada görme ile kasdolunan idrâk etmektir. Ayrıca ârif (irfan ehli) gerçeği bilerek yani ilim yoluyla değil sezgi yoluyla sezen, kavrayan kişidir. İşte gülün önce gonca hâlinde olmasını ve daha sonra açılmasını Allah'ın sıfatlarının tecellilerinin bir tezahürü olarak düşünmek gerekir. Bunu idrâk edebilen irfan ehli ona (güle) hayran olur ve sırlar hazinesine ulaşır. Ayrıca beyitte geçen "esrâr" kelimesi de iki anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Çünkü esrâr, *sır* kelimesinin çoğulu olduğu gibi aynı zamanda *uyuşturucu* anlamına da gelmektedir ve yine beyitte geçen "hayrân" sözcüğü ile ilgilidir. Nitekim hayrân olmak hem şaşırmak, şaşakalmak anlamına gelmekte hem de esrâr içerek kendinden geçen kişinin durumunu ifade etmektedir. Tasavvufî açıdan bakıldığında ise hayrân olmak, dolayısıyla hayret, kalbe gelen bir tecelli (vârit) sebebiyle sâlikin düşünemez ve muhakeme edemez hâle gelmesidir. Hayret aynı zamanda tasavvufta bir makamdır ve Hakk'ın tecellilerini temâşâda hayrete düşmektir.

Ârif ve irfan kelimeleriyle *iştikak* sanatı yapılmıştır.

14 Sebze üzre gezdirir bâd-ı sabâ gül bergini
Sanki sebze âsmândır kevkeb-i seyyâr gül

(Sabah rüzgârı gül yaprağını yeşillik üzerinde gezdirir. Sanki yeşillik gökyüzü, gül de gökyüzünde dolaşan bir yıldızdır.)

Sabah rüzgârının esişiyle dökülen ve bahçede uçuşan gül yaprakları tıpkı gökyüzünde dolaşan yıldızları andırmaktadır. Bu durumda yeşillik gökyüzüne gül de yıldıza *teşbih* edilmiştir. Bu beyitteki benzetme, Klâsik şiirde şairler tarafından sıklıkla kullanılmış ve özellikle de "bahariyye"lerde yeryüzü ile gökyüzü arasındaki bu benzetme ilişkisi yeryüzünün, gökyüzünün bir yansıması olduğu şeklinde ya da bunun tam tersi olarak düşünülmüştür. Bu aynı zamanda baharda, yeryüzü ile gökyüzü arasında tam bir uyumun veya ahengin yaşandığını da temsil etmektedir. Ayrıca "sebz" geceyi çağrıştırmaktadır.

15 Kıldı pinhân goncenin lû'b ile gözden hokkasın
Bulmak olmaz hîç reng ile zihî ayyâr gül

(Gül, oyun yaparak goncanın hokkasını öyle sakladı ki hiçbir surette bulunmaz; [gül bu hâliyle] hayret ne kadar hilekârdır.)

Beyitte hokka ile oynanan oyundan yani hokkabazlıktan bahsedilmektedir. Gonca şeklinden dolayı hokkaya benzetilmiştir. Ancak hokka hâlindeki gonca, bahar sabahı esen yel ile açılarak güle dönüşecektir. İşte şair bunu bir *hüsn-i ta'lil* sanatıyla gülün hilekâr oluşuna bağlıyor. Beyitte geçen "renk" sözcüğü hem renk, hem hile ve hem de şekil ve sûret anlamlarında *tevriyeli* kullanılmıştır.

16 Yüz çevirmiş hârdan ayrılmak ister bî-sebep
Mün'im-i nâkes kimi aslından eyler âr gül

(Gül, sebepsiz yere dikenden yüz çevirmiş ondan ayrılmak ister, aşağılık zengin gibi aslından utanır.)

Gonca hâlinden çıkarak açılan gül, taç yaprakları nedeniyle herhangi bir tarafa bükülerek durur. Şair bu durumu gülün, dalındaki dikenlerinden yüz çevirmesi olarak tasavvur ediyor. Yani gülün bu doğal yapısını *hüsn-i ta'lil* sanatıyla güzel bir nedene bağlıyor. Gül aslını inkâr eden alçak bir zengine *teşbih* ediliyor bu teşbih de elbette ki nedensiz değildir; çünkü gül botanik ilminde esas itibariyle bir çalı bitkisidir. Ancak gül bükülmüş hâliyle sanki nereden geldiğini veya özünün (aslının) ne olduğunu

adeta inkâr etmektedir, aslından utanmaktadır. Bu nedenle de “yüz çevirmek” te kinâyeli bir söyleyiş vardır. Ayrıca şair gülün kırmızı oluşunu da aslından utanmasına bağlıyor.

17 Hâr-ı gayret n’ola ger sancılsa gül-bün bağrına
Ayrılıp andan olur hem-sohbet-i ağyâr gül

(Kıskançlık dikeni gül ağacının bağrına saplansa [batsa] buna şaşılır mı; çünkü gül dikeninden ayrılıp başkalarına arkadaş olur, onlarla sohbet eder.)

Doğada somut olarak yaşanan oluşumlar Divan şairinde birtakım çağrışımlar uyandırarak onun muhayyilesini ve tasavvurunu harekete geçirmektedir ve şairi birbirinden farklı bakış açılarıyla şiir söylemeye yöneltmektedir. Söz konusu farklı söyleyişlerin ortaya çıkmasını da tabi ki şairin, varlığı ve onun mahiyetini algılayış biçimi, estetik bakış açısı yani estetik anlayışı ve hayâl kurmadaki başarısı ve inceliği sağlamaktadır ya da bu farklı söyleyişler saydığımız bu unsurlara bağlı olarak şekillenmektedir. İşte bu beyit de dikkat edilecek olunursa bir önceki beytin farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmesinden ibarettir. Nitekim bir önceki beyitte gülün bir tarafa eğilmiş bir biçimde durmasını şair gülün dikeninden yüz çevirmesi olarak değerlendirirken, bu beyitte gül dalının dikenli oluşunu da onun (gül dalının) gülü kıskanması olarak değerlendiriyor.

Gülün “hem-sohbet-i ağyar” olması onun dalından koparılarak başkaları tarafından koklanması ya da insanların yakasına veya sarığına süs amacıyla asılmasıdır. Bu durum Klâsik şiirimizde diğer şairler tarafından da işlenmiştir.

Gül dalının dikenli oluşunu şair güzel bir nedene bağlıyor bu bakımdan *hüsn-i ta’lil* sanatı vardır. “Hâr-ı gayret” *teşbih-i beliğ*dir.

18 Yeridir odlara yansa hasret ile hâr kim
Andan alır zîb ü zînet gayre olur yâr gül

(Diken hasret ile ateşlere yansa yeridir; çünkü gül süsünü ve güzelliğini dikenden alır; ama başkalarına yâr olur.)

Yukarıdaki iki beyitte olduğu gibi bu beyitte de gülün dikenine yâr olamayışı anlatılıyor. Gül sevgilidir; ancak o âşığı terk eden vefâsız bir sevgilidir. Sevgili âşıkın tüm gayretlerine rağmen ağyâr ile birlikte olur, âşığa yüz vermez ve başkalarına yâr olur. Oysa diken her türlü tehlikelere karşı gülü koruyup gözetmiştir. Gül, güzelliğini dikeninden almıştır ancak buna rağmen o, dalından koparılarak dikeninden ayrılmış ve başkalarına yâr olmuştur. Gülün kırmızı yaprakları arasından bakıldığında görülen dikenler tıpkı ateş içerisinde yanıyor gibidirler. Hâr'ın odlara yanması işte bu nedenledir.

"hâr ile yâr" arasında *cinâs* sanatı vardır. Gülün güzelliğini dikeninden almasına rağmen başkasına yâr olması yani dikeninden ayrılması *tezat*tır.

19 Bî-vefâlık âdetin tutmuş anun'çündür bu kim
Ömrden olmaz cihân bâğında berhordâr gül

(Gül, vefasızlığı âdet edindiği için dünya bahçesinde ömürden mutlu olmaz [bu yüzden ömrü kısadır])

Bundan önceki üç beyitte gülün başkalarına yâr oluşundan yakınan şair bu beyitte onun artık vefâsızlığı âdet hâline getirdiğini söylüyor. Bu yüzden gülün bu cihân bahçesinde ömrü uzun olmaz, mesut olmaz. Çünkü o hasret ile ateşler içinde yanan dikenine karşılık başkalarına yâr olmuştur ve vefâsızlığı âdet hâline getirmiştir. Şairin, "ömrden cihân bağında berhordar olmaz" diyerek kastettiği şey gülün çabuk solmasıdır. Gül, çektirdiği acılar ve yok ettiği âşıklar yüzünden berhurdâr olamaz ve çabucak solar, bir bakıma vefâsızlığının bedelini gül bu şekilde öder.

Şair gülün ömrünün kısa oluşunu güzel bir nedene bağlıyor bu nedenle *hüsn-i ta'lil* sanatı vardır. Cihân bağı *teşbih-i beliğ*dir.

20 Hansı bülbül kanı tutmuş bilmezem kim muttasıl
Geh esîr-i hâr olur geh mübtelâ-yı nâr gül

(Hangi bülbülün kanı tutmuş ki, gül bazen dikene esir oluyor bazen de ateşe tutuluyor.)

Kan tutmak bir deyimdir. Katilin cinayet işlediği yerden uzaklaşamamasıdır. Gül de bülbülü öldürdüğü için kaçamamıştır. Aslıda gülün zaten kaçması söz konusu değildir, ancak şair *hüsn-i ta'lil* ile bunu güzel bir biçimde ifade ediyor. Maşuk olan gül, âşıkın yani bülbülün canına kastetmiştir. Bunun sorumlusunun gül olduğunu, gülün avucunun içindeki kan gibi kıpkırmızı olan yaprakları ele verir. Divan şiirinde gülün kırmızı rengini bülbülün kanından aldığına dâir de birçok kullanım vardır. Bu beyitte nâr ile de yine kıpkırmızı olan gül kastedilmiştir. Ayrıca gülün dikene esir olması sürekli dikenle birlikte oluşundan kinâyedir.

Kan tutmak *kinâyedir*, hâr ile nâr kelimeleri arasında *cinâs* sanatı (cinâs-ı lâhık) vardır.

21 Seyr-i bâğ ettim seher gördüm açıp mecmû'asın
Hıfz edip bu matla'ı eylerdi istihzâr gül

(Seher vakti bahçeyi gezdim. Gül, mecmuasını açıp bu matla'ı ezberleyerek hazırlıyordu.)

Gül, seher vakti güneşin doğmasına yakın bir vakitte açılır. Açıldıktan sonra gülün üst üste duran taç yaprakları sanki bir mecmuadır. Bülbül ise o mecmuadan bülbüle şiirler okur (öter).Gülün mecmua gibi olan yapraklarını açması ve şiirler ezberlemesi hâfızların seher vakti Kur'an-ı Kerim'i ezberlemesini çağrıştırmaktadır. Burada gülün mecmuasını açarak istihzâr ettiği matla' bir sonraki beyittir. Dolayısıyla bu beyit tegazzüle geçişi sağlamaktadır.

22 Âşık olmuş hüsnüne ey serv-i hoş reftâr gül
Çâk çâk etmiş senin çün sîne-i efgâr gül

(Ey güzel yürüyüşlü servi [sevgili]! Gül güzelliğine âşık olup senin için yaralı göğsünü parça parça yırtmış.)

Bu beyitte âşık gül, maşuk ise servi boylu sevgilidir. Gülün yaralı göğsünü parçalaması gonca hâlinden çıkarak kırmızı yapraklarıyla görünmesidir. Gül, yuvarlaklığı nedeniyle yara gibidir, kırmızı rengi ise yaranın kanıdır. Eskiden âşıklar aşklarını kanıtlamak için maşuklarının önünde bileklerini ya da göğüslerini şişleyip parçalarlarmış ve bu, âşıkın maşukunu ne kadar çok sevdiğinin bir göstergesi ve

âşıklığın alâmeti kabul edilirmiş. Bu beyit tegazzül beytidir. Ayrıca bundan önceki beyitlerde sevgili, güzel "gül" iken bu beyitte sevgili güzel yürüyüşlü servi yani sevgilidir; çünkü "serv-i hoş-reftâr" ile sevgili kastedilmektedir, dolayısıyla *açık istiare*dir.

Klâsik Türk şiirinde şairler günlük yaşamda somut olarak gördükleri ve gözlemledikleri tabiat unsurları ile sevgilinin vasıflarını özdeşleştirmişler ve çoğu zaman da sevgilinin vasıflarının her bakımdan tabiattaki tabiî güzellik unsurlarından daha üstün ve güzel olduğunu vurgulamışlardır. Öyle ki bu duruma uygun olarak kullanmış oldukları teşbihlerde neredeyse "müşebbeh" ile "müşebbehün bih"ler yer değiştirmiştir. Meselâ servinin nazlı nazlı salınmayı sevgilinin yürüyüşünden öğrendiğini şairler şiirlerinde sıkça zikretmişlerdir. Bu tutum hiç şüphesiz klâsik şiirimizdeki "idealize edilmiş, kusursuz bir güzel" anlayışından kaynaklanmaktadır. Zira Divan şairleri sevgiliyi, zarâfetin ve estetiğin mükemmel bir şekilde tezahür ettiği bir varlık olarak telakki etmişlerdir.

23 Gül ne nisbettir sana senden ana yüz fark var
Sen büt-i perde-nişînsin şâhed-i bâzâr gül

(Gül sana nasıl nispet edilebilir [benzetilebilir], seninle onun arasında yüz fark var; sen perde arkasında oturan -kimseye görünmeyen namuslu- bir güzelsin, gül ise güzelliğini herkese gösteren bir pazaryeri güzelidir.)

Buraya kadar gülü türlü yönleriyle ele alan ve onu metheden şair, bu beyitte gülü sevgili ile karşılaştırarak sevgilinin gülden daha üstün olduğunu söylüyor. Başka bir ifadeyle gül, her ne kadar latîf, nârin ve güzel bir varlık ise de sevgili ondan çok daha üstündür ve şair, sevgilinin üstünlüğünün, âlicenâplığının çok daha büyük olduğunu vurgulamak için bu karşılaştırmaya başvuruyor. Dolayısıyla gülün pazaryeri dilberi olarak nitelendirilmesinin nedeni sevgilinin ona nispetle daha iffetli olmasındandır. Çünkü sevgili perde arkasında oturan ve herkesin göremeyeceği bir güzel iken gül pazarda satılan ve herkesin gördüğü, sokağa düşmüş bir dilberdir. Perde arkasında oturmak erişilmezliğin, yüceliğin hattâ ilâhî kudretin de bir sembolüdür; çünkü Hakk ile kul arasında kimi zulmetten (karanlıktan) kimi nûrdan (ışıktan) binlerce perdenin var olduğu beyân edilmiştir (yetmiş bin). Yine Allah'ın zâtı, "İzzet" ve "Celâl" perdeleri ile örtülüdür (hicâbü'l-izzet ve hicâbü'l-celâl).

İkinci mısrada geçen "büt" sözcüğü ise klâsik şiirimizde kusursuz güzeli ve güzelliği ifade etmede kullanılmıştır. İslâm dini resim ve heykelciliği yasakladığı için ve resim veya heykel bulunan mekânlara meleklerin girmeyeceğine inanıldığı için bunların üzeri perdeler ile örtülmüştür. Bu bakımdan "büt-i perde-nişin"i bu veçhesiyle de düşünmemiz gerekir. Ayrıca Hz. Muhammed'in gül ile temsil edilmesi de yine İslâmiyet'in resmi yasaklamış olmasının bir neticesi olarak düşünülebilir.

24 Öyle pinhân eylemiş göğsünde sırr-ı aşkını
Kim ayağından asarlar eylemez izhâr gül

(Gül senin aşkının sırrını göğsünde öyle gizlemiş ki, ayağından asarlar da yine sırrını açıklamaz.)

Bu beyitte gül ayağından asılarak işkence gören ama sırrını açıklamayan birine *teşbih* edilmiştir. Ayrıca asılmak *tevriye*li kullanılmıştır. Gülün ayağından asılması dalından koparılarak sarığa veya göğse baş aşağı asılmasıdır. Aynı zamanda gülün yapraklarının dağılmaması için baş aşağı asılarak kurutulmasını da hatırlatmaktadır.

"pinhân eylemek" ile "izhâr eylemek" arasında *tezat* sanatı vardır.

25 Tûtiyâ-yı çeşm için her subh-dem yollar tutup
Hâk-i der-gâhın sabâdan eyler istifsâr gül

(Gül, her sabah yolları tutup gözüne sürme yapmak için sabah rüzgârından senin eşiğinin toprağını sorar.)

Sevgilinin ayağının, eşiğinin toprağı âşıkın gözüne sürme olur. Bazen sevgilinin atının ve itinin ayak toprağı dahi sürme olabilir. Bu durum sevilenin seven indindeki değerini ifade eder. Bu beyitte de sabah esintisiyle eğilen güller yolları tutup sevgilinin diyarından onun eşiğinden bir haber sorar ve sabah yelinin getireceği toprağı gözüne sürme olarak çekmek ister. Bu durumda sabah yeli de âşık ile sevgili arasında haber getirip götüren bir ulaktır.

26 Seyr-i gülzâr ettiğin peyk-i sabâdan fehm edip
Genc-i zer kılmış müheyyâ kılmağa îsâr gül

(Gül, senin gül bahçesini gezdiğini sabah rüzgârı habercisinden öğrenip ayağına saçmak için altın hazinesini hazırlamış.)

Her ne kadar gül, gülşen'in sultanı ise de sevgili gönül mülkünün sultanıdır ve en büyük sultan O'dur. Bu nedenle gül, sevgilinin gül bahçesini gezdiğini (seyrâna çıktığını) sabah rüzgârından öğrenince onun ayağına, yoluna saçmak için altın hazineler hazırlamıştır. Gülün altından hazineleri ortasındaki sarı renkli tohumlarıdır. Bu nedenle *açık istiare* sanatı vardır. Ayrıca şair yine bir *hüsn-i ta'lil* ile gülün ortasındaki bu tohumların sevgilinin ayağına saçmak için hazırlanmış olduğunu söylüyor.

Burada Osmanlı'nın toplumsal yaşamındaki bir geleneğe *telmih*te bulunulmaktadır. Bu gelenek "saçı saçma" geleneğidir ve özellikle önemli günlerde halk arasına çıkan devlet büyüklerinin ayağına altınlar, inciler ve kıymetli mücevherler saçmaktan ibaret olan bir merasim mahiyetindedir.

27 Berg-i güller sanma rengîn hiştler cem' eylemiş
Çekmeğe ol genc-i zer hıfzına bir dîvâr gül

(Gülün, yapraklarıyla renkli tuğlalar ördüğünü sanma; o altından hazinesini korumak için duvar örmüştür.)

Gülün altından hazinesi ortasındaki sarı tohumları, o altınları korumak için ördüğü tuğlalar ise gülün taç yapraklarıdır. Burada renk benzerliği bakımından bir ilişki söz konusudur. Ayrıca gülün üst üste yapraklarla donatılmış olması *hüsn-i ta'lil* ile güzel bir nedene bağlanıyor. Gül bir duvar ustasına *teşbih* edilmiştir.

28 Tâ serîr-i sebzeyi depretmeye tahrîk-i bâd
Sâyesinden urdu her dercine bir mismâr gül

(Rüzgârın hareketi, yeşilliğin tahtını oynatmasın diye gül, her katlanan yerin üzerine gölgesinden bir çivi vurdu.)

Bu beyitte geçen "dercine" sözcüğü çalışmada esas aldığımız Fuzûlî Divanı'nda "dürcüne" şeklindedir; ancak bu ifade beytin anlamına uymadığından "dercine" şeklinde değiştirilmiştir."Derc" dürgü, katlanan yer, sıkıştırma anlamlarına gelmektedir. Gül, sabah rüzgârıyla oynayan, yerinden çıkacakmış gibi duran yeşillikleri

yerine bağlayarak her bir dercine, katlanan yerine bir çivi vuruyor gibidir. Yeşilliğin tahtını toprağa bağlaması, onları yerine sabitlemesi bakımından gülün yapraklarının bulunduğu kısım çivinin başı, gülün dalı ya da dikenlerinin gölgesi de çiviye benzetilmektedir.

"Serîr-i sebze" *teşbih-i beliğ*dir.

29 Her seher gül-zâr levhine çeker yüz dâ'ire
Gâlibâ minkâr-ı bülbülden alır pergâr gül

(Gül her sabah gül bahçesinin levhasına yüz dâire çizer, galiba gül bülbülün gagasından pergel almıştır.)

Sabah rüzgârının esişi ve bülbülün ötüşü ile güller açar ve gül bahçesine bakıldığında sanki bülbül gagasıyla gül yapraklarının dâirelerini çizmiştir. Gül bahçesinde dâire biçiminde olan güller ve bülbülün pergele benzeyen gagası şairin zihninde böyle bir imaj oluşturuyor. Şair hendese ile ilgili kavramları kullanarak (levh, dâire, pergâr) güzel bir *tenasüp* sanatı yapmıştır. Gülün şeklinin yuvarlak oluşu, bülbülün gagasından pergel almış olması gibi bir nedene bağlanıyor ve "gâliba" belirteci de kullanıldığından "*şibh-i hüsn-i ta'lil*" sanatı vardır.

30 Ayş için gülşen şebistânın münevver kılmağa
Her ağaçta astı bir kandil-i pür-envâr gül

(Gül eğlence için, gül bahçesinin gecesini aydınlatmak amacıyla her ağaçta parlak bir kandil yaktı.)

Gül dalındaki her bir gül, gül bahçesinin gecesini aydınlatmak için yakılmış bir kandil gibidir. Kandiller çevreyi aydınlatabilmesi için yüksek yerlere asılırlar ve ağaçlara sardırılmış güller de bir kandil gibi işret gecesini aydınlatmak üzere hazırlanmıştır. Kandil gibi olan güllerin parlaklığı gül bahçesinin gecesini adeta cennete çevirmiştir, şair sonraki beyitlerde de bundan bahsediyor. Şiir, toplumsal alanın ve kültürel yaşantının bir aynasıdır. Başka bir deyişle bir şiirde o şiirin yazıldığı dönemin değer yargılarına, geleneklerine, sosyal yaşantısına dâir kesitleri bulmak mümkündür. Bu durum, tamamen muhayyel, mücerred ve kâideci bir edebiyat olduğu düşünülen ve

söylenen Klâsik Türk şiiri için de geçerlidir. Nitekim bu beyit bunun bir ispatıdır; çünkü bu beyitle biz, Kanunî döneminde geceleri de gül bahçelerinde işret meclislerinin kurularak eğlencelerin düzenlendiğini öğrenmekteyiz. Bu, bize o dönemin günlük yaşamından, eğlence dünyasından bir kesit sunmaktadır.

Kandil ile gül kastedilerek açık *istiare* sanatı yapılmıştır. Ayrıca münevver ile envâr sözcükleri arasında da *iştikak* sanatı vardır.

31 Bunca kandili fürûzân eyledi ammâ ne sûd
Dûd-ı dilden kıldı bülbül rüzgârın târ gül

(Gül bunca kandili yaktı ama ne fayda ki, bülbül gönül [ateşinin] dumanıyla gülün gününü karanlık etti.)

Bir önceki beyitte gül dalındaki güllerin, gül bahçesinin gecesini aydınlatmak için her ağaçta bir kandil gibi ortaya çıktığını söyleyen şair bu beyitte her ne kadar gül, her ağaçta bir kandil gibi ortaya çıkıp gül bahçesinin gecesini aydınlatsa da, bülbülün, gönlündeki aşk ateşinin dumanıyla, o geceyi karanlık ettiğini söylüyor. Çünkü bülbül güle âşıktır ve gönlü aşk ateşiyle doludur, âşıkın kârı ise âh etmektir. Zira o ancak bu şekilde maşuka olan sevgisini ifade eder, âh etmekten başka elinden bir şey gelmez.

Bülbülün gönül ateşinin geceyi karanlık etmesinde *tezat* sanatı vardır. "sûd" ile "dûd" arasında *iştikak* sanatı vardır ve kandil ile gül kastedildiğinden *açık istiare* sanatı vardır.

32 Dâr-ı dünyâyı fezâ-yı cennete dönderdi lîk
Gonce kimi bülbüle dünyâyı kıldı dar gül

(Gül, dünya evini cennet göğüne [âlemine] döndürdü, lâkin bülbüle dünyayı gonca gibi dar etti.)

"Dünyayı dar etmek" bir deyimdir ve birisini sıkıntıda bırakmak, ona zorluk çıkarmak anlamına gelir. Gül, âşıkına (bülbüle) dünyayı dar eden zâlim bir sevgilidir. Bahar mevsiminde her ne kadar rengi, kokusu ve parlaklığıyla yeryüzünü bir cennete çevirse de âşıkına yani bülbüle bu dünyayı -gonca gibi- dar eder. "Dar" kelimesi tevriyeli kullanılmıştır ve goncanın sıkılmış, daralmış olmasından kinâyedir. "Dâr-ı dünya" *teşbih-i beliğ*dir.

33 Bir zebân-ı hâldir her yaprağı fehm etseler
Perde-dâr-ı hâk olanlardan verir ahbâr gül

(Eğer anlasalar gülün her yaprağı, toprakla örtülenlerden [ölülerden] hâl diliyle haberler verir.)

Gül gayb âleminin bir habercisidir, o gonca hâlinde iken bir sırlar hazinesidir ve vahdetin sembolüdür. Seher vakti esen yel goncanın açılmasını o sırların açığa çıkmasını ve batınî yapıdan kurtularak arzîleşmesini sağlar. Bu durum aynı zamanda vahdetten kesrete geçişin de bir ifadesidir. Topraktan gelen ve gülün ilk hâli olan gonca gayb âleminin bir habercisidir; çünkü o her yaprağı ile toprak olanlardan ve Allah'ın rahmetinden hâl diliyle haberler vermektedir. O haberlerin habercisi, gülün yaprakları olduğu için Allah'ın rahmetinden de haberler getirdiğini bize düşündürmektedir. Çünkü gül Allah'ın "Cemâl" sıfatının bir tecellisidir, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'in remzidir ve o hâlde o rahmettir.

Bu bakımdan gülün, maddî anlamda estetik ve zarafet bakımından insana haz veren yapısı dışında veya ondan daha ziyâde onun derûnî, içsel yapısını idrâk edebilmek, "fehmedebilmek" son derece önem arz etmektedir.

"Perde-dâr-ı hâk" ile toprak olanlar yani ölüler kastedilmektedir bu bakımdan *açık istiare* sanatı vardır. Ayrıca ölümden sonra dirilmeye de bir *telmih* vardır.

34 Bülbülün zâr ettiği feryâdlar te'sîridir
Bî-sebeb hâb-ı ademden olmamış bîdâr gül

(Gül sebepsiz yere yokluk uykusundan uyanmamıştır. Bu, bülbülün inleyerek ettiği feryatların tesirindendir.)

Şair bu beyitte bizi, gülün açılmasından hareketle (çağrışımlar yoluyla) yaratılış ve yaratılışın sırları üzerine düşünmeye sevk etmektedir. Bizi yaratılışla ilgili çağrışımlara yönelten, beyitte geçen "hâb-ı adem" yani yokluk uykusu terkibidir. Hâb-ı adem gülün gonca hâlidir ve onu bu hâlinden kurtaran, yokluk uykusundan uyandıran bülbülün ettiği feryatlardır. "Hâb-ı adem" gül için kıştır, baharın gelişiyle birlikte gül, bülbülün ettiği feryatlarla kıştan çıkarak yeniden can bulur. Burada baharın gelişiyle gülün gonca hâlinden kurtulması ve yeniden cân bulması, bize insanoğlunun öldükten

sonra İsrafil'in Sûr'a üflemesiyle yeniden dirilmesini ve hayatiyet kazanmasını da hatırlatmaktadır. İşte şair goncanın açılmasından hareketle çağrışımlar yoluyla bize tüm bunları telkin etmektedir ki bu da Fuzûlî'nin sanat gücünü göstermektedir. Yani temel anlam olan gülün açılmasından hareketle, çağrışım unsurlarıyla insan yaratılışına yöneliş gerçekleşmekte ve bu surette anlam tek katmanlıktan çok katmanlılığa ulaşmaktadır. İşte şiiri önemli kılan da bu çağrışımlara bağlı çeşitlenmelerdir. Bunu, Fuzûlî'nin bu beytini Necâtî ve Nev'î'ninkiler ile kıyasladığımızda görmekteyiz. Aynı şeyi anlatmalarına rağmen Necâtî'nin veya Nev'î'nin beyitlerinin Fuzûlî'nin beyti kadar etkili olmaması yukarıda sözünü ettiğimiz husustan kaynaklanmaktadır. Bunu daha somut olarak görebilmek ve Fuzûlî'nin söyleyişindeki inceliği, orijinaliteyi yakalayabilmek için Necâtî'nin ve Nev'î'nin söz konusu gül redifli beyitlerini aktarmakta yarar görüyoruz:

Âh-ı âşıkdur seni hüsnünden âgâh eyleyen
Na'ra-i bülbülden olur her seher *bîdâr* gül

(Necâtî / b.15)

Pertev-i mihrün vücûdundan bedîdâr eyledi
Subh-dem *hâb-ı ademden* oldı çün *bîdâr* gül

(Nev'î / b.2)

Görüldüğü üzere Necâtî'nin beytinde, bülbülün etmiş olduğu âh sevgiliyi güzelliğinden haberdâr etmek için kullanılmış; Nev'î'nin beytinde ise sabah vakti yokluk uykusundan uyandırılan gül sevgiliyi ya da kasidenin sunulduğu Vezir-i Âzâm İbrahim Paşa'yı övmek için kullanılmıştır. Dolayısıyla Fuzûlî'nin beytindeki o çağrışımlara bağlı çeşitlenme ya da çokanlamlılık her iki beyitte de bulunmamaktadır.

35 Bâğbân Sultân-ı âdil devridir tenbîh kıl
Urmasın gül-zâre âteş zulm edip zinhâr gül

(Ey bahçıvan, devir âdil sultanın [Kanunî'nin] devridir; tembih et, sakın gül zulmedip gül bahçesini ateşe vermesin.)

Güllerin açılarak gül bahçesinde kıpkırmızı rengiyle parlaması, zâlim bir insanın gül bahçesini ateşe vermesine benzetiliyor ve şair gülü haksızlık etmemesi için uyarıyor. Çünkü artık âdil sultan Kanunî'nin devridir, onun devrinde kimse kimseye haksızlık ve zulüm edemez. Bu nedenle bahçıvanın gülü tembih etmesi isteniyor. Gül, kasidenin ilk beyitlerinde "reyâhin haylinin serdârı", "gül bahçesini cennete çeviren bir çiçek", "bütün güzelliğiyle Hz. Yûsuf" ve "Hz. Muhammed'in kalbi" idi. Onun vasıfları bu kadar üstün ve güzel olmasına rağmen Kanûnî'nin devrinde gülün yapacağı zulme bile iltimas yoktur denilerek padişahın adaletinin ne kadar keskin ve üstün olduğu ifade ediliyor.

36 Cevr eliyle gonceveş pirâhenin çâk etmesin
Cünbiş-i nâ-mu'tedilden kılsın istiğfâr gül

(Gül cefâ eliyle gonca gibi gömleğini yırtıp parçalamasın; dengesiz hareketlerinden dolayı tövbe etsin.)

Artık devir Kanunî devri olduğu için gül şimdiye kadar yapmış olduğu haksızlıklardan tövbe etsin deniliyor; çünkü artık yapılan hiçbir haksızlık ve işlenen hiçbir suç karşılıksız kalmayacaktır. Gülün de artık gömleğini yırtmaması isteniyor; çünkü yaka yırtmak sıkıntılı ve üzüntülü olmanın ifadesidir. Fakat Kanunî'nin devrinde ülke baştanbaşa huzur ve sükûn doludur, artık kimse yakasını yırtmamaktadır. Divan şiirinde kasidelerin mehdiye bölümlerinde ideal bir devlet adamı portresi çizilir ve övülen padişahların da belirli birtakım özellikleri vardır. Bunların başında adalet, cömertlik, iyi huy, güzel ahlâk, güç, kudret, ihtişam, yiğitlik, cesurluk, imar sahibi gibi değerler gelmektedir. Bu, her zaman tüm devlet adamlarının bu değer yargılarına sahip olduğu ya da hepsine birden sahip olduğu anlamına gelmez. Kaside sunulan veya övülen kişi, bu özelliklere sahip değilse o zaman da devlet adamının bu vasıflara sahip olması gerektiği söylenmiş olur. Çünkü bu vasıflar kusursuz bir yöneticide, devlet adamında olması gereken vasıflardır.

Şair, gülün gonca hâlinden kurtularak yaprakları arasından ortaya çıkmasını gömleğini yırtan bir insana *teşbih* ediyor.

37 Yoksâ nâ-geh sûret-i hâli olur Sultâna arz
Kahra uğrar muktezâ-yı vaz-ı nâ-hemvâr gül

(Yoksa gülün durumu hemen sultana arz olunup, gül uygunsuz hareketlerinden dolayı zulme uğrar.)

Bu beyit bir önceki beytin devamı niteliğindedir. Bu yüzden beyit "yoksa" diye başlıyor ve bir önceki beytin anlamı bu beyitte tamamlanıyor. Anlamın bir sonraki beyitte tamamlandığı beyitlere "merhun beyit" denir. Bu nedenle bu beyit "merhun"dur.

38 Ol gül-i bâğ-ı hilâfet kim bahâr-ı devleti
Âlem-efrûz olalı göremez cefâ-yı hâr gül

(O hilâfet bağının gülü [Kanunî] ki, onun devletinin baharı âlemi aydınlatalı gül artık dikenin cefasını çekmez.)

Kanunî'nin devleti bahara, hilâfeti ise gül bahçesine *teşbih* ediliyor. Şairin Kanunî'yi hilafet bağının gülüne benzetmesinin nedeni ise onun aynı zamanda halife olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Yavuz Sultan Selim ile birlikte hilâfet Osmanlı Devleti'ne geçmiştir.

"gül-i bağ-ı hilâfet" *teşbih-i beliğ*dir.

39 Oldu devrinde hevâ mahbûs-ı zindân-ı habâb
Gâlibâ görmüş hevâdan şemme-i âzâr gül

(O [sultanın] devrinde gül, galiba havadan azıcık incindi ki hava su kabarcığının içine hapsedildi.)

Bu beyitte de yine padişahın adaleti övülüyor. Sabah esen yel gülü incitmiş olacak ki hava, su kabarcığının içine hapsedildi diyerek *hüsn-i ta'lil* ile havanın su kabarcığı içinde oluşunu güzel bir nedene bağlıyor şair. "zindân-ı habâb" *teşbih-i beliğ*dir.

40 Berg-i gül gezdirmez oldu mahmil-i bâd-ı sabâ
Haddi yok kim çektire bâd-ı sabâya bâr gül

(Sabah rüzgârının mahmili gül yaprağını gezdirmez oldu. Gülün sabah rüzgârına yük taşıtmaya haddi yoktur.)

Seher vakti esen rüzgâr, gül bahçesindeki gül yapraklarını önüne katarak sürükler. Şair, bu yaprakları sanki bir mahmilde (sepette) toplanmış gibi tasavvur ediyor. Gül her ne kadar çiçeklerin sultanı olsa da artık yapraklarını sabâ rüzgarına taşıtmaya bile haddi yoktur; çünkü artık âdil sultan Kanunî'nin devridir. Burada şair padişahın adaletini överken âdil olmanın, adaletin en uç noktasını mükemmel bir incelikle ifade ediyor. "mahmil-i bâd-i sabâ" *teşbih-i beliğ*dir. "bâd" ile "bâr" arasında *cinas* sanatı vardır.

41 Sarsar-ı kahr-ı cihân-sûzundan âgâh olalı
Açmaz oldu bûstân-ı fitne-i eşrâr gül

(Kanunî'nin cihânı yakan kahrının kasırgasından haberdâr olalı, şer sahiplerinin fitne bahçesi gül açmaz oldu.)

Kanunî'nin büyüklüğünden, azametinden bahseden şair, kötülüklerin ve haksızlıkların O'nun cihânı yakan kahrı ile engellendiğini ifade ediyor. O'nun kahrı o kadar azametli ve büyüktür ki devrinde bir tek fitne gülünün açması mümkün değildir. Bunu ifade etmek için *mübalağa* yaparak "sarsar-ı kahr-ı cihân-sûz" diyor. Şair birkaç beyit önce Kanunî'nin hilâfet bağının gülü olduğunu söylemişti. Yani O, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Bu nedenle padişahın cihânı yakan kasırgasında Allah'ın "Celâl" sıfatının tecellisini; hilâfet bağının gülü oluşunda ise "Cemâl" sıfatının tecellisini görmekteyiz."sarsar-ı kahr-ı cihân-sûz" ve "bûstân-ı fitne-i eşrâr" *teşbih-i beliğ*dir.

42 Halvet-i lütfunadır nûr-ı dil-i mü'min çerâğ
Gülşen-i kahrınadır dâğ-ı dil-i küffâr gül

(Mü'minin gönlünün nuru onun lütuf odasına çerağdır. Onun kahır gülşenine kâfirlerin gönüllerinin yarası güldür.)

Beyitte paralel bir söyleyiş özelliği bulunmaktadır. "halvet-i lutf ile gülşen-i kahr" ; "nûr-ı dil-i mü'min ile de dâğ-ı dil-i küffâr".Yani, sözde paralellik, anlamda

zıtlık vardır. Kâfirin gönlünün yarası inançsızlıktır, bu bakımdan kâfir bir zulmet içerisindedir. Küfr kökünden türetilmiş kâfir kelimesinin "siyah" anlamı ile mü'minin gönlünün nuru arasındaki ilişkiyi göz ardı etmemek gerekir. Kâfir aynı zamanda gerçeği örten, gizleyen ve hak dinini inkâr edendir; işte mü'minin gönlünün nuru da o örtüyü, karanlığı kaldırıp yok etmektedir ve Kanunî'nin lütuf odasına bir çerağ olmaktadır.

Leff ü neşr sanatı vardır, "halvet-i lutf" ile "gülşen-i kahr" *teşbih-i beliğ*dir. "nûr-ı dil-i mü'min" ile "dâğ-ı dil-i küffâr" arasında da *tezat* sanatı vardır.

43 Şâh-ı din Sultân Süleymân-ı sa'âdet-mend kim
Kesb eder hulk-ı huşundan nüzhet-i etvâr gül

(Din padişahı, saâdetli Sultan Süleyman ki, onun huyunun güzelliğinden gül, neşe ve ferahlık kazanır.)

Yaratılış, huy kokuya benzetilir ve şairler genellikle övdükleri kişilerin üstün özelliklerinden bahsederken koku ile ilgili kelimeler kullanırlar. Çünkü koku yayılır ve özellikle gülün kokusu insanlara ferahlık ve huzur verir. Beyitte ise gülün, çevresine neşe ve ferahlık vermek şöyle dursun olsa olsa Kanunî'den neşe ve ferahlık kazanacağı söyleniyor. Gül, Kanunî'nin yanında bulunduğu sürece onun huyunu ve güzel ahlâkını örnek almış bu güzel ahlâkı da sabâ yeli gülün açılmasını sağlayarak etrafa yaymıştır. Dolayısıyla tüm ülkeye ve halka yayılan bu güzel ahlâk Kanunî'nin ahlâkıdır.

44 Başa salmış mihrini rûz-ı ezelden çerh-i pîr
Öyle kim gül-ruhlar eyler zînet-i destâr gül

(İhtiyar felek, gül yüzlü güzellerin gülü sarıklarına süs yaptıkları gibi, ezel gününden beri güneşi başına takmış.)

Şair yine bir *leff ü neşr* sanatı ile ihtiyar felek ve gül yanaklı güzeller; güneş ile de gül arasında ilişki kuruyor. Eskiden başa veya sarığa süs olarak gül asılırmış, bu âdetten hareketle şair ezelden beri var olan ve kıyamete kadar da var olacağı için artık yaşlanmış olan feleğin, güneşi başına sanki sarığa takılan bir gül gibi taktığını tahayyül ediyor. "Mihr" kelimesi *tevriyeli* kullanılmıştır. Bu nedenle beyitten "ihtiyâr felek, ezel gününden beri o padişahın sevgisini aklına takmış" anlamı da çıkmaktadır. Bundan da amaç, Kanunî'yi yalnızca insanların değil, feleğin de tâ ezel gününden beri sevdiğini

ifade etmektir. Felek o padişahı sevdiği için de onun talihi açık olmuş ve fetih gülşeninde nice güller açılmıştır.

Başa çalmak *kinâyedir* ve takmak, koymak anlamlarına gelmektedir.

45 Zevk bâzârında bulmazdı bu reng ile revâc
Etmeseydi nakş-ı mührün sikke-i dînâr gül

(Eğer gül, Kanunî'nin mühründeki nakışları dinar sikkesi şeklinde etmeseydi, zevk pazarında bu renk ile asla revaç bulmazdı. Yani gül, Kanunî'nin sikkesindeki mührü, nakışları örnek almasaydı zevk pazarında bu haliyle sürüm kazanamazdı, kimse onu almazdı.)

Daha önceki beyitlerin izahında da zikredildiği üzere sevgili veya daha genel anlamda övülen kişinin vasıfları, tabiattaki tüm varlıkların vasıflarından daha üstündür. Bu, Klâsik şiirimizin temel övgü sistematiğidir. Bu tez çalışmasının hazırlanması sırasında taramış olduğum bazı kaynaklarda bu beyit, bizim yukarıda ifade ettiğimizden daha farklı, izah edilmiştir; ancak bu izahların değinmiş olduğum gerekçelerden ötürü doğru olmadığı kanaatindeyim. Çünkü söz konusu kaynaklarda bu beyit için :

"O (Kanunî) mührüne gül nakışı yapmasaydı altının sikkesi zevk pazarında bu şekilde sürüm bulmazdı"[*] ve

"O padişah, altın paranın üzerine vurulan mührünün süsünü gülden yapmasaydı, o bu renkleriyle bile eğlence pazarında itibar görmezdi."[**]

şeklinde anlamlar verilmiştir ki bu yönde yapılan izahlar Klâsik şiirin söz konusu övgü sistematiğine ve sanat anlayışına aykırı düşmektedir.

---

[*] Hasibe Mazıoğlu, (1986), *Fuzûlî ve Türkçe Divanından Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.55

**Ali Yılmaz, ,(1996), *Kanunî Sultan Süleyman'a Yazılan Kasideler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.149

Bir başka husus ise, çalışma sırasında esas aldığımız Fuzûlî Divanı'nda* bulunmayan ancak diğer kaynaklarda yer alan bir beyit ile ilgilidir. Fuzûlî'nin Gül Kasidesi ile ilgili yapılmış çalışmalarda kasidenin 45.beyti olarak bir başka beyit bulunmakta ve bu beyitten sonra yukarıdaki : "Zevk bâzârında bulmazdı…"diye başlayan beyit yer almaktadır. Dipnotta künyesi verilen Fuzûlî Divanı'nda yer almayan beyit ise şudur:

İnkılâb-ı devrden bulmazdı hergiz ihtilal
Alsa andan hükmine fermân-ı istimrâr gül

46 Olmak için mutrib-i bezmi tutup bir dâ'ire
Öğrenir her subh bülbülden fen-i edvâr gül

(Gül, o padişahın meclisinin çalgıcısı olmak için bir tef alıp her sabah bülbülden musikî sanatını öğrenir.)

Fen-i edvâr veya ilm-i edvâr musikî anlamında kullanılmıştır. Bu ilim tefle ritim tutularak öğrenilir. Eskiden musikî makam ve usulleri dâire şeklinde şemalarla gösterildikleri için bu adla anılmıştır. Edvâr ise, musikî ilminin nazariyâtından bahseden kitaplara denildiği gibi musikî usûllerine de tabir olunmuştur. Gül yuvarlaklığı nedeniyle sanki eline bir tef almış çalmaktadır. Her seher gül dalında öten bülbül ise güle musikî ilmini öğretmektedir. Bu durumda bülbül bir muallim, gül ise ondan ders alan bir öğrencidir. Ayrıca "dâire tutmak" o dönemde musikî meclislerindeki çalgıcıların eser icrâ ederken, dâire veya yarım dâire oluşturacak şekilde yan yana oturmalarını da çağrıştırmaktadır.

Beyitte "mutrib, dâire, fen-i edvâr" gibi musikî kavramlarıyla güzel bir *tenasüp* sanatı yapılmıştır.

47 Matbâh-ı cûduna kim dûduna sünbüldür gulâm
Hâr-keşlik san'atın tutmuş değil bî-kâr gül

---

*Fuzûlî Divanı, (2002) haz.Prof. Dr. Kenan Akyüz- Süheyl Beken, Doç. Dr.Sedit Yüksel-Dr.Müjgan Cunbur, Akçağ Yay., Ankara.

(O padişahın cömertlik mutfağına sünbül köledir. Gül işsiz değildir, [o da] sarayın mutfağında yakılması için diken taşıyıcılığı yapmaktadır.)

Padişahın mutfağı, bir başka deyişle sarayın mutfağı övülerek anlatılmaktadır. Çünkü orada sünbül gulâm olmuş, gül ise o mutfağa çalı-çırpı taşımaktadır. Sünbülün gulâm olmasının nedeni Osmanlı İmparatorluğunda saray hizmetinde bulunanların birçoğunun genellikle siyah renkli yani zenci olmasından kaynaklanmaktadır. Sünbül de siyah renklidir bu bakımdan aralarında renk açısından bir ilişki kurulmuştur. Eskiden ateş yakmak için diken veya çalı-çırpı kullanıldığından gül de hâr-keşlik sanatını yapmaktadır.

"cûd" ile "dûd" arasında *cinas* sanatı vardır. Sünbül gulâma, gül ise sarayın mutfağında yakılmak üzere çalı toplayan bir insana *teşbih* edilmiştir.

48 Kurtulur feth ettiği kişver belâ-yı fitneden
Kim açıldıkda dikenden ayrılır nâ-çâr gül

(Onun fethettiği ülke karışıklık belasından kurtulur; tıpkı gülün açılınca ister istemez dikeninden kurtulması gibi.)

Gül açılınca dikeninin batmasından kurtulur ya da dalından koparıldığı için dikeninden kurtulmuş olur. Fuzûlî'nin bu kasideyi, Kanunî'nin Bağdat'ı fethi münasebetiyle yazmış olduğunu düşünecek olursak "burc-ı evliyâ" olan Bağdat da fethedildikten sonra karışıklıktan, fitne belâsından kurtulmuştur. Gül ile ülke; fitne belâsı ile diken; feth ile de açılmak arasında düzensiz *leff ü neşr* sanatı vardır.

49 Şerh edip sûsenlere evsâf-ı hulkun gezdirir
Gonceden her subh açıp gül-şende bir tûmâr gül

(Padişahın huyunun vasıflarını sûsenlere [susam çiçeğine] şerh etmek için, gül her sabah goncadan bir tomar açıp gül bahçesinde gezdirir.)

Gonca tomar şeklinde dürülmüş kâğıda benzetilmiştir. Sûsen dil şeklinde bir çiçektir bu bakımdan hâlini arz etmek ya da şerh etmek yetisine sahiptir. Gülün ise böyle bir yetisi bulunmadığından o da hâlini her sabah goncadan bir tomar açarak gül

bahçesinde gezdirmekle yapmaktadır. Ayrıca gül sûsenden daha güzel ve parlak bir çiçek olduğu için bahçede gezdiriliyor.

50 Katre-i şeb-nem midir yâ el açıp sâ'il kimi
Hazîn-i lütfundan almış lü'lü'-i şeh-vâr gül

(Gülün üzerindeki çiy tanesi midir yoksa gül dilenci gibi el açıp O'nun [padişahın] lütuf hazinedârından kıymetli inci mi almıştır.)

Padişahın lütfu, cömertliği sınırsızdır; bu yüzden O'nun devrinde canlı-cansız herkes o cömertlikten nasibini alır. Gül de bunun farkındadır bu yüzden o da bir dilenci gibi elini açarak lütuf hazinedârından kıymetli inciler almıştır. İhsânı güllere inciler saçacak kadar bol olan Kanunî'nin bu lütfundan ve cömertliğinden, Fuzûlî kendisine de bir pay düşeceğini büyük incelikle ima etmektedir. İnci ile sabah vakti gülün yaprakları üzerinde oluşan çiy taneleri kastedilmektedir, bu nedenle *açık istiare* sanatı vardır. Avuç gibi olan gül de bu bakımdan elini açmış bir dilenci gibidir. Şair, gülün üzerindekinin inci değil çiy tanesi olduğunu bilmezlikten geldiğinden *tecâhül-i ârif* sanatı vardır.

51 Koymayıp devrinde vîrân kâr-gâh-i gül-bünü
Bir ayağ üzre durup olmuş ona mi'mâr gül

(Gül, o padişahın devrinde gül ağacının iş yerini [atölyesini] viran bırakmayıp bir ayak üstünde durarak çalışan bir mimar olmuştur.)

Gül-bün yani gül ağacı bir iş yerine, gül ise orada çalışan bir mimara benzetiliyor. O iş yerinde bir mimar olan gül, sürekli çalışarak viran olan yerleri imar etmektedir. Böylece şair iyi bir devlet adamında bulunması gereken özelliklerden olan "imar faaliyetleri"ni de vurgulayarak Kanunî'yi övmektedir. Mimar olan gül, yıkık ve viran olan yerleri onararak her gül ağcından güller elde etmiştir. Bu durum aynı zamanda Osmanlı mimarisinde gülün bir tezyinât unsuru olarak kullanılışına da işaret etmektedir. Beyitte "bir ayağ üzre durup" diyerek şair, gülün sapını, mimarın bina yaparken ayağının birini kaldırıp yukarıya uzatmasına *teşbih* etmiştir. Mimariyle ilgili *tenasüp* yapılmıştır.

52 Adli eyyâmında şebnem sanmanuz kim bülbülün
Akçasın koynunda hıfz etmiş olup gam-hâr gül

(Gülün üzerindekini, çiy tanesi sanmayınız. Padişahın adâletli günlerinde gül, bülbüle gam arkadaşı olup onun parasını koynunda saklamıştır.)

Gül sevgilidir ve sevgili vefasızdır, âşığı olan bülbüle teveccüh etmez. Ancak âdil Sultan Kanunî'nin devrinde gül ile bülbül gam arkadaşı olmuş ve gül bülbülün parasını koynunda saklamıştır. Bülbülün parası gülün üzerindeki çiy tanesi gibi olan gözyaşlarıdır. Dolayısıyla *kapalı istiare* yapılmıştır. Şebnem (çiy tanesi) gümüş paraya ise *teşbih* edilmiştir.

53 Dâmen-i pâkiyle ol behçet-fezâ-yı mülkdür
Ger cihân bâğında cennet güllerinden var gül

(Her ne kadar dünya bahçesinde cennet güllerine benzer gül var ise de [padişah] temiz eteğiyle, namus ve şerefiyle ülkenin güzelliğini artırmıştır.)

Bu cihan bahçesinde her ne kadar birbirinden güzel çiçekler olsa da ülkenin güzelliğini, itibar ve şerefini asıl artıran padişah Kanunî'nin güzelliğidir. "cihân bağı" *teşbih-i beliğ*dir.

54 Vaz'-ı âlemden felek maksûdu oldur kim olur
Beslemekten hârı manzûr-ı ulü'l-ebsâr gül

(Feleğin maksadı, dünyada diken besleyerek gül elde edildiğini basîret sahiplerine göstermektir.)

Gül; güzelliğin, letâfetin, rahatlığın ve iyiliğin sembolüdür. Diken ise eziyetin, sıkıntının sembolüdür. Bu bakımdan gül elde edebilmek için evvela diken beslemek gerekmektedir. Yani iyiliğe, güzelliğe ve rahatlığa kavuşabilmek için eziyetten, sıkıntıdan geçmek gerekmektedir. Aslında "gül ve diken" birer metafor olarak, daha etraflıca düşünüldüğünde yaşamdaki tüm tezatların da bir ifadesidir. Bu bakımdan gül, dikensiz olmaz. Çünkü her şey zıddıyla birlikte var olur, daha doğrusu önem kazanır. Aksi hâlde sıkıntı, eziyet olmayınca rahatlığın ve ferahlığın pek bir önemi

kalmayacaktır. Gül de dikenli bir bitkidir ve onu elde edebilmek için önce dikenlerden oluşan gül dalını elde etmek gerekmektedir.

55 Ferrine vermez halel hâr ile kılmak iltifât
Zîb ü zînet verdigiyçin hâra olmaz hâr gül

(Gülün dikene iltifat etmesi parlaklığına zarar getirmez. Gül dikene süs, zinet vermekle diken olmaz, aşağılanmaz.)

Bu beyitte şair gül ile Kanunî'yi, diken ile de onun tebaasını, dolayısıyla o tebaa içerisinde yer alan kendisini kastetmektedir. Kanunî'nin, Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan bu insanlara lütuf ve bağışta bulunması ile onun yüceliğine bir halel gelmez. Çünkü gül dikene süs vermekle onu bezemekle hakir olmaz, aşağılanmaz. Fuzuli padişahtan yardım istiyor, ona sıkıntıda bulunduğunu ifade ediyor ancak bunu da çok zarif bir biçimde dile getiriyor.

56 Meyve ol Sultân-ı âdildir nihâl-i devlete
Sâbıka gelmiş selâtin-i felek-mikdâr gül

(O âdil sultan [Kanunî] devlet fidanının meyvesidir. Önce gelmiş felek gibi değeli padişahlar ise (bu) meyveyi meydana getiren çiçeklerdir.)

"Felek-mikdâr" felek mikdarınca, felek sayısınca demektir. Eskiler feleği, iç içe geçmiş dokuz kuşak olarak telakki etmişlerdir. Beyitte de hem önceki padişahların felek kadar değerli oldukları söyleniyor ve hem de birer devlet fidanı olan o padişahların çiçeğinin Kanunî gibi bir meyve verdiği ifade ediliyor. Ayrıca Kanunî Osmanlı İmparatorluğu'nun onuncu padişahıdır. İşte "felek-mikdâr" yani dokuz felek denilmesinin nedeni budur. Kanunî kendisinden önce gelen dokuz felek değerindeki padişahtan sonra gelen "onuncu" padişahtır ve o dokuz feleğin meyvesidir.

57 N'ola ger sâbıklar olduysa fenâ oldur garaz
Meyve gösterdikte dökmek resmdir eşcâr gül

(Geçmiş padişahlar yok olduysa ne olur [buna şaşılır mı?] ; meyve meydana gelince ağaçların çiçeği dökülür.)

Bir önceki beyitte Kanunî'den önceki felek kadar değerli padişahların meyve fidanının çiçeği olduğunu söyleyen şair artık o padişahların yok olup gittiğini; çünkü meyve verince ağaçların çiçeklerini döktüğünü söylüyor. Böylece önceki padişahlar bir meyve fidanının çiçeğine, Kanunî ise o fidanın meyvesine *teşbih* ediliyor. Görüldüğü üzere şair bu durumu doğadaki genel geçer bir kanun ile ifade ediyor, bu nedenle buna şaşırmamak gerekir diyor. "mîve" ile Kanunî kastedildiğinden *açık istiare* sanatı vardır. *İstifham* sanatı vardır.

58 Kıl Fuzûlî medhin ol Şâh'ın ki bâğ-ı medhinin
Bülbülü olurdu bulsa kuvvet-i güftâr gül

(Fuzûlî, o padişahı öv! Eğer gülde kuvvet olsaydı övgü bağının bülbülü olurdu)

"Bâğ-ı medh" ile padişahın yakınında bulunan şairleri kasteden Fuzûlî bu şairler topluluğu içerisinde yer almak istediğini çok zarif bir biçimde dile getiriyor. Çünkü Fuzûlî hayatı boyunca türlü sıkıntılar çekmiş ve hak ettiği yerlere gelememiştir. O, yaşamış olduğu topraklardan uzaklaşmayı Anadolu'ya gelmeyi ve Anadolu şairlerinin gördükleri lütuflara o da mazhar olmayı istemiştir. Kimi beyitlerinde bunu açıkça dile getiren şair, kaynakların verdiği bilgilere göre Hindistan'a bile gitmeyi düşünmüştür. O'nun Anadolu'ya gelmeyi nasıl arzuladığını Türkçe Divan'ındaki şu beytinden anlayabiliriz:

Fuzûlî ister isen izdiyâd-ı rütbe-i fazl
Diyâr-ı Rûm'ı gözet terk-i hâk-i Bağdâd et
(K.41/ b.7)

59 Gerçi yoktur i'tibârın mehdin et izhâr kim
Âdet-i devr-i zamândır hâre olmak yâr gül

(Gerçi itibârın yok, sana değer verilmiyor ama yine de o padişahı öv; çünkü dikenin güle arkadaş olması zamanın âdetidir.)

Şair padişahı güle, kendisini ise dikene benzetiyor. Güçsüzlüğüne, itibâr göremeyişine rağmen padişahtan umudunu kesmemiştir. Her ne kadar padişah bir gül,

kendisi ise bir diken olsa da "dikensiz gül olmaz" ve dikenin güle yük olması zamanın devrinin bir âdetidir.

60 Var ümîdim nice kim resm-i medâr-ı dehrdir
Yılda bir kez âleme arz eylemek dîdâr gül

(Feleğin dönüşünün âdeti yılda bir kez gülün yüzünü âleme göstermek [gül vermek] olduğundan ümidim var.)

Gül, nasıl ki senede bir kez açıyorsa, (âleme yüzünü gösteriyorsa) güzelliği, rengi ve kokusuyla yeryüzünü süslüyorsa padişah da ömürde bir kez de olsa yüzünü gösterecektir yani lütfunu esirgemeyecektir.

Bu beytin anlamı bir sonraki beyitte tamamlanmaktadır.

61 Feth bâğından ana her dem hilâf-ı bâğ-ı dehr
Tâze tâze aça lutf-ı Îzîd-i Cebbâr gül

(Dünya bahçesinin aksine Tanrı'nın lütfu O'na fetih bahçesinde her an tâze tâze güller açtırsın.)

Dünyanın dönüşünün gereği olarak gül yılda bir kez yüzünü gösteriyorsa da Allah O'na çok kez güller versin, çok fetihler nasip ve müyesser kılsın diyor şair. Fuzûlî kasidenin bu son üç beytinde büyük bir alçakgönüllülükle kendisinden söz etmektedir. O, güçsüzdür, itibar görmemiştir ancak padişahın lütfundan, cömertliğinden de umudunu kesmemiştir. Durumundan çok zarif bir biçimde yakındıktan sonra da hükümdar için fetih bahçesinde tâze tâze güllerin açılmasını dileyerek yani duâ ederek şiirini bitirmektedir.

"Feth bâğı" *teşbih-i beliğ*dir, tâze güller ile yeni ülkeler kastedildiğinden *açık istiare* sanatı vardır.

6.3. LÂMİ'Î ÇELEBİ'NİN GÜL KASİDESİ VE İNCELENMESİ*

KASÎDE DER-MEDH-İ SULTÂN SÜLEYMÂN

fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

1 Çün ene'l-hakk sırrın açdı nâr-ı Mûsâ-vâr gül
Olsa tan mı ser-nigûn Mansûr-veş ber-dâr gül

2 Pûte-i âteşde hâlis-zer gibi sürer safâ
Halka i'câz-ı Halîlu'llâh ider izhâr gül

3 Hâr elinden çâkdür pîrâheni Yûsuf gibi
Anun içündür cihân habsinde dün gün zâr gül

4 Dehre bûyı cân virelden nefha-i 'İsâ-sıfât
Oldı nergis-vâr manzûr-ı ulü'l-ebsâr gül

5 Gâh Sâlih gibi şakk eyler nihâd-ı hâreyi
Gâh âhenden ider Dâvûd-veş mismâr gül

6 Bâda virür geh Süleymân gibi taht-ı şevketin
Gâh ider mühriyle dîv-i âbı hizmetkâr gül

7 Tayanur gâhi 'asâ-yı Hızr'a mânend-i Kelîm
Geh sarar başına Hârûn gibi ak destâr gül

8 Çün çerâğı nûr-ı Ahmed'den yakar olsa ne tan
Gün gibi devr-i kamerde hüsrev-i envâr gül

---

* **Lâmi'î Divanı**, Flügel Yazma Nüsha, No: 671, Yazma: Mxt 427

9 Mahv iderse yiridür kandîl-i ‘arşun nûrını
Oldı çün ‘aks-i cemâl-i Ahmed-i Muhtâr gül

10 Şem‘ mânend âh-ı bülbülden meger yandı dili
Kolların pür-dâğ-ı hûnîn itdi ‘âşık-vâr gül

11 Gökde tan mı bozsa bezmin Zühre-i hînâ-gerün
Nây-ı bülbülden çü kıldı bâğı pür-mizmâr gül

12 Basmasun dir yâd ayak tokunmasun bir yâd eli
Ser-be-ser devr-i harîmin eylemişdür hâr gül

13 Çâr-sû-yı bâğı devr eyler kalenderdür hezâr
Okudur açup ana mecmû‘a-i eş‘âr gül

14 Bağlamalu kan ugut bir kıbkızıl dîvânedür
Avuc avuc za‘ferân yir çün müdâm ey yâr gül

15 Yâhûd efyûn ile mey nûş itdi câm-ı lâleden
Bir kez olmaz nergis-i ser-mest-veş hüşyâr gül

16 Goncalar pistânı içün ağzın açmış lâleler
Göz ider nergis söger bülbül güler her bâr gül

17 Yumup ağzın gonca diş saydırmaz iken şebneme
Bir bir itdirdi sabâya hâlini ikrâr gül

18 Sanki bir cân-bâzdur hengâme-i çerh içre kim
Dikelüp hançerler üzre ser-nigûn oynar gül

19 Tan mıdur mülk-i çemende sikke korsa dem-be-dem
Ol kadar eyler nisâr-ı dirhem ü dînâr gül

20 Anuniçün dîde-i ef‘i-i sermâ kör ider
Kim zümürrüd kasr içinde ‘îş ider şeh-vâr gül

21 Lâle-i hûnîn ciger yansun bu gamdan yiridür
Kim satar bî-müşg dehre nâfe-i tatar gül

22 Çîn seher cânlar dimâgın itse pür-‘anber n’ola
Gezdürür başında her dem tabla-i ‘attâr gül

23 Keffüni pür-zer kılup germ oldığı budur müdâm
Hâce-vâr eyler çemen mülkinde hoş-bâzâr gül

24 Bir hayâsız yüzi açılmış güzeldür bâğda
Dest-mâl-i sebz ü sürhiyle turup oynar gül

25 Tıfl-i nâdân gibi çûpîn esbe olmışdur süvâr
Şâh-ı bâğum diyü fahr eyler ‘aceb bî-‘âr gül

26 Pîrler günden güne oğlân olur pes tan mıdur
Çerh-i fertût itse dün gün zînet-i destâr gül

27 Hâr eline nişter almış turur fassâdvâr
Benzer olmış kan tutub dil-haste vü bîmâr gül

28 Penbe üzre sürh merhemdür koyub cerrâh-veş
Bülbülün eyler dil-i mecrûhına tîmâr gül

29 Çeng idelden kâmetini şâh-ı gül-zârun sabâ
Takdı nîsândan sirişkim gibi sîm-evtâr gül

30 Sayd içün bülbülleri çıkmış yatur hâr üstüne
Goncalar gûyâ seridür halka halka mâr gül

31 Ra‘d sanman ‘atse eyler çerh-i mahrûrü’d-dimâğ
K’itdi genzin bûy-ı dârûyile pür-sehhâr gül

32 Ölçerür benzer kanat saldukca bülbül-i âteşîn
Kim güneş gibi ser-â-tâ-pây olubdur nâr gül

33 Atlas-ı sebzinde bergün sürh tamgalar durur
Hil‘at-ı nev-rûzûn eyler kıymetin iş‘âr gül

34 Okusun şâh adına minba‘d bülbül hutbesin
İtmesün sikkeyle bu devr içre istikbâr gül

35 Bozsun ol fîrûze vü yâkût u zerden kasrını
Yüz sürüb pâyine şâhun itsün istiğfâr gül

36 Hüsrev-i âfâk zıllu’llâh Süleymân Şâh kim
Nûr-ı mührinden tolar bu günbed-i devvâr gül

37 Âb-ı lûtfundan olur ser-sebz rigistân-ı şûr
Bâd-ı ‘adlinden virür hâr-ı mugaylân bâr gül

38 Şehriyârâ ‘âlemi ‘adlün gülsitân ideli
Şâh-ı terkîbi virür her hâre vü her hâr gül

39 Kâse-i yâkûtı pür-zer kıldığı budur şehâ
İtmek ister ayağun toprağına îsâr gül

40 Bezmün içre budurur yüz kızdırub hâk oldığı
Âb-ı destünden bulam dir âb-ı rû cerrâr gül

41 Gülşenünde bir semenber câriye âb-ı revân
Dergehünde bir güneş tal‘atlu hizmet-kâr gül

42 Bir iki gün çün vefâ bâğında olmaz pây-dâr
Hâr elinden çekse devründe n'ola âzâr gül

43 Seyre çıkdukca kef-i pây-ı sekânundan olur
Çarh-ı pür-encüm gibi her dâmen-i kûhsâr gül

44 İlticâ itseydi bâb-ı nev-bahâr-ı ‘adlüne
Bir nefes bâd-ı hazândan olmaz idi zâr gül

45 Devr-i ‘adlünde çü sunamaz kimse el nâ-mahreme
Pes ne içün hârdan per-çîn ider dîvâr gül

46 Bezm-i meyden ‘uzlet itdi çün yasağun kıldı gûş
Oldı mest-i hâb iken nergis gibi bîdâr gül

47 Hâr elinden yimez idi zahm-ı gam bülbülleyin
Şehriyârâ itse idi sana istizhâr gül

48 Çîn seher pür kıldığı şebnemle budur destini
Pâyine îsâr içün dürler ider ihzâr gül

49 Açılub gülşende gülse tan mı bâd-ı subh ile
Bûy-ı hulkundan çü hâsıl itdi istibşâr gül

50 Açdı çün sırr-ı zamîrün nüktesinden gonca râz
Bir tabancayla yüzüni eyledi evkâr gül

51 Ger zebânı olsa sûsen gibi dün gün medhüni
Nazm idüb bülbül-sıfat olurdı hoş-güftâr gül

52 Cûdun almazken güneş kursını füls-i ahmere
Hâk-i pâyuna ne yüzle ‘arz ider dînâr gül

53 Cûy-ı eltâfundan ey şeh bîd ü serv içseydi âb
Vire idi ol güher esmâr u bu ezhâr gül

54 Ebr-i bezlündendürür sersebzi rûy-ı bahâr
Feyz-i nisândan olur lâ-büd kamer-ruhsâr gül

55 Meclisünde mühreler oynatmağ ister jâleden
Hokka-bâz-ı çarhdur gûyâ bu şîrînkâr gül

56 İtmek içün dâyimâ fark-ı ‘adûnı iki şâh
Her birin evrâk-ı sebzün itdi bir minşâr gül

57 Demlerinde medhinün bülbüllere âheng içün
Düzdi bir âyînelü pîrûze mûsîkâr gül

58 Bezl ü cûdun sofrasından yidi gök bir deste sebz
Lûtf-ı tab‘un gülşeninde çâr ‘unsur çâr gül

59 Anun içün ayağun toprağına sürer yüzin
Kim olam dir bir nazar mihrünle zer mi‘yâr gül

60 Küllik içre perveriş bulmışdurur âteş-misâl
Ayağun toprağına ‘arz idemez mikdâr gül

61 Goncalar devründe gûyâ sürh-serler başıdur
Gezdürür bâzârı diküp nîzeye ser-dâr gül

62 Bin kez itsün öykinümez kasrınun bebgâsına
Gonca-veş pîrûzeden per la‘lden minkâr gül

63 Sanki bir bâz-ı sefîdündür ki düzmiş goncadan
Zeng ü sîmîn bergden per hârdan azfâr gül

64 Budurur kat kat tapuna hışt-zer ‘arz itdigi
Dergehünde olmağ ister gün gibi mi‘mâr gül

65 Düşde görür nergis-i ra‘nâ gubârun kûhlını
Günden uğurlar cemâlün ferrini ‘ayyâr gül

66 Kimse almaz berg-i kâha hâk-i pâyun var iken
Goncadan şâkûl idib zer çekse bin kantar gül

67 Hâzır oldı tîğ-i hâr u sebz ü sürh a‘lâm ile
Ya‘ni kim ‘azmün işitdi hüsrev-i ezhâr gül

68 Ürperüb cisminde her bir mûyı oldı bir diken
Sadmetün bâdından itdi benzer ikşi‘râr gül

69 Bûy-ı hulkundur viren a‘dâna şâhâ derd-i ser
Nitekim eyler cu‘al tab‘ını pür-âzâr gül

70 San düm-i tâvusdan zer-mirvahandur bezmde
Şâhlar kim zeyn ider gül-şende hânsâlâr gül

71 Çünki hûnîdür n’ola devründe olsa dem-be-dem
Urulub çengâl-i hâre ser-nigûn ber-dâr gül

72 Söyledüm medhünde bir rengîn gazel kim yaraşur
Safha-i yâkûta nakş itse anı tekrâr gül

73 Bülbül-i tab‘um n’ola olsa gazel-hân bezmüne
Husrevâ şîrîn olur şükkerle olsa yâr gül

74 Kande benzer ‘ârız-ı rengînüne ey yâr gül
Hûn-ı bülbülden düzer çün ‘ârız-ı ruhsâr gül

75 Goncalar sırr-ı dehânun açdığıçün bâğda
Kana gark olur hayâdan her dem ey dildâr gül

76 Reng uğurlar dem-be-dem hurşîd-i rûyundan senün
Sürhun ‘ayyârdur devr içre san tarrâr gül

77 Gic gelür bezm-i bahâra var diyüb pâyumda hâr
Sanki özrilenk ider ey serv-i hoş-reftâr gül

78 Kana yudı toğrayub keffini tîğ-i hâr ile
Gördi sen Yûsuf-likâyı nâ-gehân ey yâr gül

79 Öykinem dir riştesine sünbül-i pür-tâbunun
Biline bağlar salîb ehli gibi zünnâr gül

80 Vezn-i hüsniçün kılursa keffesin pür-zer n’ola
Ey güneş olmaz berâber sana bî-mikdâr gül

81 Serv-i dil-cûnun meger hayrânıdur kim rûz u şeb
Bir ayağ üzre turur mânend-i bû-tîmâr gül

82 Gördi kim olmış hayâdan ruhlarun gark-ı ‘arak
Cân eridür reşk odında dem-be-dem gam-hâr gül

83 Hatt-ı la‘lün gibi cânâ yazamaz rengîn ü ter
Safha-i yâkûta geçse hurde-i jengâr gül

84 Günde bir yüzden toğarken öykünümez sana mâh
Olsa tan mı ruhlarun devrinde bî-pergâr gül

85 Gördi çün âyîne-i âb içre ‘aks-i rûyunı
Şemseler zeyn itdi berg üzre çizib edvâr gül

86 Yok hatâ didüm şeh-i devrânı medh idüb bugün
Yazdı la‘l evrâkına rengîn ü ter eş‘âr gül

87 Sanma ey cân goncalardur şâhlar destindekin
Bağlamışdur medh-i şâhenşehde sad tûmâr gül

88 Husrevâ rûşen zamîrün fikr iderdüm dün gice
Açdı dil bâğında nâgeh subh-ı pür-envâr gül

89 Taşra çıkdum bu sürûrumdan temâşa kılmağa
Gördüm olmış sahn-ı ‘âlem ser-be-ser hemvâr gül

90 İçerü girdüm gönül beytini seyrân itmege
Yazmağiçün medhüni olmış kamu efkâr gül

91 İstedüm kim ağlayam nîsân-sıfat dergâhuna
Ola tâ kan yaşlarumdan her der ü dîvâr gül

92 Sînemi pür-hâr idüb bu hârhâr-ı ‘arz-ı hâl
Açdı dil bâğında bî-had la‘l-i ahmer-vâr gül

93 Şâh-ı ‘ömrüm mîve-zârı oluben bî-âb u berg
İde şeh devrinde niçün sînemi hûnbâr gül

94 Fer virürken dehr bustânına ikbâlün yili
Bana niçün derd ü mihnetbâr ola idbâr gül

95 Lîk gördüm hâr-ı zâr-ı tâli‘ün ‘arzın edeb
Kâr-ı devrân gibi yazdum ‘aks idüb nâ-çâr gül

96 Hâlimi i‘lâm içün bir beyt-i rengînüm yeter
Ya‘ni ‘ârifdür dilün hâcet degül tekrâr gül

97 Feyz-i medhündür ney-i kilküm şekerbâr eyleyen
Yoksa kankı şâh ola kim vire bu mikdâr gül

98 Bir gül-i sad berg düşmez degme gez bunun gibi
Gülşen-i medhünde gerçi vardur bisyâr gül

99 Meclis-i şehdür kelâmun muhtasar kıl Lâmi‘î
Kim bilürler gülşen-i tab‘unda bî-had var gül

100 Cünd-i sermâyı sıdukca şehriyâr-ı nev-bahâr
Sahn-ı büstân içre oldukca sipehsâlâr gül

101 Tîğ-i kahrundan dökülsün hûn-ı â‘dâ ol kadar
Yeryüzi olsun misâl-i günbed-i devvâr gül

102 Devha-i ikbâlün olsun rûz u şeb ser-sebz ü ter
Virdügünce kış u yaz ahcâr-ı la‘l-eşcâr gül

İNCELEME

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1 Çün ene'l-hakk sırrın açdı nâr-ı Mûsâvâr gül
Olsa tan mı ser-nigûn Mansûrveş ber-dâr gül

(Gül, Hz. Mûsâ'nın önünde yakılan ateş gibi 'Ben hakkım' dercesine sırrını açtı [gonca hâlinden kurtuldu]; bunun için gül, Hallâc-ı Mansûr gibi dâr ağacından baş aşağı asılsa buna şaşılır mı?)

Beyitte hem Hz. Mûsâ'nın Tûr Dağı'nda Allah ile konuşması ve hem de Klâsik Türk şiirinde ismi çok sık zikredilen Mansûr'un dâr ağacına asılması hadisesine *telmih* vardır.

Mısır'da Firavun'un gözetimi altında yetişen Hz. Mûsâ, orada istemeyerek bir kişiyi öldürünce, Medyen'e kaçmak zorunda kalmış, orada Hz. Şu'ayb ile karşılaşmış ve kendisine sekiz yıl -arzu ettiği takdirde on yıl- çobanlık yapmak karşılığında Şuayb'ın kızlarından biriyle evlenmişti. Müddeti tamamlayan Hz. Mûsâ, bir kış gecesi, doğup büyüdüğü Mısır'a doğru giderken yolunu kaybetmişti. Eymen-Tuvâ Vadisi'ne geldiğinde, yolda ailesi ile birlikte fırtınaya tutulmuş, gece ve karanlık olduğu için ateşe ihtiyaç duymuştu. Bu sırada Tûr Dağı cihetine baktığında, bir ateş görmüş ve ailesine: "Siz burada kalın, ben bir ateş gördüm (oraya gidiyorum). Umarım ondan size bir kor ateş getiririm yahut ateşin başında, yol gösterecek birini bulurum." demişti. [Tâ Hâ, 20/ 10]. Hâlbuki, ateş sandığı tecelli nuru idi ve "Ateşin yanına varınca, ona şöyle seslenildi: "Ey Mûsâ!, Şüphe yok ki ben senin Rabbinim. Hemen ayakkabılarını çıkar; çünkü sen, mukaddes vadi Tuvâ'dasın." [Tâ Hâ, 20/11-12]

İşte beyitte bahsedilen ateş, Hz. Mûsâ'nın Sinâ'da, Tûr Dağı'nda mazhar olduğu Hakk'ın tecellisidir. Gülün, Hz. Mûsâ'nın önünde yakılan yahut ortaya çıkan ateş gibi sırrını ifşa etmesi ve ene'l-Hak dercesine gonca hâlinden kurtulması visalin gerçekleşmesi, mesafenin ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Gül, Hz. Mûsâ'nın önünde nûr-ı ilahî olarak tecelli edinceye kadar birçok menzil katetmiş, makam geçmiş, telvin makamından temkîn makamına ulaşmıştır. Tâ Hâ Sûresinin 12. ayetinde

“Nalınlarını çıkar ve asâyı at” buyrulmasında, “telvin”den “temkin”e geçişte “nalın ve asâ” gibi kavramların engel teşkil etmesi, bunların mesafe ile ilgili unsurlar olmalarıyla alakalıdır. Mesafe ortadan kalkınca, Necatî, Fuzûlî ve Hayâlî’nin de “gencîne-i râz”, “yahut “gencîne-i esrâr” olarak ifade ettikleri gonca, Ene’l-Hak dercesine sırrını açmıştır.

Ancak gonca sırrını ifşa edince, yani açılarak gül şeklini alınca da Mansûr gibi berdâr olmaktan kurtulamamıştır. Nitekim mücahede ve riyazetteki gayretlerinin çokluğu ile tanınan, tasavvuf yolunun sermestlerinden ve iştiyak sahiplerinden Hallâc-ı Mansûr Ene’l-Hak dediği için, Abbasi halifesi Muktedir zamanında fakihlerin fetvası ve Muktedir’in veziri Ebû Hâmid’in emriyle idam edilmiştir. Tasavvuf erbabınca “sır” temaşa mahâlidir ve gönül ehlinden, keşf sahiplerinden başkasının idrâk etmesinin mümkün olmadığı bir husus olduğu için ehl-i dil olmayan veya bu bilgiye (bâtınî bilgi) mazhar olmayan kimselerle paylaşılmamalıdır. Hallâc-ı Mansûr’un dâr ağacına asılmasında onun Ene’l-Hak sözünün bâtınî vechesiyle veya manasıyla değerlendirilmeyip, zâhirî manasının düşünülerek Mansûr’a mülhidlik isnad edilmesinden ileri gelmektedir.

Gülün baş aşağı Mansûr gibi asılmasından kasıt, onun dalından koparılarak baş aşağı asılarak kurutulmasıdır. “Tan mı” sorusuyla cevap alma amacı güdülmeksizin anlamı güçlendirmek amacıyla sual sorulduğundan *istifham* sanatı vardır. “Sırrını açmak” *kinâye*li kullanılmıştır ve “nâr ile dâr” sözcükleri arasında *cinas* sanatı vardır.

2 Pûte-i âteşde hâlis-zer gibi sürer safâ
Halka i‘câz-ı Halîlu’llâh ider izhâr gül

(Gül, ateşin potasında hâlis altın gibi safa sürer. O [sanki] halka Halîlu’llâh’ın mucizesini gösterir.)

Gülün kırmızı yaprakları bir ateş potasını andırır ve gülün ortasındaki sarı renkli tohumlar da altına benzer. Bu hayal itibariyle gül, sanki ateş potası içinde altın eriten bir kuyumcudur. Gülün ateş içerisinde yanmaması ise Halîlu’llâh mucizesini hatırlatmaktadır. Halîl, samimî dost, sadık dost manalarına gelir; Halîlu’llâh ise Allah’ın dostu demektir ve Hz. İbrahim’in lakabıdır. O, Allah rızasına büyük teslimiyetle boyun

eğdiği için “Allah, İbrahim’i dost edin(miş)” [Nisâ, 4/125] ve bu lakabı ona vermiştir. Hz. İbrahim’in ateşe atılması hadisesi de Kur’ân’da birçok yerde geçmektedir. Hz. İbrahim, müşrikler tarafından ateşe atılmak istenince Allah’ın emri ile ateş “İbrahim’e karşı soğuk ve esenlik olmuş” [Enbiyâ, 21/69] ve ateş gül bahçesine dönüşmüştür.

Şair, gülün ateşin içerisinde yanmadan kalışını “safâ sürmek” olarak ifade ediyor ve Kur’ân’daki Hz. İbrahim kıssasına *telmih*te bulunarak, gülü taze bir hayal ile işliyor. Zaten klişe mazmun ve istiarelere sahip bu edebiyatta belki de en önemli husus bu klişelerin içerisinden sıyrılarak orijinal ve yeni hayaller ve ifadeler yakalayabilmektir. Zira, edebiyat tarihini incelediğimizde ancak bu vasıftaki şairlerin diğer şairler arasından sıyrılarak, bu vadide mümtaz bir yer kazanmış olduklarını görmekteyiz. Şairden beklenenin ne olduğunu XVIII. yüzyıl şairlerinden Nedim bir mısraında “Çünki şâ‘irsin hayâl-i tâzedir senden murâd” şeklinde dile getirmiştir.

3 Hâr elinden çâkdür pîrâheni Yûsuf gibi
Anun içündür cihân habsinde dün gün zâr gül

(Gülün gömleği, dikenin elinden [yüzünden] Yûsuf’un gömleği gibi yırtıktır. Onun için gül, cihan hapishanesinde gece gündüz ağlar.)

Bu beyitte de Hz. Yûsuf kıssasına telmihte bulunuluyor. Bu husus da yine Kur’ân-ı Kerim’de geçmektedir. [Yûsuf, 12/24-28]

Gülün taç yapraklarının parça parça olması dikenin elinden yırtılması gibi bir nedene bağlanıyor, bu nedenle *hüsn-i ta’lil* sanatı vardır. Hz. Yûsuf, Kur’ân’da ifade edildiği üzre hapse atılmıştır. Gül ise cihan hapishanesinde mahpustur. Daha da özele indirgeyecek olursak onun dalından koparıldıktan sonra vazoya konulması da gül için bir hapistir. Çünkü o, dalıyla, dikeniyle ve dalındaki yapraklarıyla latiftir, güzeldir. Vazoya konulması ise bu letafetten mahrum kalması anlamına gelmektedir.

“Cihan hapsi” *teşbih-i beliğ*dir. “hâr ile zâr” arasında *cinas* sanatı vardır.

4 Dehre bûyı cân virelden nefha-i ‘İsâ-sıfât
Oldı nergis-vâr manzûr-ı ulü’l-ebsâr gül

(Kokusu, Hz. İsa'nın nefesi gibi dünyaya can verdiğinden bu yana gül, nergis gibi basîret sahiplerinin bakışlarını üzerine topladı.)

İsrailoğullarının son peygamberi olan Hz. İsa'nın ölüleri diriltmek, körlerin gözünü açmak, su üstünde yürümek ve çamurdan kuşlar yaparak onları uçurmak gibi mucizeleri vardır. Bu mucizeler, Kur'ân-ı Kerim'de pek çok yerde geçmektedir. Ancak Hz. İsa'nın en büyük mucizesi ölüleri nefesiyle diriltmesidir. Burada nefes sözcüğünü yüzeysel bir bakış açısı ile ele alarak sadece soluk anlamında değerlendirmek doğru olmaz. Çünkü bu nefes Cebrail'in Meryem'e üflediği ruhtur ve ilahî feyzin sembolüdür. İşte Hz. İsa'nın nefesinin varlıklara can verebilmesi de bu ilahî feyz nedeniyledir. Yoksa ilahî feyz olmaksızın kimsenin (bu kişi peygamber dahi olsa) varlığın canını alması veya ona can vermesi söz konusu olamaz.

Gülün râyihasının çok hoş olması da, bu nefesin kokusundan hissedâr olması; yani o nefesten koku almış olması nedeniyledir. "Cân vermek" hem cansız varlıklara can vermek, onları diriltmek ve hem de dimağları tenbih ederek uyandırmak manalarına gelmektedir. Çünkü bu nefes, gaflet içerisinde olanlara ilahî feyzin yardımıyla bezm-i elestteki ikrarı hatırlatacak, varlığın özündeki gaflet perdesinin ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır.

Bu bakımdan beyitte gülün kokusu Hz. İsa'nın nefesine, dolaylı olarak da "Rahmân"ın nefesine *teşbih* edilmiştir. Ayrıca Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi hadisesine de *telmih*te bulunuluyor. İkinci mısrada ise, nergisin Yunan mitolojisindeki efsanede göz ile olan münasebetinden hareketle nergis ve bakış arasında bir ilişki kuruluyor. Nergisin basîret sahiplerinin bakışını üzerine toplamasının nedeni, onlarda hayret uyandırmasındandır. Nitekim efsanede de Narkisos adındaki delikanlı ırmakta (suda) kendi aksini görünce âşık olmuştur, "bakış"ını kendi görüntüsünden ayıramamıştır. Bu da tasavvuftaki "hayret makamı" ile ilgilidir. İlahî aşkın cezbesindeki sûfî, sûret kesilir ve hayrân olur. Burada Fuzûlî'nin beytini hatırlamakta yarar vardır:

Hayret ey büt sûretin gördükde lal eyler beni
Sûret-i hâlim gören sûret hayâl eyler beni

(Fuzûlî,G.294/b.1)

5 Gâh Sâlih gibi şakk eyler nihâd-ı hâreyi
Gâh âhenden ider Dâvûdveş mismâr gül

(Gül, bazen Sâlih Peygamber gibi kayayı ikiye böler [parçalar] bazen de Dâvûd Peygamber gibi demirden çivi yapar.)

Sâlih Peygamber, Semûd kavmi müşriklerini peygamberliğine iman etmeleri için mucize olarak bir kayanın içinden gebe bir deve çıkarmıştır. Beyitte bu hadiseye *telmih*te bulunuluyor. Gülün kayayı parçalamasından kasıt gonca hâlinden kurtulmasıdır. İkinci mısrada ise Hz. Dâvûd'a ve onun demircilikle uğraşmasına telmihte bulunuluyor. Hz. Dâvûd'un mucizelerinden biri de demiri yumuşatmasıdır. "Demirden çivi yapmak" ile kastedilen gülün dikenleridir.

Peygamber mucizeleri ile ilgili bir *tenasüp* sanatı vardır. "Hâre" ile gonca; "mismâr" ile de diken kastedildiğinden *açık istiare* sanatı vardır.

6 Bâda virür geh Süleymân gibi taht-ı şevketin
Gâh ider mühriyle dîv-i âbı hizmetkâr gül

(Gül, bazen yüce tahtını Hz. Süleyman gibi yele verir; bazen de yüzüğüyle su devini kendisine hizmetkâr eder.)

Bu beyitte şair, Hz. Süleyman'a *telmih*te bulunuyor. Seher vakti rüzgârın esişiyle birlikte onun önünde sürüklenen yapraklar, Süleyman'ın tahtına *teşbih* edilmiştir. İkinci mısrada ise "mühr-i Süleyman" denilen ve üstünde "İsm-i A'zam" yazılı olan yüzüğe atıfta bulunulmuştur. Süleyman'ın mucizelerinden biri olan bu yüzük sayesinde bütün vahşi hayvanlar ve kuşlar ona boyun eğmişlerdir. Bu nedenle mühre teşbih edilen gülün su devine (su aygırına) hükmedebileceği ifade ediliyor.

Gül, şekil bakımından mühüre benzer. Mühürün içindeki yazılar da kıvrımlıdır ve bu yönüyle iç içe geçmiş gül yapraklarını andırır.

7 Tayanur gâhi 'asâ-yı Hızr'a mânend-i Kelîm
Geh sarar başına Hârûn gibi ak destâr gül

(Gül bazen Hz. Mûsâ gibi Hızır'ın asâsına dayanır; bazen de Hârun gibi başına beyaz sarık takar.)

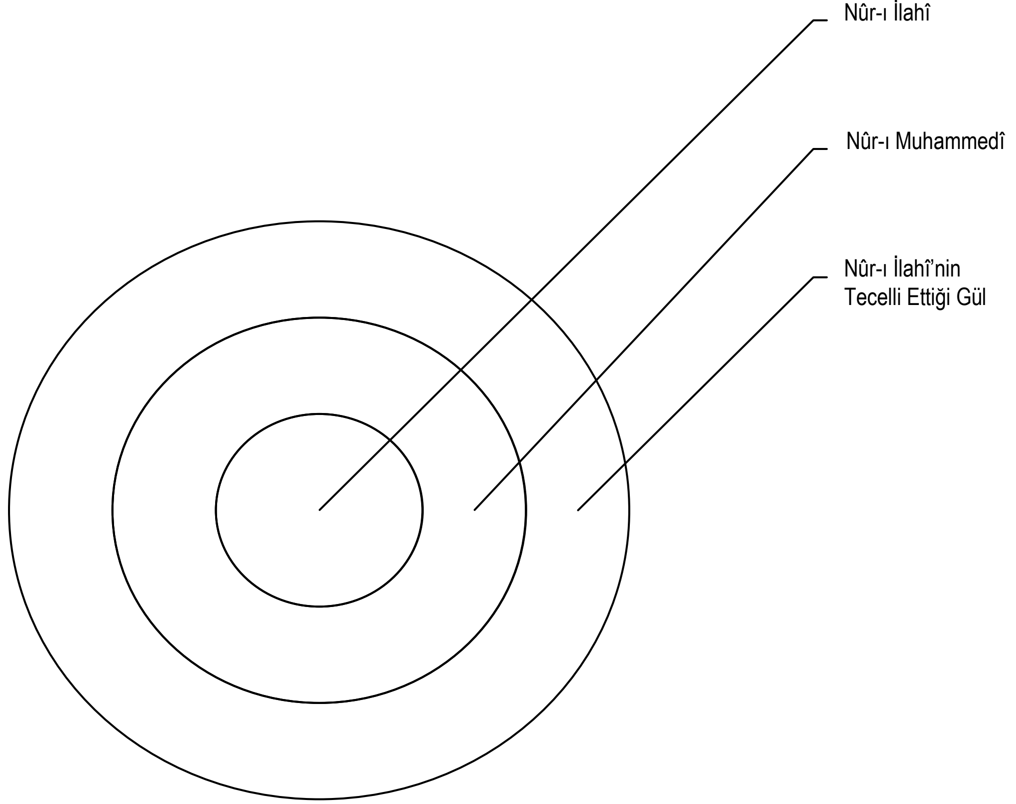
Gülün, dalına yaslanır vaziyette duruşu Hz.Mûsâ'nın Hızır'ın asâsına dayanmasına *teşbih* ediliyor. Beyaz sarık ile kastedilen ise beyaz gül olmalıdır. Bu beyitte gül elinde asâsı ve başında sarığı bulunan bir dervişi çağrıştırmaktadır. Burada Hz. Mûsâ'nın dayandığı asâ sembolik ve ezoterik anlamda "bilgi asâsı"dır. Kur'an'da Hızır ismi geçmemektedir; ancak hadislerde bu kişinin Hızır olduğu bildirilmektedir. Hızır, Kur'an'da ilim sahibi olarak bildirilmiştir ve o "ilm-i ledün" denilen ilmin sahibidir. Ledün ilmi yahut ilm-i bâtın ise içsel ve irfanî bir bilgidir ve bu ilim Allah tarafından belirli kişilere verilmiştir. Bu ilme vâkıf olan kişi Allah'ın rızası ve takdiri dâhilinde olayların gidişatını ve neticesini önceden bilme basiretine sahiptir. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın verdiği ilham ile gaybî bilgilere sahip olan Hızır'ın Mûsâ ile buluşarak birlikte bir yolculuğa çıktıkları ve Hz. Musâ'nın Hızır'ın bu ilminden faydalanmak istediği Kehf sûresinde ayrıntılı olarak ifade edilmiştir.

8 Çün çerâğı nûr-ı Ahmed'den yakar olsa ne tan
Gün gibi devr-i kamerde hüsrev-i envâr gül

(Eğer gül, mumunu Hz. Muhammed'in nûrundan [nûruyla] yaksa buna şaşılır mı? Çünkü gül, âhir zamanda güneş gibi aydınlıklar padişahı olmuştur.)

Gülün, nurunu Hz. Peygamber'in nurundan yakmış olmasına şaşmamak lazım; çünkü devr-i kamerde gül, güneş gibi ışıklar sultanı olmuştur. Ama güneş gibi olan gül, ışığını Hz. Peygamber'den, Nûr-ı Muhammedî'den alıyor. Güneş ortaya çıkınca gökyüzündeki bütün varlıklar silinip gider yani yok olur. Nasıl ki gökyüzündeki yıldızlar, ay vs. güneş çıkınca ortadan kayboluyorsa, yeryüzünde de bahçedeki diğer çiçekler veya bitkiler, gül açılınca ortadan kaybolur. Dolayısıyla beyitte, bahçe ile gökyüzü kıyaslanıyor ve güneş ile gül arasında çok yönlü bir münasebetin olduğu ifade ediliyor. Kur'ân-ı Kerim'de "Allah semaların ve yeryüzünün nurudur" buyrulmuştur. Hz. Peygamber ise Allah'ın nûru ile nurlanmış, şereflenmiştir. O nûr-ı Muhammed'dir. Çünkü Allah önce Hz. Peygamber'i yaratmış ve sonra da diğer varlıkların tümünü onun nurundan yaratmıştır. O'nun nûru Cahiliye dönemi Arap yarımadasındaki bütün karanlıkları ortadan kaldırmıştır. Ziyasını nûr-ı Muhammedî'den alan gülün âhir zamanda güneş gibi aydınlıklar padişahı olması da bu nedenledir. Burada ilahî tecellinin

üç boyutlu bir yayılımı söz konusudur. Merkezde nûr-ı ilahî, sonra nûrunu O'ndan alan nûr-ı Muhammedî ve daha sonra da nûrunu nûr-ı Muhammedî'den alan gül vardır. Bu üç boyutlu yayılımı şu şekilde göstermek mümkündür:

Gün ve kamer kelimeleri arasındaki ilişkiyi düşündüğümüzde tecellinin bu üç boyutlu çok katmanlı tezahürü ortaya çıkar. Zira güneş de bu katmanın yahut dairenin merkezinde yer alır ve ay ışığını güneşten alır. Gülü de bu bağlamda düşünmek mümkündür. Yani merkezde güneş, sonra nûrunu ondan alan ay ve daha sonra da nûrunu aydan alan gül.

"nûr ile envâr" sözcükleri arasında *iştikak* sanatı vardır.

9 Mahv iderse yiridür kandîl-i 'arşun nûrını
Oldı çün 'aks-i cemâl-i Ahmed-i Muhtâr gül

(Gül, gökyüzünün kandili olan güneşin ışığını yok etse yerindedir; çünkü o [gül] Hz. Muhammed'in yüzünün güzelliğinin bir yansımasıdır.)

Hz. Peygamber ilk nûr olduğu için, kâinattaki tüm varlıkların özü olduğu için nûrunu ve ışığını ondan alan varlığın yani gülün varlık âlemindeki diğer bütün nesneleri yok etmesine şaşmamak lazım. Buradaki ışık tamamıyla batınî bir ışıktır. Bu ışık ilahî sırlara erişmede engel teşkil eden perdelerin kalkmasını ve o sırlara vâkıf olmayı sağlayan ışıktır. Çünkü varlık âlemindeki nesnel yapılar kesret olduğu için onların ışığı gözü kör eder ve böylece biz yalnızca o nesnelerin yüzeysel yapılarını görebiliriz. Onların arkasındaki "gerçek varlık"ı görebilmek için kesret perdesini aralayabilmek icap eder. Burada gül, nesnel yapılardaki ilahî tecelliyi, nurları ve ilahî esrara dair bilgileri kesif bir biçimde bünyesinde barındıran ve iç aydınlanmayı sağlayan bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Gül iç aydınlanmayı sağlarken "kandîl-i arş" olan güneş dış aydınlanmayı sağlar. Güneş gökyüzünün sultanı iken gül de çiçekler sultanıdır. Her ikisi ise (güneş ve gül) gösterişi, gücü ve yüceliği açısından padişaha benzer. Güneşin ışıkları padişahın ziya saçan tacı gibidir, gülün ise yaprakları yakuttan bir tacı andırır. Hz. Peygamber yaratılmış ilk nûr, hakikat-i Muhammediye olmasına karşılık ilk yaratılmış varlık Hz. Âdemdir ve Hz. Âdem Hz. Peygamber'in nurunu taşır. Hz. Âdem ile Hz. Peygamber arasında bulunan zaman içersinde bu nûr diğer bütün peygamberlere sirayet etmiş ve O'nun zamana gelince bu eğreti nûr gerçek sahibini bulmuştur. Gül de bahçedeki diğer bütün çiçeklerin nurunu toplayıp seher vakti sabah rüzgârının esişiyle bu nuru etrafa saçar. Güneş de bunlarla aynıdır. Bahçedeki güzelliğin gülde, gökyüzündeki varlıkların güneşde yok olması gibi Hz. Peygamber'den önce gelen diğer peygamberler ve varlıklar da onun bünyesinde "mahv" olmuştur. Zira o İslam dininin son peygamberidir.

Bununla birlikte "kandîl-i arş"ı ay olarak ele almak da mümkündür. Çünkü güneş doğunca ay ışığını mahv (yok) eder. Ve nasıl ki güneş doğunca ışığını ondan alan ay kayboluyorsa, gül de doğunca yani açılınca bahçedeki çiçekler parlaklılığını, letafetini ve güzelliğini yitirir.

10 Şem' mânend âh-ı bülbülden meger yandı dili
Kolların pür-dâğ-ı hûnîn itdi 'âşık-vâr gül

(Gülün gönlü, bülbülün âhından mum gibi yanmış olacak ki; gül, âşık gibi kollarını yanık yaralarıyla doldurdu.)

Bülbülün âhı ile yanmış olan gönül gamlı, kederlidir; bu nedenle o kan içindedir. Gülün kırmızı oluşu da bununla ilgilidir. Mum ile âh arasında bir ilişki söz konusudur. Mumun yalımından çıkan duman kederli gönülden çıkan âhı çağrıştırır. Ayrıca mum gibi yanmak âşık olmakla ilgilidir. Âh, yakıcıdır, gülün kollarının yanık yaraları ile kaplı olması da bu yüzdendir. Bu bakımdan gülün üstündeki çiy taneleri ile mumun eriyen bedenindeki damlalar arasında da bir benzerlik ilgisi bulunmaktadır.

İkinci mısrada ise âşıklığın bir sembolü olan yanık yaralarından bahsedilmektedir. Gül, şekli ve rengi bakımından yaraya benzer. Ancak burada bir *hüsn-i ta'lil* söz konusudur.

11 Gökde tan mı bozsa bezmin Zühre-i hînâ-gerün
Nây-ı bülbülden çü kıldı bâğı pür-mizmâr gül

(Gül, gökyüzünde şarkı söyleyen çoban yıldızının meclisini bozsa buna şaşılır mı? Çünkü gül, bülbülün ötüşü ile bahçeyi ney sesi ile doldurdu.)

Zühre, Yunan esatirinde Afrodit, Romalılarca ise Venüs mukabilidir. Şark esatirinde de Hârut ve Mârût'u baştan çıkaran ve sonra yıldız olan fettân bir kadındır. Zühre, feleğin şarkıcısı olarak kabul edilir. Minyatürlerde veya tasvirlerde daha ziyade def çalan bir kadın olarak karşımıza çıkar.

Zühre, nücûm ilmine göre üçüncü gök katındadır; bu nedenle Zühre meclisinin gökyüzünde kurulduğu tasavvur edilmektedir. Ancak o (Zühre), feleğin sâzendesi veya hînâger'i olmasına karşılık bülbülün etmiş olduğu âhlar onun meclisini bozmaktadır. Ancak burada bülbülün âhını kuvvetlendiren ve arşa çıkaranın gülün aşkı olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Ayrıca âh, yükselir yani yönü dikeydir ve bu bakımdan gök ve dolayısıyla gökteki Zühre meclisi ile yer arasında bağlantıyı sağlayan bir unsurdur. Yine ney, semavî ve arzî yapıyı bütünleyen, tamamlayan bir enstrümandır ve bülbülün sesinin neye benzetilmesi de yine bununla ilgilidir. Nitekim Mevlevîlerin semâ esnasındaki duruşları da yer ile gök arasındaki bu bağlantının sembolik bir tezahüründen ibarettir.

12 Basmasun dir yâd ayak tokunmasun horyâd eli
Ser-be-ser devr-i harîmin eylemişdür hâr gül

(Gül, yabancının ayağı basmasın ve kaba birinin eli değmesin diye, hareminin avlusunu baştanbaşa diken ile doldurdu.)

Gülün dikenli oluşu güzel bir nedene bağlanarak *hüsn-i ta'lil* sanatı yapılmıştır. "Harîm yahut harem" herkesin girmesine müsaade edilmeyen, başkalarına (yabancılara) kapalı olan yer anlamına gelir. Gülün hareminin avlusu taç yapraklarının bulunduğu kısımdır ve bu kısım şekil itibariyle avluyu çağrıştırmaktadır. Ancak gül, herkes bu avluya giremesin dokunamasın diye avlusunun etrafını dikenlerle kaplamıştır.

Düşünülecek olursa gülün dikenli olan kısmı sap diye tabir edilen, taç yaprakların altında bulunan kısımdır. Ve gülün hareminin avlusuna ulaşabilmek yani onu koklayabilmek için gül dalını tutmak gerekir. İşte bu nedenle gülün sapı veya dalı dikenlidir. Bu durumda herkesin ona dokunması, el sürmesi ve koklaması mümkün değildir.

Beyitte insan uzuvları ile ilgili bir *tenasüp* sanatı vardır.

13 Çâr-sû-yı bâğı devr eyler kalenderdür hezâr
Okudur açup ana mecmû'a-i eş'âr gül

(Bülbül, dünyadan elini eteğini çekmiş bir derviş gibi gülün [çarşı gibi olan bahçesinde] dönüp dolaşır. Gül de şiir kitabını açmış ona şiirler okutur.)

Gülün şekil itibariyle çok kez bir mecmuaya teşbih edildiğini ve onun dalına konan bülbülün de gülden letaifler öğrenip ders ta'lim ettiğini daha önce de belirtmiştik. Aynı mazmun bu beyit için de söz konusudur. Bu durumda gül bir hoca; bülbül ise ondan ilim tahsil eden bir öğrenci olarak düşünülebileceği gibi, bülbülün dünyadan elini eteğini çekmiş bir kalender olarak telakki edilmesinden ötürü de aynı zamanda gül, bir mürşid-i kâmil, bülbül ise derviş olarak düşünülebilir. Ayrıca kalenderî dervişler ellerinde keşkül, sırtlarında fenâ adını verdikleri kabalarla çarşı pazar dolaşırlarmış.

Bülbül de gülün bulunduğu bahçede uçuşup durduğundan, yani dolaştığından bir kalenderîye teşbih ediliyor.

“çâr-sû-yı bağ” *teşbih-i beliğ*dir.

14 Bağlamalu kan ugut bir kıbkızıl dîvânedür
Avuc avuc za‘ferân yir çün müdâm ey yâr gül

(Ey sevgili! Gül, bağlanması gereken kan tutmuş bir divanedir. Çünkü o, devamlı avuç avuç safran yer.)

Zaferan, 15-30 cm boyunda soğanlı bir bitkidir. Çok değerli bir çiçek olan zaferan veya safran divan şiirinde çeşitli yönleriyle kullanılmıştır. “Zaferanlı beyitlerin en ilginç olanları ise hiç şüphesiz onun tıbbî özelliklerine vurgu yapanlardır. Batı’nın ve Doğu’nun tüm klâsik tıp kaynakları, kökeni eski Yunan kültürüne dayanan bir teori üzerine kuruludur. Dört sıvı (humor) ya da ahlât-ı erba’a denilen bu teoriye göre, dört unsur (hava, su, toprak, ateş) üzerine bina edilmiş evren gibi insan da dört sıvı (kan, balgam, sevdâ, safra) üzre yaratılmıştır. Vücuttaki dört önemli organ, bu dört sıvının emrindedir. (kan-kalp, balgam-beyin, sevdâ-dalak, safra-karaciğer)” (Ceylan, 2005:7)

Bilindiği üzere eski tıp bilginleri bu dört sıvıdan birinin vücutta gerekli miktarda ve dengeli olarak bulunmaması durumunda vücut sağlığının bozulacağını belirtmişlerdir. Ve “sevdâ”yı psikolojik rahatsızlıkların sebebi olarak değerlendirmişlerdir. İşte beyitte geçen divane gül ve onun avuç avuç safran yemesi de bu hususlarla ilgilidir. Zira “Divan şairlerinin zâferân hakkındaki en yaygın dikkatlerinden biri de onun neşe verici ve güldürücü özelliği ile antidepresif ilaçlardan oluşmasıdır. Zâferan, darüşşifâlarda melankoli hastaları için hazırlanan ilaç terkiplerine katılır, onlara koklatılır ve üzerlerinde bulundurulur. Bu sayede ruhî çöküntü içerisindeki hastanın neşelenmesi ve gülmesi sağlanır.” (Ceylan, 2005:9)

Kan ugut(mak) kana boyanmış demektir. Mecazen kan tutmak anlamına gelir. Kan tutan bir kişinin benzi sararır, zaferân yahut safran da sarıdır ve Klâsik Türk şiirinde daha çok âşıkın zavallı ve kederli oluşunu ifade eder. Âşıkın yüzü de sevgilinin özlemi nedeniyle sapsarıdır. Gülün yapısını düşündüğümüzde, üst kısmı yani taç yapraklarının bulunduğu kısım kırmızıdır ve içinde ise sarı tohumları vardır. Gülün avuç avuç zâferân yemesi ile de bu kastediliyor. Dolayısıyla zâferân çiçeği farklı

çağrışımlara yol açarak metne çok yönlü bir bakış açısı veya anlam boyutu kazandıran bir unsur, sembol veya kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Birinci mısrada geçen "bağlamalu" kelimesi bağlanması gereken, zincirlik manalarındadır ve gülün kesildikten yani dalından koparıldıktan sonra ipe bağlanması veya vazoya konulması ile ilgilidir. Yine "avuç avuç" ikilemesi divaneliğin şiddetini veya derecesini gösterdiği gibi gülün avuca şekil itibariyle benzemesi açısından da bir anlam bütünlüğü oluşturmaktadır. Ayrıca safran her ne kadar eski tıpta çeşitli hastalıkların tedavisi için kullanılmış olsa da onun gereğinden fazla alınması da çeşitli rahatsızlıklara sebep verdiği için çok fazla tüketilmemesi gerekir. Beyitte gülün bağlanması gereken bir divaneye teşbih edilmesi de bu açıdan düşünülebilir. Yani şair "Gül, bağlanması gereken bir divanedir; çünkü o sürekli avuç avuç safran yemektedir." diyor.

15 Yâhûd efyûn ile mey nûş itdi câm-ı lâleden
Bir kez olmaz nergis-i ser-mestveş hüşyâr gül

(Veya gül, lâlenin kadehinden afyon ile mey içmiş olacak ki; sarhoş nergis gibi hiçbir zaman aklı başına gelmez.)

Bir önceki beyitte gülün divane oluşundan bahseden şair bu beyitte de onun bu garip hâlini afyon ile şarap içmesine bağlıyor. Şair, beyitte şaraba afyon katmak hadisesine telmihte bulunmuştur. "Sulu sarhoşların sızmasını yahut birinin sarhoş olmasını temin için müskirâta bâzı kimyevî madde ve eczâ kattıkları vâkidir. Eskiden afyon katarlarmış." (Onay, 2000:71)

Afyon sarhoşluğu yahut esrikliği artıran bir madde olduğundan şaraba katılır, böylece şarabın etkisi de artar. Nergis göze benzemesi ve Yunan mitolojisindeki efsanevî kullanımı itibariyle hayranlığın, baygın bakışın bir sembolüdür. Şark eserlerinde ise nergisin sermest, mahmûr gibi sıfatlarla anılmasının nedeni başının öne düşmesidir.

Beyitte geçen "Bir kez olmaz" ifadesiyle nergisin yine Şark mitolojisindeki yeri ve anlamı arasında da bir ilişki söz konusudur. Bir kez olmaz ifadesini "bir defa, yalnızca bir kere" anlamında düşünebileceğimiz gibi bir daha, kıyamete kadar anlamlarında da düşünebiliriz. "Şarkta bir efsaneye göre de Gül ile Nergis arasında bir

aşk yaşanmış. Bu iki sevgiliden Nergis göz şeklinde bir çiçek hâline sokulmuş ve kıyamete dek hicrân ve intizar çekmeğe mahkûm edilmiştir." (Pala, 2000:314)

Dolayısıyla nergisin bir kez hüşyâr olmayışını bu çerçevede düşünmek de mümkündür. "câm-ı lâle" *teşbih-i beliğ*dir.

16 Goncalar pistânı içün ağzın açmış lâleler
Göz ider nergis söger bülbül güler her bâr gül

(Lâleler göğüs gibi olan goncalar için ağızlarını açmışlar, nergis göz eder, bülbül söver gül de her defasında [her zaman] güler.)

Beyitte bahçedeki bütün çiçekler *teşhis* edilerek canlı bir tablo hâlinde sunuluyor. Bunun için de bahçedeki çiçekler muhayyilemizi harekete geçirecek surette resmediliyor. Ve burada daha ziyade çiçeklerin şeklî özelliklerinden hareket ediliyor: Lâlenin, ağza veya kırmızı dudağa; goncanın göğse; nergisin göze benzemesi; bülbülün ötüşünün sinirli bir kimsenin sövmesi ve gülün açılmış hâlinin de gülen bir dudağı andırması gibi.

17 Yumup ağzın gonca diş saydırmaz iken şebneme
Bir bir itdirdi sabâya hâlini ikrâr gül

(Gonca, ağzını kapatıp çiy tanelerine dişini saydırmazken, gül hâlini sabah rüzgârına bir bir anlattı.)

Beyitin somut tabanında goncanın kapalı oluşu, diş ile çiy tanesi arasındaki ilişki ve seher vakti esen saba yelinin gülün yapraklarını önüne katıp götürmesi, yani her bir yaprağı bir sırrı taşıyan gülün sırrının ifşa edilişi söz konusudur. Bu somut tabanın ötesine geçildiğinde -zahirî bir bakış açısıyla bakıldığında- ise bir tezad veya paradoksun varlığı görülmektedir. Ve ilginç olan aynı varlığın bünyesinde bu paradoksun olmasıdır. Bu husus aslında kâinattaki tüm varlıkların özünde vardır ve aslında paradoks gibi görünen bu yapının arka plânına inildiğinde başlangıçta paradoks gibi görünen bu yapıların bir ve tek olan hakikatin farklı tecellilerinin tezahürü olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Allah'ın Celâl ve Cemâl tecellileri gibi.

Nitekim gonca, gülün açılmamış hâlidir ve bu hâliyle de gülden ayrı bir varlık değil; bilakis aynı özün şeklî açıdan farklılık arz eden bir yansımasıdır. Ve gonca bu

hâliyle bütün sırları bünyesinde barındıran, "diş saydırmayan" bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Gayb âleminden sırlar taşıyan gonca "nesîm-i subh"un esmesiyle birlikte açılarak güle dönüşür ve sırlarını ifşa eder. Bu da gonca hâlindeki gülün her bir yaprağındaki sırrın, gülün açılmasıyla sabah yelinin önüne düşerek oradan oraya sürüklenmesi ve herkesin bu sırlara kendi mikdarınca mazhar olmasıyla gerçekleşir. Bu yapı süreklilik arz eder ve kapanıp açılmalar Allah'ın Kabz ve Bast sıfatlarının birer tecellileri olarak gonca ve gülde kendisini ifşa eder.

"Diş saydırmamak", ağzını kapatmak mecazen dik başlılık etmek anlamına gelir. Klâsik Türk şiirinde çiy tanesi beyazlığı, parlaklığı gibi özellikleri itibariyle diş ile birlikte kullanılır. Diş ağızda olur, gülün üstündeki çiy taneleri de gülen bir dudak arasından görünen dişe benzer.

Beyitte gülün yapraklarını birer birer sabaya vermesinden söz ediliyor; diş de birer birer sayılır, bu bakımdan da bir anlam ilişkisi kurmak mümkündür.

18 Sanki bir cân-bâzdur hengâme-i çerh içre kim
Dikelüp hançerler üzre ser-nigûn oynar gül

(Gül, feleğin hengâmesi içerisinde sanki bir cambazdır; çünkü [o] ayağa kalkıp, hançerler üzerinde baş aşağı oynar.)

Gülün, dalıyla birlikte etek (dâmen) diye tabir edilen kısımdaki yapraklar birlikte düşünüldüğünde bir hançer görüntüsü ortaya çıkar ve dalın üzerinde duran gül de tıpkı hançerler üzerinde yürüyen bir cambaz gibidir. "Baş aşağı oynamak" gülün başının eğri durmasıyla ilgilidir ki cambazlar da ip üzerinde yürürken dengeyi sağlamak üzere ipe veya karşıya bakarlar. Ayrıca çoğunlukla cambazların üzerinde yürüdükleri ipin altına yani aşağısına kılıç veya hançer konulduğu da vakidir.

İstiare yoluyla "hengâme-i çerh" ile kastedilen gül bahçesidir. Dikelmek ve ser-nigûn olmak arasında *tezat* sanatı vardır ve cambazlık kavramlarıyla ilgili bir *tenasüp* söz konusudur.

19 Tan mıdur mülk-i çemende sikke korsa dem-be-dem
Ol kadar eyler nisâr-ı dirhem ü dînâr gül

(Gül, o kadar çok gümüş ve altın para saçar ki, yeşillikler ülkesinde zaman zaman sikke bıraksa [gururlansa] buna şaşılmaz)

Dirhem ve dinar saçmak, zenginliğin kerem ve ihsan sahibi olmanın bir göstergesidir. Gül, gonca hâlinden kurtulup açılınca tohumlarını bırakır ve onun ortasındaki tohumlar da rengi itibariyle altına benzer. Gülün çemen ülkesinde gururlanması bu yüzdendir. Ayrıca gül bahçesindeki gül de şekil itibariyle sikkeye benzer.

"Tan mıdır" derken *istifham* sanatı vardır. Mülk-i çemen *teşbih-i beliğ*dir. "dirhem ü dinar" ile de gülün ortasındaki sarı tohumları kastedildiğinden *açık istiare* sanatı vardır.

20 Anuniçün dîde-i ef'î-i sermâ kûr ider
Kim zümürrüd kasr içinde 'ayş ider şehvâr gül

(Gül, padişah gibi zümrüt saray içinde zevk ü safâ eder; onun için engerek yılanının gözü kışın görmez.)

Zümrüt yahud "zümürrüd, yeşil renkli, saf ve şeffaf bir taştır. Metinlerde daha çok tabiat tasvirlerinde kullanıldığı, zaman zaman da zümrüt hakkındaki kimi inanışlara değinildiği görülür." (Kutlar, 2005:26).

Gonca hâlinde olan gülün üstündeki yapraklar daha doğrusu onu kapatan ve gizleyen yapraklar yeşil renklidir. Gonca kapalı olduğu için ve yeşil yapraklarla örtülü olduğu için zümrüt bir köşkü andırmaktadır.

"Zümrütle ilgili telmihler yılanın gözünü kör edeceği inanışında yoğunlaşır. Kitâbu Cevheri'l-Cevâhir'de bellûtî engerek yılanının zümrüte baktığı zaman derhal kör olacağı belirtildikten sonra bunun doğru olmadığını işaret eden şu bilgiye yer verilir. '…Ammâ Hâce Ebû Reyhân'dan mervîdür ki Harzemşâhbir ef'înün bogazına bir ıkd-i zümürrüd bağlatdı bir yıl ol ef'îyi hıfz eylediler aslâ gözine halel gelmedi…zümürrüdi dögüp ef'înün gözine ekdüm kûr olmadı…' Ayrıca yazar, yılan, çiyan, akrep gibi zehirli hayvanların, üzerinde zümrüt bulunan kimseye yaklaşmadıklarını, bu nedenle çocukların boynuna zümrüt gerdanlık takıldığını da işaret eder." (Kutlar, 2005:26)

Gülün zümrüt kasr içinde ayş etmesi aynı zamanda kadehe benzeyen goncanın şekli ile de ilgilidir. Yani kadeh gibi olan gonca ile ayş edilir.

21 Lâle-i hûnîn ciger yansun bu gamdan yiridür
Kim satar bî-müşg dehre nâfe-i tatar gül

(Kanlı lâle, bu gamdan dolayı ciğerini yaksa yeridir; çünkü gül misksiz dünyaya Tatar kokusunu saçar.)

Gülün misksiz dünyaya Tatar nâfesini saçmasını gören lâle, bağrına dağ vurmuştur. Bunun için o kanlıdır. Lâlenin ortası siyahtır. Mitolojiye göre, yaprağın üstündeki çiy tanesine yıldırım düşmüş, çiy tanesi ve yaprak alev alarak donmuş ve lâle ortaya çıkmıştır. Lâlenin ortasındaki siyahlık söz konusu mitolojiyle ilgili olarak şiirde çok sık işlenmiştir. Bunun dışında sevgiliye özenmesi ve onu kıskanması neticesinde bağrının dağlandığı hususu da dile getirilmiştir. Lâlenin ciğerinin yanması veya hûnîn (kanlı) oluşu da bu yüzdendir.

Tatar, misk kokusuyla meşhurdur. Gül de dünyaya bu kokuyu yaydığı için, lâle yukarıda zikredildiği üzere sevgiliyi değil; bu kez onun istiaresi olan gülü kıskanan bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Lâlenin bağrının kanlı oluşu güzel bir nedene bağlandığından *hüsn-i ta'lil* sanatı vardır.

22 Çîn seher cânlar dimâgın itse pür-'anber n'ola
Gezdürür başında her dem tabla-i 'attâr gül

(Gül, seher vakti canlıların dimağlarını anber kokusuyla doldursa buna şaşılır mı? Çünkü o, her zaman başında koku tablası gezdirir.)

Seher vakti esen sabah yeli, gülün kokusunu etrafa taşıyarak yayar. Bu, ilahî feyzin tüm mevcûdata bahşedilmesi ve dimağların bu feyz ile dolmasıdır. Çîn seher yani gerçek fecrdeki o koku, Allah'ı ve varlığın yaratılma sebebini hatırlatarak, dimağları uyandırıp, gaflet perdelerini ve karanlıkları yok ederek ruhu ve şuuru tenbih eder ve harekete geçirir. İslamî düşüncede seher vaktinin feyiz ve bereketinin çok oluşunu da bu çerçevede düşünebiliriz.

"Tabla-i 'attâr" ile seher vakti esen rüzgârın taşıdığı güzel kokular kastedilmektedir.

23 Keffüni pür-zer kılup germ oldığı budur müdâm
Hâce-vâr eyler çemen mülkinde hoş-bâzâr gül

(Gül, yeşillikler ülkesinde avucunu altın ile doldurup tüccar gibi güzelce alış-veriş yapar; onun daima sıcakkanlı oluşu bu yüzdendir.)

Gül, şekil itibariyle avuca benzer ve o avucun içindeki altınlar ile kastedilen gülün sarı renkli tohumlarıdır. "Çemen mülk"ü *teşbih-i beliğ*dir.

24 Bir hayâsız yüzi açılmış güzeldür bâğda
Dest-mâl-i sebz ü sürhiyle turup oynar gül

(Gül, yüzü açılmış utanmaz bir güzeldir. O, elinde yeşil ve kırmızıdan bir bez ile bahçede kalkıp oynar.)

Gonca hâlindeyken kapalı olan ve sırlarını, güzelliğini ifşa etmeyen gül açıldıktan sonra güzelliğini herkese gösteren bir pazaryeri dilberidir. Gülün yüzünü açmasından ötürü utanmaz bir güzele *teşbih* edilmesi Osmanlı sosyal hayatındaki giyim-kuşam ile de yakından ilgilidir. Zira İslamî akidelere uygun bir yaşayış tarzını benimsemiş olan Osmanlı toplumunda, kadınların yüzü açık bir biçimde dışarıya çıkması genellikle hoş karşılanmayan bir durum olarak görülürdü.

Gülün hayâsız bir güzele *teşbih* edilmesi onun yüzünü açması yetmiyormuş gibi bir de eline mendil alıp bahçede oynaması dolayısıyladır.

Yeşil ve kırmızı mendil ile gülün yeşil ve kırmızı yaprakları kastediliyor. Dolayısıyla *açık istiare* sanatı vardır. Gülün oynamasını sağlayan ise sabâ rüzgârıdır.

25 Tıfl-i nâdân gibi çûpîn esbe olmışdur süvâr
Şâh-ı bâğum diyü fahr eyler 'aceb bî-'âr gül

(Gül, cahil [küçük] bir çocuk gibi çubuktan ata binmiş, bahçenin şahıyım diye övünür; acaba o [gül] arsız mıdır?)

Çubuktan at ile kastedilen gülün sapıdır. Şairin “tıfl-ı nâdân” ifadesinden kasıt, cahil çocuk değil; çok küçük olan ve henüz birçok insanî ve toplumsal değerin farkında olmayan çocuktur.

26 Pîrler günden güne oğlân olur pes tan mıdur
Çarh-ı fertût itse dün gün zînet-i destâr gül

(Yaşlılar günden güne [her geçen gün] çocuk gibi davransa buna şaşılır mı; ihtiyar felek de gece gündüz sarığına gül takar.)

Beyitte toplumsal bir eleştiri söz konusudur. Zamanın insanlarının, yaşlarına ve konumlarına uygun hâl ve hareketlerde bulunmayışı ihtiyar, acuze felekle karşılaştırılıyor ve felek sarığına gece gündüz gül taktıktan sonra, yaşlıların bu hareketlerine şaşmamak gerektiğini söylüyor. Çünkü binlerce yıl görmüş olan felek, çok daha yaşlıdır. İhtiyar feleğin sarığına taktığı gül ise ay ve güneştir. Çünkü “dün gün” demektedir şair.

27 Hâr eline nişter almış turur fassâdvâr
Benzer olmış kan tutub dil-haste vü bîmâr gül

(Diken, eline neşteri almış, bir cerrah gibi durur; gül de kan tutmuş bir hasta gibi sıkıntılı ve üzüntülüdür.)

Beyitte “nişter, fassâd, bîmâr, dil-haste” sözcükleri arasında cerrahlık kavramlarıyla ilgili bir *tenasüp* sanatı vardır.

28 Penbe üzre sürh merhemdür koyub cerrâhveş
Bülbülün eyler dil-i mecrûhına tîmâr gül

(Gül, tıpkı bir cerrah gibi pamuk üzerine kırmızı merhem koyup bülbülün yaralı gönlünün bakımını yapar, onu tedavi etmeye çalışır.)

Âşık-maşuk ilişkisi çerçevesinde düşünecek olursak maşuk olan gülün âşık olan bülbüle her türlü zahmet ve elemi dahi bülbül için bir lütuftur. Hâl böyleyken gülün, pamuk üzerine merhem gibi olan kırmızı yapraklarını koyarak onu, bülbülün yaralı gönlüne sürmesi elbette ki onu iyileştirecektir.

"Sürh merhem" gülün kırmızı renkli yapraklarıdır.

29 Çeng idelden kâmetini şâh-ı gül-zârun sabâ
Takdı nîsândan sirişkim gibi sîm-evtâr gül

(Sabah yeli, gül bahçesindeki gül dalının boyunu çeng gibi eğdiğinden beri; gül, çengin gümüşten tellerini nisan yağmuru gibi akan gözyaşımdan taktı.)

Saba rüzgârının esmesiyle gül bahçesinde eğilen gül dalı çenge; âşıkın akıttığı gözyaşları da çengin tellerine *teşbih* ediliyor. Nisan yağmuru gibi gözyaşı akıtmak *mübalağa*dır ve çok fazla gözyaşı dökmenin ifadesidir.

Âşıkın döktüğü gözyaşları çengin sıra sıra olan tellerine benzetiliyor. Âşıkın boyu, çekmiş olduğu sıkıntılar ve sevgilinin cevr ü cefâsından ötürü çeng hâlini almış, yani bükülmüştür. Onun gözyaşlarının çengin gümüşten tellerine benzetilmesinin nedeni yani gözyaşının gümüş gibi kıymetli olmasının nedeni sevgilinin yolunda akıtılmış olmasındandır; yoksa sevgilinin yanında onun gözyaşlarının hiçbir ehemmiyeti yoktur.

30 Sayd içün bülbülleri çıkmış yatur hâr üstüne
Goncalar gûyâ seridür halka halka mâr gül

(Gül, bülbülleri avlamak için dikenin üzerinde yatmaktadır. Gül, halka halka bir yılan gibidir, goncalar da sanki onun başıdır.)

Beyitte bir av mazmûnu söz konusudur. Nasıl ki avcı, avını yakalayabilmek, avlayabilmek için sessizce ve gizlice hareket edip aniden avının üzerine saldırırsa; beyitte de gül, avını yani bülbülleri yakalamak için dikenin üzerine yatan ve aniden onların üzerine atılmaya hazır, kıvrılmış bir yılana *teşbih* ediliyor.

Gül, iç içe geçmiş; kıvrım kıvrım olan yaprakları ile avına saldırmaya hazır, halka halka bir yılan gibidir. Tabiatta somut olarak var olan her varlık şairin muhayyilesinden ve semboller dünyasından süzülerek yeni imajlar ve semboller olarak

tezahür etmekte ve her yeni imaj ve sembol de şairin yaratıcı muhayyilesini harekete geçirerek yeni çağrışımlara "taze hayallere" açılım ve olanak sağlamaktadır. Çünkü şair, imajların dili ile düşünür ve bu imajları yine kendi muhayyilesinin yarattığı kavramlarla anlatır. Zira "Şiir *yaratıcı muhayyile* (imagination creatrix) işidir… Şair bilgisini bilmek ve anlatmak değil, bizzat kendi yaratıcı muhayyilesini kullanarak, yaratarak öğrenmek durumundadır. (Bir hadis-i şerifde buyrulmuştur ki: "Şüphesiz Allah'ın Arşın altında bazı hazineleri vardır ki, o hazinelerin anahtarları şairlerin dilleridir.") Bu faaliyeti esnasında normal dilin alışılmış (afyon gibi uyuşturucu) kavramları ona yetmeyecektir; imajların dili ile düşünmek ve bu imajlarla yarattığı kendi kavramları (kendi mazmunları) ile anlatmak zorunda kalacaktır. (Uçar, 1995:50)

31 Ra'd sanman 'atse eyler çerh-i mahrûrü'd-dimâğ
K'itdi genzin bûy-ı dârûyile pür-sehhâr gül

(Duyduğunuz sesi gök gürültüsü sanmayın, beyni ateşli felek aksırmıştır; çünkü gül çok büyüleyici kokusuyla onun genzini doldurdu.)

Genize dolan toz, polen, koku vs. aksırmaya neden olur. Şair de bu noktadan hareketle gök gürültüsünü adetâ gögün aksırması şeklinde tahayyül ediyor ve bunu da gülün o çok büyüleyici kokusuna bağlıyor. Beyni ateşli felek denmesinin nedeni ise insan vücudunun üst kısmında nasıl ki baş yahut beyin yer alıyorsa feleğin ya da göğün de üstünde (gökyüzünde) yakıcı güneşin yer almasıdır.

Ayrıca gök ve yer arasında yahut gökyüzü ile yeryüzü arasında bir bağlantı veya ilişki kurmamızı sağlayan bir diğer nokta da güneş ve gül ilişkisidir. Çünkü gül ve güneş şekil, renk ve insanda uyandırdığı hisler bakımından aynîleşen iki varlık veya kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Güneş gökyüzündeki unsurları ışığıyla örten, onları gölgede bırakan bir varlıktır. Gül de bahçede aynı şekilde diğer unsurları letâfeti, parlaklığı ve güzelliğiyle örten, onları gölgede bırakan bir varlıktır. Çünkü gül, ziyasını "Nûr-ı Muhammedî"den almıştır. Gülün, feleğin genzini kokuyla doldurmasında *mübalağa* vardır. "çerh-i mahrûrü'd-dimağ" *teşbih-i beliğ*dir.

32 Ölçerür benzer kanat saldukca bülbül-i âteşîn
Kim güneş gibi ser-â-tâ-pây olubdur nâr gül

(Bülbül kanat çırptıkça, ateşi daha da parlatır; çünkü gül güneş gibi baştanbaşa ateş olmuştur.)

Bülbül, âşıktır. Maşukuna, yani sevgiliye kavuşmayı arzulamaktadır. Ancak ona kavuşmak için çırptığı her kanat, bir ateş olan gülün hararetini ve yakıcılığını daha da artıracaktır. Dolayısıyla sevgiliye ulaşmak, visale ermek kolay değildir. Bülbülün kanat çırpışını, seyr-i sülûkteki sâlikin nûr-ı ilahiye ulaşmak için çektiği sıkıntılı yolculuk olarak da düşünmek mümkündür. Bu durumda sâlik kanat çırptıkça ve nûr-ı ilahi'ye yaklaştıkça tecelli de şiddetini artıracaktır.

Gül-ateş ilişkisi bir başka açıdan da ele alınabilir. O da hem ateşin ve hem de gülün arındırıcı, sakinleştirici ve dimağda bıraktığı tesir bakımından benzerlik arz etmesidir. Ayrıca hem gül hem de ateş muhayyileyi harekete geçirme, sanatçıya tedailer yoluyla ilham kesbettirme bakımından da benzerdir ve üstelik her ikisi de "dikey boyutlu"dur. G. Bachelard şöyle der: "Alevin düşünülmesi, hayallerin ruhuna bir dikeylik besini, dikeyleştirici bir gıda vermiştir. Bütün 'dünya nimetlerine' bedel, latif bir besin, şiirsel oluşumlara hayatî bir anlam vermek için bundan daha etkin bir cevher olamaz." (Bachelard, 1999:11)

Son olarak gül-ateş arasındaki yakın ilişkiyi göstermesi bakımından 18. yüzyıl divan şairi Şeyh Galib'in "âteş" redifli bir gazelinin ilk beytini hatırlamakta yarar vardır:

Gül âteş gülbün âteş gülşen âteş cûybâr âteş
Semender-tıynetân-ı aşka besdir lâlezâr âteş
(G.139/b.1)

Tabiî, bu beyitte gül ateş ilişkisine diğer bahçe unsurları da katılmıştır.

33 Atlas-ı sebzinde bergün sürh tamgalar durur
Hil'at-ı nev-rûzûn eyler kıymetin iş'âr gül

(Gül, yaprağının yeşillik atlasına kırmızı damgalar vurarak, ilkbaharın o kıymetli kaftanının değerini gösterir.)

Bu beyitte kıymetli kumaşlara eskiden değerli olduklarını simgeleyen kırmızı mühür vurulması hususu ifade edilmektedir.

34 Okusun şâh adına minba‘d bülbül hutbesin
İtmesün sikkeyle bu devr içre istikbâr gül

(Bülbül, bundan böyle hutbesini padişah adına okusun. Gül de bu zamanda sikkeyle [sikkesiyle] kibirlenip kendini büyük görmesin.)

19. beyitte, gülün çemen ülkesinde dirhem ve dinar saçtığı için zaman zaman kibirlenmesinden bahseden şair artık içinde bulunulan zamanın değeri yüce padişahın zamanı olduğunu ve onun zamanında da gülün kibirlenmemesi gerektiğini ifade ediyor. Ve şimdiye kadar gül için hutbeler okuyan (şakıyan) bülbül de bundan sonra o padişah için hutbe okumalı yani ötmelidir.

35 Bozsun ol fîrûze vü yâkût u zerden kasrını
Yüz sürüb pâyine şâhun itsün istiğfâr gül

(Gül, o fîrûzeden, yâkuttan ve altıdan köşkünü bozsun; padişahın ayağına yüz sürüp tövbe etsin, ondan af dilesin.)

Bu beyitte de gül, padişahın adaletini ve yüceliğini ortaya koymaya vesile olan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Gül, yeşil yaprağı ile firuze; taç yaprakları ile yakut ve ortasındaki sarı tohumları ile de altından bir köşkü veya o köşk içinde zevk ve safa içinde yaşayan birini andırmaktadır. Ancak artık bu köşkü dağıtıp padişahın ayağına yüz sürmelidir. Çünkü adaleti, yüceliği, itibarı ve değeri ile zamanın (devrin) padişahı artık gül değildir.

"Firuze, zer ve yâkut" *açık istiare*dir.

36 Hüsrev-i âfâk zıllu'llâh Süleymân Şâh kim
Nûr-ı mührinden tolar bu günbed-i devvâr gül

(Allah'ın gölgesi, ufukların padişahı Süleyman Şahtır ki onun mührünün aydınlığından, sürekli dönen kubbe [gökyüzü] bile gül ile dolar.)

Padişah, Allah'ın gölgesi, onun yeryüzündeki halifesidir. Çünkü o, yeryüzünü âdil bir biçimde yönetmekle, insanların huzurunu, güvenini ve mutluluğunu sağlamakla mükelleftir.

Beyitte geçen "hüsrev" kelimesi hem güneş ve hem de padişah anlamlarında kullanılmıştır ve Sultan Süleyman güneşe *teşbih* edilmiştir. Padişahın mührünün aydınlığından gökyüzünün gül ile dolmasında *mübalağa* vardır. Gökyüzünün gül ile dolmasından kasıt da gökyüzündeki yıldızlardır. Burada hem şekil ve hem de parlaklık açısından gül, mühür ve yıldız arasında bir benzerlik ilişkisi kurulmuştur. Ancak bu durumda gül, arzî alanla (mühür), semavî alan (yıldız)'ı birleştirici bir rol oynamaktadır ve bu üçlü ilişkinin yahut dairenin merkezini teşkil etmektedir.

37 Âb-ı lûtfundan olur ser-sebz rigistân-ı şûr
Bâd-ı ʻadlinden virür hâr-ı mugaylân bâr gül

(Çorak topraklar, onun [padişahın] lütfunun suyu ile yemyeşil olur. Onun adaletinin rüzgârıyla da deve dikeni gül gibi bir meyve verir.)

Çorak toprakların yemyeşil olması ve deve dikeni bitkisinin gül vermesi yahut açması *mübalağa*dır. Bunlar eşyanın tabiatına aykırıdır evvelâ. Ancak şair, övdüğü padişahın vasıflarını ifade etmek için muhayyilesini harekete geçirerek bir paradoksal tablo çiziyor. Bu durum hiç kuşkusuz anlamı güçlendirmektedir ve o metni okuyanın üzerinde lütuf ve adalet kavramlarının hakkıyla anlaşılması, anlamlandırılması veya yorumlanmasını temin etmektedir.

"Âb-ı lutf" ve "bâd-ı ʻadl" *teşbih-i beliğ*dir.

38 Şehriyârâ ʻâlemi ʻadlün gülsitân ideli
Şâh-ı terkîbi virür her hâre vü her hâr gül

(Ey Padişah! Senin adaletin cihanı gül bahçesi hâline getirdiğinden bu yana her kaya ve diken dal dal gül verir.)

Cihanın gül bahçesi hâline gelmesiyle ülkenin içinde bulunduğu huzur ve rahatlık ortamı kastedilmektedir. Dolayısıyla padişahın adaleti övülmektedir. Ayrıca kaya ve dikenin dal dal gül vermesi bir *tezat*tır; ancak bir önceki beyitte de ifade

edildiği gibi bundan maksat padişahın adaletinin keskinliğini, tesirini ve büyüklüğünü göstermektir.

“hâre”nin gonca olduğunu düşünmek de mümkündür. Zira şekil bakımından benzerlik arz etmektedirler ve goncanın gül vermesini yani güle dönüşmesini bu şekilde düşünebiliriz.

39 Kâse-i yâkûtı pür-zer kıldığı budur şehâ
İtmek ister ayağun toprağına îsâr gül

(Ey padişah! Gülün o yakuttan kâsesini altınla doldurması bu yüzdendir. O, senin ayağının toprağına onları saçmak ister.)

Gülün kırmızı yaprakları yakuttan bir kâseye, ortasındaki sarı tohumlar ise altına *teşbih* ediliyor. Ayrıca gülün bu şekli güzel bir nedene bağlandığından *hüsn-i ta'lil* sanatı vardır.

“Kâse-i yâkut” *teşbih-i beliğ*dir.

40 Bezmün içre budurur yüz kızdırub hâk oldığı
Âb-ı destünden bulam dir âb-ı rû cerrâr gül

(Gül, dilenci gibi senin elinin suyundan yüzsuyu [şeref] bulayım der. Gülün, senin meclisinin içinde yüzünün kızarıp, toprak olması bu yüzdendir.)

Gülün rengi kırmızıdır, onun bu hali utanmış, yüzü kızarmış bir kimseye *teşbih* ediliyor. Onun toprak olması ise sonbaharla birlikte solması, yapraklarını dökmesidir.

41 Gülşenünde bir semenber câriye âb-ı revân
Dergehünde bir güneş tal'atlu hizmetkâr gül

(Senin gül bahçende akan su beyaz gögüslü bir câriyedir; gül de senin eşiğinde güneş yüzlü bir hizmetkârdır.)

Osmanlı'da padişah, gücün, adaletin, lütfun bir sembolüdür. O, bizatihî bu değerleri temsil ettiği gibi onun kurbunda bulunan unsurlar da ondan almış oldukları feyz ile kıymet kazanırlar. Bununla birlikte kozmik âlemde insanlar ve diğer bütün canlılar için büyük öneme sahip olan unsurlar (meselâ; güneş, ay, su vs.) şiirlerde onun

lütfunun ve yüceliğinin yanında pek de kıymetli olmayan ya da onun hizmetinde bulunan unsurlar veya varlıklar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Meselâ bu beyitte, bütün canlılar için yaşam kaynağı olan su, padişahın meclisinde bulunan ak göğüslü (mecazen güzel ve alımlı) bir cariyeye *teşbih* ediliyor. Gül ise onun eşiğinde güneş yüzlü bir hizmetkâra *teşbih* edilmiştir.

42 Bir iki gün çün vefâ bâğında olmaz pây-dâr
Hâr elinden çekse devründe n'ola âzâr gül

(Gül, senin devrinde dikenin elinden [yüzünden] incinse ne olur, buna şaşılır mı? Çünkü gül vefâ bağında bir iki gün bile kalıcı değildir.)

Gül, yapısı gereği çabuk solan bir bitkidir. Onun gül bahçesindeki saltanatı çok kısadır. Şair bu somut durumdan hareketle gülün çabuk solmasını çok zarif bir biçimde dile getiriyor ve o (gül), vefasız olduğu için gül bahçesinde kalıcı değildir diyor. Ve devir âdil sultanın devri olduğu için de dikenin gülü incitmesinin şaşılacak bir durum olmadığını söylüyor.

Burada şairin iç içe geçmiş hayal katmanlarını ve tedailere bağlı olarak seyyal muhayyilesinin adeta bir katmandan bir diğer katmana geçişine şahit olmaktayız.

"vefâ bağı" *teşbih-i beliğ*dir.

43 Seyre çıkdukca kef-i pây-ı sekânundan olur
Çarh-ı pür-encüm gibi her dâmen-i kûh-sâr gül

(Senin köpeğin dolaşmaya çıkınca onun ayağının izinden her dağ eteği yıldızlarla dolu gökyüzü gibi gül ile dolar.)

Köpeğin ayak izleri hem yuvarlak şekilde olması ve hem de tırnaklarının çıkarmış olduğu izden ötürü kıvrımlı olması bakımından güle benzetiliyor. Burada paidşahın şan, şeref ve itibarı yüceltiliyor, övülüyor. Ancak şair bunu yaparken de yeryüzü ile gökyüzünü temsil eden varlıklar veya kavramlar arasında ilişki kuruyor. Dikkat edilecek olursa "çerh ile kûhsâr" ve "kef-i pây-i segân ile de encüm" arasında bir paralelik vardır ve bu paralellik yukarıda değinildiği gibi padişahın yüceliğini ifade diyor. Yeryüzü ve gökyüzü ile, bunlarla ilgili diğer kavramlar arasında kurulan

münasebet, yeryüzü ve gökyüzünün birbirinin yansıması olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır ve bu düşünce diğer şairler tarafından da işlenmiştir.

44 İlticâ itseydi bâb-ı nev-bahâr-ı ‘adlüne
Bir nefes bâd-ı hazândan olmaz idi zâr gül

(Gül, senin adaletinin ilkbaharının kapısına sığınsaydı bir an bile sonbahar rüzgârından zayıf, dermansız düşmezdi.)

Beyitte geçen “nev-bahâr-ı adl” *teşbih-i beliğ*dir ve bu, padişahın adaletinin ülkeye verdiği huzur ve güvenin bir ifadesidir. Zira ilkbahar mevsimi canlanma, yeniden hayat bulma vs. gibi kavramları çağrıştırır. Bu manada, padişahların tahta geçiş sırası ile mevsimsel döngü arasındaki kronolojiyi de düşünmek gerekir. Sultan Süleyman’ın saltanatı ve adaleti ilkbahara benzetilerek onun, kendisinden önce gelenlerden daha adil ve yüce bir sultan olduğu ifade ediliyor.

45 Devr-i ‘adlünde çü sunamaz kimse el nâ-mahreme
Pes ne içün hârdan per-çîn ider dîvâr gül

(Senin adaletinin hüküm sürdüğü devirde kimse harama el süremez. Öyle ise gül ne için kendisine dikenden duvar örer?)

Yine padişahın adaletinin övüldüğü bu beyitte, gülün dikenli oluşu güzel bir sebebe bağlanarak *hüsn-i ta’lil* sanatı yapılmıştır.

46 Bezm-i meyden ‘uzlet itdi çün yasağun kıldı gûş
Oldı mest-i hâb iken nergis gibi bîdâr gül

(Gül senin yasağını işitip içki meclisinden uzaklaşarak bir kenara çekildi. Uyku sarhoşu iken nergis gibi uykudan uyandı.)

Gülün bu durumu, sanki uzlete çekilerek halvete giren ve gaflet uykusundan uyanan bir sûfinin hâlini andırmaktadır. Uzlete giren kimse daimî bir uyanıklık halinde olur ve gafletten uzaklaşır. Nergisin uyanık olması onun göz şeklinde oluşudur ve bu da uyanıklığın ifadesidir.

47 Hâr elinden yimez idi zahm-ı gam bülbülleyin
Şehriyârâ itse idi sana istizhâr gül

(Ey padişah! Eğer gül, arkasını sana dayasaydı, diken elinden [yüzünden] bülbül gibi gam yarası yemezdi [yaralanmazdı])

Gül kan kırmızısı rengiyle yaralanmış, gam yarası yemiştir. Bunun müsebbibi ise kendi dikenidir. Şair, eğer gül devlet-meâb olan hükümdara sığınmış olsaydı o diken yüzünden yaralanmazdı diyor. Gül, yaralanmıştır ve bunun sebebi zikredildiği üzere bizatihi kendi özünde ve kendi bünyesinde var olan dikenin onu yaralamasıdır. Ancak padişah o kadar âdildir ve adaleti o kadar keskindir ki o, gülün kendi özünü teşkil eden dikenin bile ona zarar vermesine engel olur.

48 Çîn seher pür kıldığı şebnemle budur destini
Pâyine îsâr içün dürler ider ihzâr gül

(Gülün seher vakti elini çiy tanesi ile doldurması bu yüzdendir ki [o], senin ayağına saçmak için inciler hazırlar.)

Gül ele, seher vakti gülün üzerinde oluşan su damlacıkları, çiy taneleri de inciye teşbih edilmiştir ve gülün çiy tanesi izhar etmesi güzel bir nedene bağlandığından *hüsn-i ta'lil* sanatı vardır.

49 Açılub gülşende gülse tan mı bâd-ı subh ile
Bûy-ı hulkundan çü hâsıl itdi istibşâr gül

(Gül, gül bahçesinde sabah rüzgârıyla açılıp gülse şaşılır mı? Çünkü o, senin güzel huyunun kokusundan müjdeyi aldı.)

Şairler seher vakti esen rüzgârla birlikte açılan gülü, gül-i handân (gülen gül) olarak tasavvur ve tasvir etmişlerdir. Gülün, bahçede gülüp oynaması padişahın teşrif edeceği müjdesini almasından ötürüdür. Bu müjdeyi getiren de yine sabâ yelidir. Sabâ yeli müjdeyi, padişahın huyunun kokusunu güle ileterek vermiştir. Bu anlamda "bûy-ı hulk" önemlidir; çünkü koku çabuk yayılır ve her yere ulaşır.

“istibşâr” sözcüğünün müjde alma, hayırlı bir haber alıp sevinme anlamının dışında ferahlama, sıkıntıdan kurtulma gibi bir anlamı da vardır ki bu anlam, gonca hâlindeyken sıkıntı içinde olan gülün beyitte de ifade edildiği üzere bâd-ı subh ile açılması, ferahlaması, neşelenmesi ile ilgilidir.

50 Açdı çün sırr-ı zamîrün nüktesinden gonca râz
Bir tabancayla yüzüni eyledi evkâr gül

(Gonca, içinin sırrının inceliklerini açtı [ortaya çıkardı]; gül de bir tokat ile yüzünü kuş yuvası gibi yaptı.)

Goncanın sırrını ifşa etmesi, onun açılmasıdır. Ancak bunu bir önceki beyitle düşündüğümüzde goncanın sırrını ifşa edişi yahut niçin içinin sırlarını açığa vurduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü o, sabah rüzgârından padişahın huyunun kokusunu almıştır. Gonca açıldığı zaman kuş yuvasına benzer; çünkü gül, şekil itibariyle adeta kuş yuvasıdır. Tokat yiyen kızarır, gülün renginin kırmızı olması da bu yüzdendir.

51 Ger zebânı olsa sûsen gibi dün gün medhüni
Nazm idüb bülbül-sıfat olurdı hoş-güftâr gül

(Eğer gülün sûsen gibi dili olsa senin vasıflarını tertip edip bülbül gibi gece gündüz tatlı tatlı söylerdi.)

Sûsen bitkisinin yaprakları dile benzer, bülbül nasıl ki öterek gülün vasıflarını sayıyorsa gülün de susam gibi yaprakları olsa senin mehdini yapardı.

52 Cûdun almazken güneş kursını füls-i ahmere
Hâk-i pâyuna ne yüzle ‘arz ider dînâr gül

(Senin cömertliğin, güneş kursunu, değeri düşük bir altın olarak bile kabul etmezken, gül hangi yüzle senin ayağına altın para saçar.)

Senin cömertliğin o kadar büyüktür ki, güneş bile senin cömertliğinin yanında değeri düşük bir akçe bile olamazken, gül haddini bilmeyerek senin ayağına nasıl para saçsın!

“füls-i ahmer” içinde altın miktarı azaltılmış, değeri düşük para demektir.

53 Cûy-ı eltâfundan ey şeh bîd ü serv içseydi âb
Vire idi ol güher esmâr u bu ezhâr gül

(Ey padişah! Söğüt ağacı ve servi senin lütuflarının ırmağından su içseydi [alsaydı], o [söğüt ağacı] inci gibi meyveler, bu [selvi ağacı] ise gül gibi çiçekler verirdi.)

Yine padişahın lütfu, mübalağalı bir biçimde dile getiriliyor. Çünkü söğüt ağacı meyve vermez ve selvi de gül gibi çiçek açmaz.

"Cûy-ı eltâf" *teşbih-i beliğ*dir.

54 Ebr-i bezlündendürür ser-sebzî-i rûy-ı bahâr
Feyz-i nisândan olur lâ-büd kamer-ruhsâr gül

(Baharın yüzünün yeşil oluşu senin cömertliğinin bulutundandır; gülün yüzünün ay gibi parlak olması da kuşkusuz nisan yağmurunun bereketindendir.)

Nasıl ki nisan yağmurunun bereketiyle gül açılıp ay gibi parlıyorsa; baharın yüzünün yeşilliği de senin cömertliğinin bulutundandır diyor şair.

"Ebr-i bezl ile feyz-i nîsân"; "ser-sebzî-i rûy-ı bahâr ile kamer-ruhsâr gül" arasında bir paralellik vardır.

55 Meclisünde mühreler oynatmağ ister jâleden
Hokka-bâz-ı çarhdur gûyâ bu şîrînkâr gül

(Hoş tavırlı gül, senin meclisinde çiy tanelerinden boncuklar oynatmak ister; o sanki feleğin hokkabazıdır.)

Gülün üzerindeki çiy taneleri boncuğa, gül ise şirinlikler yaparak hoş tavırlar sergileyen bir hokkabaza *teşbih* ediliyor. "Hokka-bâz-ı çarh" *teşbih-i beliğ*dir ve "mühre oynatmak ile hokkabaz" sözcükleri arasında bir *tenasüp* sanatı vardır.

56 İtmek içün dâyimâ fark-ı 'adûnı iki şâh
Her birin evrâk-ı sebzün itdi bir minşâr gül

(Gül, daima senin düşmanlarını iki parça etmek için [başlarını kesmek için] yeşil yapraklarının her birini bir testere hâline getirdi.)

Gülün yeşil yaprakları, özellikle kenarlarının şeklinden ötürü bir testereye *teşbih* edilmiştir.

57 Demlerinde medhinün bülbüllere âheng içün
Düzdi bir âyînelü pîrûze mûsîkâr gül

(Gül, senin övgünün yapıldığı demlerde bülbüllere uyum sağlamak için aynalı firuzeden mûsîkar hazırladı.)

Mûsîkâr rüzgâr estiğinde burnundan nağmeler çıkardığına inanılan efsanevî bir kuştur.

58 Bezl ü cûdun sofrasından yidi gök bir deste sebz
Lûtf-ı tab'un gülşeninde çâr 'unsur çâr gül

(Yedi kat gök, senin cömertlik ve ihsan sofranda bir demet yeşillik gibidir; senin yaratılışının lütfunun gül bahçesindeki dört unsur da dört güldür.)

Gül, anâsır-ı erba'adan mürekkep bir unsurdur. Onda dört unsurdan her biri çevrim hâlinde kendini gösterir. Bu çevrim yine haç sembolünde de ortaya çıkar. Zaten kadim Kabalistler bu hususu çeşitli ezoterik cemiyetlerin sembolik açıdan yorumu noktasında ele alarak işlemişlerdir. Meselâ: Hermetik Altın Şafak Cemiyeti, Yakut Gül ve Altın Haç Cemiyeti.

Yedi kat gök, yedi gezegenin feleğidir. Her felekte bir gezegen yer alır. Yine kadim Kabalistlerin Oluşum Kitabı'nda haç ve onun ortasında da üç cemiyete tekabül eden iç içe geçmiş üç halka yer almaktadır. Bunlardan en içteki halka, birinci cemiyete ve elementlere; ikinci halka, ikinci cemiyete ve yedi gezegene; üçüncü halka da üçüncü cemiyete burçlar kuşağına tekabül eder. Bu durum gül-haç sembolizminin ve diğer sembolik değerlerin tüm geleneklerde esas itibariyle müşterek olduğunun da bir göstergesidir.

Şair, onun bahçesindeki güller o kadar değerlidir ki her biri bir anâsır-ı erbaa unsuru gibidir diyerek padişahın cömertliğini, ihsanının bolluğunu ve yaradılışının

güzelliğini övüyor. Burada bahsedilen dört unsurun (hava, su, ateş, toprak) canlılar için hayat kaynağı olduğu hususunu da göz ardı etmemek gerekir.

59 Anun içün ayağun toprağına sürer yüzin
Kim olam dir bir nazar mihrünle zer-mi‘yâr gül

(Gül, senin şefkatli bir bakışın ile altın değeri kazanayım der; onun için senin ayağının toprağına yüzünü sürer.)

Nazar kılmak bir lütufdur. Padişahın veya şeyhin nazar kılması ise ihya etmesi demektir. Şeyhin nazar etmesi seyr-i sülûktaki sâliki cezbeye getirir, gönlünü feyzle doldurarak ruhunu olgunlaştırır.

"Zer, nazar ve sürme" sözcükleri arasında *tenasüp* sanatı vardır.

60 Küllik içre perveriş bulmışdurur âteş-misâl
Ayağun toprağına ‘arz idemez mikdâr gül

(Gül, küllük içinde ateş gibi terbiye edilmiştir; onun için senin ayağının toprağına bir değer sunamaz.)

Gül, padişahın ayağına yüz sürmekle ona bir değer katamaz veya sunamaz. Ancak, gül olsa olsa padişahın ayağına yüz sürmekle değer kazanır, kıymeti artar. Gül, ateş gibi terbiye edilmiştir; yani o haddini bilir ve padişaha birazcık dahi olsa değer sunamayacağının farkındadır. Gül, ateş rengindedir, bu nedenle ateş ile terbiye edilmiştir deniliyor.

61 Goncalar devründe gûyâ sürh-serler başıdur
Gezdürür bâzârı diküp nîzeye ser-dâr gül

(Goncalar senin devrinde sanki Kızılbaşların başıdır; gül de bir kumandan gibi onları mızrağın ucuna dikip çarşı pazar dolaştırır.)

Sürhser, Şiî ve alevî görüşlere sahip olan Kızılbaşlara verilen addır. Alevîler başlarına on iki dilimli taç giyip kızıl sarık sardıkları için onlara Kızılbaş denilmiştir.

Sasaniler zamanında Zerdüşt dinine bağlı olan Mazdek taraftarlarının giymiş oldukları bu kıyafet İslâmiyetin kabulünden sonra ise Bâtınîler tarafından da benimsenmiştir ve bu nedenle Bâtınîler için kırmızı giyenler manasına gelen "muhammere" adı kullanılmıştır.

Goncalar, başlarına kırmızı başlık giymiş Kızılbaşa; gülün sapı bir mızrağa ve onun ucundaki gül de Kızılbaşların başına teşbih edilmiştir. "Nîze" ile gül dalı kastedildiğinden *açık istiare* sanatı vardır.

Ayrıca eskiden suç işleyenler ibret alınması için öldürüldükten sonra çarşı pazar dolaştırılarak herkese gösterilirmiş. Goncaların mızrağın ucuna dikilerek çarşı pazar gezdirilmesiyle bu hususa *telmih*te bulunulmaktadır.

62 Bin kez itsün öykinümez kasrınun bebgâsına
Goncaveş pîrûzeden per la'lden minkâr gül

(Gül, gonca gibi firuzeden kanat, la'lden gaga yapıp; bin kez öykünse de senin sarayının papağanını taklit edemez.)

Gül yaprağı, firuzeden kanada; kırmızı olan taç yaprakları da la'lden gagaya benzetiliyor.

63 Sanki bir bâz-ı sefîdündür ki düzmiş goncadan
Zeng ü sîmîn bergden per hârdan azfâr gül

(Gül, sanki senin beyaz bir şahinindir ki o pas ve gümüşten rengini goncadan alıp yapraktan kanat ve dikenden tırnaklar ile kendini süslemiştir.)

Bu beyitte de gül, bir şahine *teşbih* edilmiştir. Divan şiirinde işlenen gül, rengi itibariyle çoğunlukla kırmızıdır. Çünkü gülün kırmızı rengi ile sevgilinin dudağı, şarap, la'l vs. gibi unsurlarla ilişki kuran şair böylece çağrışımlar yoluyla beytin anlam yelpazesini genişletir ve çok anlam katmanını teşkil edecek mısra ve beyitler vücuda getirir. Ancak zaman zaman gül şairin muhayyilesini farklı sûretlerde tenbîh kılarak yine farklı söyleyişlere ve mazmunlara yol açar. Bu durumda çok olmamakla birlikte beyaz veya sarı gül de işlenir. Bu beyitte işlenen gül de beyaz güldür.

64 Budurur kat kat tapuna hışt-zer ‘arz itdigi
Dergehünde olmağ ister gün gibi mi‘mâr gül

(Gül, senin eşiğinde güneş gibi mimar olmak ister; senin hizmetine kat kat altından tuğlalar sunması bu yüzdendir.)

Güneşin ışıkları kat kat altın gibidir. Ve güneş ışıkları tıpkı bir mimar gibi binanın içine girerek çalışır. Kat kat altından tuğla, gülün yapraklarıdır. Güneşin ışıkları binanın içine sızarak yahut süzülerek girdiği için güneş de bir mimar gibi düşünülüyor ve gülün güneş gibi olma arzusu dillendiriliyor.

65 Düşde görür nergis-i ra‘nâ gubârun kûhlını
Günden uğurlar cemâlün ferrini ‘ayyâr gül

(Güzel nergis, düşünde senin ayağının tozunu gözüne sürecek sürme olarak görür; hilekâr gül de senin yüzünün parlaklığını güneşten çalar.)

Bir şeyi düşte görmek o şeyin çokça arzulandığını ve istenildiğini ifade ettiği gibi aynı zamanda arzu edilen, istenilen bir şeye ulaşamamayı da ifade eder. Nergis de padişahın ayağının tozunu ancak düşte gözüne sürecek sürme olarak görür. Bilindiği üzere göz ile nergis arasında mitolojideki yeri dolayısıyla da yakın bir ilişki vardır. Padişahın ayağının tozu, göz şeklindeki nergise sürme olur; ancak onun ayağının tozu olan sürme o kadar kıymetlidir ki nergis bunu ancak düşte görür. Gülün de yine senin yüzünün parlaklığına erişmesi mümkün değildir. Bu nedenle de o ancak senin yüzünün parlaklığının yansıması olan güneşten ziya uğurlar, yani çalar.

66 Kimse almaz berg-i kâha hâk-i pâyun var iken
Goncadan şâkûl idib zer çekse bin kantar gül

(Gül, goncadan şakul yapıp bin kantar altın çekse [dizse] senin ayağının toprağı var iken kimse onu bir saman çöpüne bile almaz.)

Şâkul, duvarcıların duvarın düzgün olmasını sağlamak için kullandıkları bir alet olup ucuna kurşun veya tunçtan ağırca bir parça bağlanması suretiyle kullanılır. Gonca

da şekil itibariyle şâkula teşbih ediliyor. Gülün yaprakları da şekil ve renk bakımından altından tuğlaları andırır. Ancak tüm bunlara rağmen gül, bin kantar altın dizse de, onun (padişahın) ayağının toprağının yanında hiçbir kıymeti ve önemi yoktur. Burada saman çöpü ile altın arasındaki renk benzerliği ön plana çıkmaktadır.

Ayrıca saman çöpü değersizliğin, bir kıymet ifade etmemenin sembolüdür. Bu bakımdan değer noktasında, ikisi arasında bir karşıtlık ilgisi vardır.

67 Hâzır oldı tîğ-i hâr u sebz ü sürh a'lâm ile
Ya'ni kim 'azmün işitdi hüsrev-i ezhâr gül

(Gül, dikenden kılıçları, yeşil ve kırmızı bayraklarıyla kendini hazırladı; yani çiçeklerin padişahı gül senin geleceğini işitti.)

Gülün dikenleri kılıca, yeşil ve kırmızı yaprakları da sancağa teşbih ediliyor. Beyitte karşılama töreni ile ilgili bir mazmun vardır. Gülün kılıç gibi dikenlere ve bayrak gibi yapraklara sahip oluşu tabiatı gereğidir. Ancak beyitte bu durum, padişahın geleceğinin işitilmesi gibi bir nedene bağlandığından *hüsn-i ta'lil* sanatı vardır. "tîğ-i hâr" *teşbih-i beliğ*dir.

68 Ürperüb cisminde her bir mûyı oldı bir diken
Sadmetün bâdından itdi benzer ikşi'râr gül

(Öyle görünüyor ki gül, senin sadmenin rüzgârıyla ürpermiştir. Onun [gülün] gövdesindeki kılların her birinin ürpererek bir diken gibi olması bu yüzdendir.)

Bu beyitte ise padişahın hiddetinin azameti dile getiriliyor. Zira onun hiddeti öyle büyük ve keskindir ki sadece insanlar değil tabiattaki tüm varlıklar da onun varlığının tesiri altındadırlar. Gülün gövdesinin tüylerle veya dikenlerle kaplı oluşu güzel bir nedene bağlandığından *hüsn-i ta'lil* sanatı vardır.

Ayrıca gül, şâh-ı ezhârdır, yani çiçeklerin padişahıdır. Buna rağmen ürperip, irkiliyor.

69 Bûy-ı hulkundur viren a'dâna şâhâ derd-i ser
Nitekim eyler cu'al tab'ını pür-âzâr gül

(Padişahım! Düşmanlara baş ağrısı veren senin yaradılışının kokusudur, nitekim cü'alin tabiatını, gülün kokusu çok rahatsız eder.)

Padişah, düşmanlara korku, teb'asına ise güven ve huzur verir. Yine padişahın yaratılışı, huyu kokuya *teşbih* edilmiştir. Beyitte paralel bir söyleyiş özelliği vardır. Bûy-ı hulk - gül; a'dâ - cü'al; derd-i ser - pür-âzâr, beyitte bu paralelliği kuran kavramlardır.

"Bûy-ı hulk" *teşbih-i beliğ*dir.

70 San düm-i tâvusdan zer-mirvahandur bezmde
Şâhlar kim zeyn ider gülşende hânsâlâr gül

(Meclisinde tavus kuşunun kuyruğu sanki altından bir yelpazedir. Gül de bir sofracıbaşı gibi gül bahçesindeki dalların her birini [gül ile] süsler.)

71 Çünki hûnîdür n'ola devründe olsa dem-be-dem
Urulub çengâl-i hâre ser-nigûn ber-dâr gül

(Gül, senin devrinde dâima dikenin çengeline vurulup baş aşağı asılsa ne olur, buna şaşılır mı; çünkü o kan dökmeye meyilli bir katildir.)

Gülün ser-nigûn olması ile koparılarak baş aşağı asılması veya sarığa sarılması kastedilmiştir. Suçlular da eskiden suçlarından ötürü başları kesilerek çarşı pazarda herkesin görebileceği yerlerden ibret-i âlem için sarkıtılırdı. Gül de padişahın saltanatına kadar olan süre içerisinde yapmış olduğu hatalardan, işlediği suçlardan ötürü şimdi cezasını çekecektir. Bu nedenle gül, dikenin çengeline vurulup baş aşağı asılmıştır.

Gül kan dökmeye meyilli bir katildir. Onun renginin kırmızı oluşu da kan dökücü olması nedeniyledir. Gül, *teşhis* edilerek bir katile *teşbih* edilmiştir.

72 Söyledüm medhünde bir rengîn gazel kim yaraşur
Safha-i yâkûta nakş itse anı tekrâr gül

(Seni methetmek için öyle güzel bir gazel söyledim ki gül, onu yakuttan sayfaya [yakuttan bir sayfa gibi olan yapraklarına] tekrar tekrar yazsa yakışır.)

Şair, sanatı ve şairliğiyle övünüyor.

73 Bülbül-i tab'um n'ola olsa gazel-hân bezmüne
Husrevâ şîrîn olur şükkerle olsa yâr gül

(Ey padişah! Benim yaradılışımın bülbülü [bülbül gibi tatlı ve güzel sözler, nağmeler söyleyen şairliğim] senin meclisinin gazel okuyucusu olsa buna şaşılır mı; çünkü gül, şeker ile yar olsa güzel olur.)

Bülbülün gazelhan olmasından kasıt, onun meclisinde ötmesidir.

74 Kande benzer 'ârız-ı rengînüne ey yâr gül
Hûn-ı bülbülden düzer çün 'ârız-ı ruhsâr gül

(Ey sevgili! Gülün yüzü senin renkli yanağına nereden benzesin; çünkü gül, yüzünü bülbülün kanıyla süsler.)

Bu beyit, tegazzül beytidir. Şair gül ile sevgilinin güzelliğinin kıyaslanamayacağını, gülün güzelliğinin doğal bir güzellik olmayıp, kendisini bülbülün kanıyla süslemiş olduğunu ifade ediyor. Oysa sevgilinin yanağı doğaldır, süslenmemiştir.

Daha önce gülün kan dökmeye meyyâl olduğunu ifade eden şair, bu beyitte de gülün yüzünü bülbülün kanıyla süslemiş olduğunu ifade ediyor. Gülün renginin kırmızı oluşu güzel bir nedene bağladığından *hüsn-i ta'lil* sanatı vardır.

75 Goncalar sırr-ı dehânun açdığıçün bâğda
Kana gark olur hayâdan her dem ey dildâr gül

(Ey gönül alan sevgili! Bahçede goncalar ağızlarını açtıkları için, gül utancından her vakit kana boğulur.)

Bilindiği üzere gonca sırlar hazinesidir; onun açılması bu hazinenin açığa çıkarılması, sırların ifşa edilmesi demektir. Ancak bu hazineyi "ehl-i râz" dışındakilere ifşa etmemek gerekir. Gonca bahçede sırlar dolu o hazineyi açtığı için gül, bu sırları ifşa

etmenin vermiş olduğu sıkıntıdan ve hicabından kana gark olmuştur. Somut açıdan meseleye yaklaşacak olursak gül, gonca hâlinden kurtularak açıldıktan sonra kıpkırmızı olan taç yaprakları ortaya çıkar. Gül, bu hâliyle utanmış bir insana benzer. Kana gark olmak (kana boğulmak) *kinâye*dir. Dem; nefes, soluk anlamının dışında kan anlamına da gelmektedir, dolayısıyla *iham-ı tenâsüb* sanatı vardır.

76 Reng uğurlar dem-be-dem hurşîd-i rûyundan senün
Sürhun ‘ayyârdur devr içre san tarrâr gül

(Gül, sanki bu zamanın hilekâr bir yankesicisidir ki o, daima senin yüzünün güneşinden renk çalar.)

Gülün renginin kırmızı oluşu güzel bir nedene bağlanmıştır ve bu “san” belirteci ile ifade edilmiştir; dolayısıyla *şibh-i hüsn-i ta’lil* sanatı vardır. Gülün yetişebilmesi için su, hava ve toprağın dışında ateşe yani ışığa ihtiyaç vardır. İşte gül bu ışığı sevgilinin güneş gibi parlak olan yüzünden alır. Dikkat edilecek olursa hem güneş hem gül ve hem de sevgilinin yanağı renk itibariyle aynıdır.

77 Gic gelür bezm-i bahâra var diyüb pâyumda hâr
Sana özrilenk ider ey serv-i hoş-reftâr gül

(Ey nazlı nazlı salınan servi! Gül seni taklit ederek ayağımda diken var diyip bahar meclisine geç gelir.)

Sevgilinin yürüyüşü, rüzgârın esişiyle birlikte sağa sola salınmaya başlayan selviyi andırır. Bu nedenle sevgili için “serv-i revân, serv-i reftâr” gibi ifadeler kullanılır. Bunlar aynı zamanda sevgilinin ne kadar ve nasıl nazlı ve edâlı oluşunu da ifade eder. Ayağına diken batan bir kimse aksayarak yürür. Gülün de ayağında (sapında) diken vardır. Şair onun bahar meclisine geç gelmesini de buna bağlıyor. Gülün bahar meclisine geç gelmesi onun geç açılmasıdır. Şunu da belirtmek gerekir ki ekâbir meclisi en son teşrif eder; sevgili de ekâbirin en önde gelen kişisidir. Onun meclisi teşrifi, meclis efradı için bir lütuftur. Zaten sevgili de çoğunlukla meclise gelmez ve âşık bundan şikâyetçidir.

Buradaki hayal çok orijinaldir. Zaten Klâsik Türk şiirinde bir sanatçının büyüklüğü de hayallerdeki ve üsluptaki orijinalite, imaj ve sembolleri kullanmadaki

derinlik ve incelikle ölçülmüştür. Bu sayede sanatçı, elindeki malzemeyi işleyerek daha özgün ve nitelikli ürünler verebilmiş ve diğer şairlerin arasından sıyrılarak müstesna bir kimlik kazanabilmiştir. "bezm-i bahâr" *teşbih-i beliğ*dir. "serv-i hoş-reftâr" ile sevgili kastedildiğinden *açık istiare*dir.

78 Kana yudı toğrayub keffini tîğ-i hâr ile
Gördi sen Yûsuf-likâyı nâ-gehân ey yâr gül

(Ey sevgili! Gül, senin Hz. Yûsuf gibi güzel olan yüzünü görünce, dikenden kılıçla ansızın elini keserek kana buladı.)

Beyitte Hz. Yûsuf kıssasına *telmih*te bulunulmuştur. Kıssada anlatıldığı gibi Mısır Azizi'nin karısı, Hz. Yûsuf'un nefsinden murad almak istemiş ve şehirde dedikodular azizin karısının kulağına gelince, evinde bir ziyafet düzenlemiş ve herkes sofra başında iken ve ellerinde bıçak var iken Yusuf'a bulunduğu yerden çıkması için işaret etmiş ve Yûsuf'un aniden kadınların karşısına çıkmasıyla onlar Yûsuf'un güzelliği karşısında büyülenerek ellerindeki bıçaklarla ellerini kesmişlerdir.

Gül şekli (yuvarlaklığı) bakımından bir avuca *teşbih* edilmiştir. Gülün renginin kırmızı oluşu güzel bir nedene bağlandığından *hüsn-i ta'lil* sanatı vardır.

79 Öykinem dir riştesine sünbül-i pür-tâbunun
Biline bağlar salîb ehli gibi zünnâr gül

(Gül, senin kıvrım kıvrım olan sünbül gibi saçlarını taklit etmek için Hristiyanlar gibi beline kuşak bağlar.)

Sünbül, deste veya bağ şeklindedir; sevgilinin saçları da kokusu ve kıvrım kıvrım oluşu nedeniyle sünbüle *teşbih* edilir. Sünbül şiirde çoğunlukla gül ile birlikte zikredilir. Bu durumda sevgilinin saçı sünbül, yanağı ise gül olarak düşünülür. Gülün taç yapraklarının dışında sapında da yapraklar bulunur. Şair gülün bu hâlini veya şeklini beline kuşak bağlamış bir papaza *teşbih* ediyor. Sünbülün bağ şeklinde oluşuyla da bu anlamda bir ilişki vardır.

"Sünbül-i pür-tâb" ile sevgilinin saçı kastedildiğinden *açık istiare* sanatı vardır.

80 Vezn-i hüsniçün kılursa keffesin pür-zer n’ola
Ey güneş olmaz berâber sana bî-mikdâr gül

(Gül, güzelliğini tartmak için kefesini altın ile doldursa ne olur [ne çıkar]; ay ve güneş bir araya gelse bile senin yanında bir kıymet ifade etmez [seninle birazcık bile olsa aynı nitelikte olamaz])

Gül şekil itibariyle bir terazi kefesine benzetilmiştir ve gülün ortasındaki sarı renkli tohumlar diğer şairler tarafından da kullanıldığı üzere altına *teşbih* edilmiştir.

81 Serv-i dil-cûnun meger hayrânıdur kim rûz u şeb
Bir ayağ üzre turur mânend-i bû-tîmâr gül

(Gül, galiba o gönül çalan selvinin hayranıdır ki gece gündüz butîmâr gibi bir ayağı üzerine durur.)

Butîmâr, balıkçıl türünden sorguçlu ve kırmızı gagalı bir kuştur. Çoğunlukla su kenarlarında bulunan bu kuş mitolojik bir kuş olup rivayete göre deniz kenarında bulunmasına rağmen suyun tükeneceği korkusuyla hiçbir zaman suyu kanarak içmeyip sonunda susuzluktan ölmüştür. İşte bu yönüyle gülün sapının üzerinde durması mitolojik butîmâr kuşunun tek ayağı üzerinde durmasına *teşbih* ediliyor.

Burada selvinin dümdüz olması, balıkçılın gece gündüz tek ayağı üzerinde durması ve yine gülün sapının üzerinde durması gibi bir hayal kurgusu vardır.

82 Gördi kim olmış hayâdan ruhlarun gark-ı ‘arak
Cân eridür reşk odında dem-be-dem gam-hâr gül

(Sıkıntılı gül, senin yanaklarının [edepten ötürü] tere boğulduğunu gördüğü için daima kıskançlık ateşinde cân eritir.)

Sevgilinin yanağı kırmızı bir gül; üzerindeki ter damlaları da çiy tanesi gibidir. Ateş renginde olan gül, üzerindeki çiy taneleriyle birlikte kıskançlık ateşinde yanıyor gibidir. “Reşk odı” *teşbih-i beliğ*dir ve “cân eritmek” şiddetli kıskançlıktan *kinâye*dir. Ayrıca eritmek sözcüğü gül suyu elde edebilmek için gülün ateşte yakılmasını daha doğrusunu kaynatılmasını çağrıştırmaktadır.

83 Hatt-ı la‘lün gibi cânâ yazamaz rengîn ü ter
Safha-i yâkûta geçse hurde-i jengâr gül

(Ey sevgili! Gül, o yâkuttan sayfaya [yakuttan bir sayfa gibi olan yapraklarına] pas kırıntısı işlese de senin ayva tüylerin ve la'l gibi kırmızı olan dudağın gibi güzel bir yaprak süsleyemez.)

Gül yapraklarının bir sayfaya yahut mecmuaya teşbih edildiğini daha önce de belirtmiştik. Gülün taç yaprakları yâkuttan bir sayfa gibidir (kıpkırmızıdır); sevgilinin dudağı da kırmızıdır. Gülün o yâkuttan sayfasının üzerinde pas kırıntıları vardır; sevgilinin la'l gibi dudağının üzerinde ise ayva tüyleri vardır. Ancak gülün yakuttan sayfaya işlemiş olduğu pas kırıntısı asla sevgilinin dudaklarının çevresindeki ayva tüyleri kadar kıymetli olamaz.

"hatt - hurde-i jengâr" ve "safha-i yâkut - gül" arasında *leff ü neşr-i gayr-i müretteb* sanatı vardır.

84 Günde bu yüzden toğar gün öykinümez sana mâh
Olsa tan mı ruhlarun devrinde bî-pergâr gül

(Güneş senin yanaklarını taklit etmek için doğar, ay ise onları taklit bile edemez. Gül, yuvarlak olmasa [ölçüsüz olsa] buna şaşılır mı?)

Klâsik Türk şiirinde sevgiliye ait zülf, yanak gibi güzellik unsurları çoğunlukla iki parça hâlinde düşünülür ve bu durumda sevgilinin yanaklarından biri ay diğeri ise güneş olur. İkinci dizede geçen "bî-pergâr" sözcüğü önemlidir. Çünkü bu sözcük gülün ölçüsüzlüğünü ifade ettiği gibi daha ölçülü ve düzgün olan güneş ve ayın sevgilinin yanağını taklit edemezken, gülün sevgilinin yanağını taklit etmede ne kadar âciz kaldığını ihsas ettirmektedir bize. Bunun dışında ay, güneş, gül ve sevgilinin yanakları arasında hem şekil ve hem de parlaklık açısından bir benzerlik söz konusudur.

"ruhlarun devri" ifadesini sevgilinin yuvarlak yanakları olarak değerlendirebileceğimiz gibi sevgilinin yanağını, onun güzelliğinin hüküm sürdüğü zaman olarak da değerlendirmek mümkündür.

85 Gördi çün âyîne-i âb içre ‘aks-i rûyunı
Şemseler zeyn itdi berg üzre çizib edvâr gül

(Gül, suyun parlak yüzeyinde senin yüzünün görüntüsünü görünce, yaprakları üzerine daireler çizerek onları güneş şeklindeki resimlerle süsledi.)

Burada gülün bir ressam gibi, suyun üstüne akseden sevgilinin yanağının görüntüsünü resmetmesi anlatılıyor. Gül, suyun yüzeyindeki görüntüyü resmedebilmek için ona yani sevgilinin yüzüne ve yanağına benzeyen şemseler çizerek onun görüntüsünü kendi tuvali olan yaprağına nakşetmeye çalışmıştır. Şemse Osmanlı mimarisinde kullanılan güneş şeklinde (şemse adı buradan gelmektedir) yapılan işleme resimdir.

Beyitte şemse, zeyn etmek, edvâr çizmek sözcükleri mimari ile ilgili bir *tenasüp* oluşturacak şekilde kullanılmıştır.

"âyîne-i âb" *teşbih-i beliğ*dir.

86 Yok hatâ didüm şeh-i devrânı medh idüb bugün
Yazdı la'l evrâkına rengîn ü ter eş'âr gül

(Yok, hayır yanlış söyledim, gül bugün feleğin padişahını methedip la'l gibi kırmızı olan yapraklarına güzel ve yeni şiirler [sanatlı sözler] yazdı.)

Bir önceki beyitte sevgilinin yüzünün aksini şemseler hâlinde resmettiğini söyleyen şair, bu beyitte, hayır aslında öyle değil öyle demek istemedim diyerek sözü geri çeviriyor ve ilk söylediği sözden döndüğünü belirtiyor ki Klâsik Türk şiirinde söylenen bir sözü geri çevirerek, onun yerine daha güçlü bir düşünceyi iletmek için yapılan bu sanata "rücû" denilmektedir.

Ancak şiirde bu şekilde önce söylenen sözü geri çevirmek o sözden vazgeçildiği anlamına gelmez; bilâkis şairler böylece ilk söyledikleri sözün anlamını ve düşünceyi daha güçlü bir biçimde ifade etmek isterler. Şair bir önceki beyitte yapraklarına güneş şeklinde resimler çizerek onları süslediğini söylerken, bu beyitte güzel ve yeni şiirler (sanatlı sözler) yazdığını söylüyor. Dikkat edilecek olursa bir önceki beyitte geçen "aks-i rûy"un yani sevgilinin yüzünün sudaki görüntüsünün yerini bu beyitte "şeh-i devrân" yani feleğin padişahı almıştır. Feleğin padişahını hem sultan (hükümdar) ve hem de güneş olarak ele almak gerekir. Bu durumda rücû sanatında sözün anlamını daha da güçlendirme yönü ön plâna çıkmaktadır. Zira, bir önceki beyitte geçen sevgilinin yüzünün sudaki görüntüsünün yerini bizatihi feleğin padişahı almıştır. "şeh-i devrân"ı

güneş olarak düşündüğümüzde de yine güneş şeklinde olan işleme resimlerin yerini yine bizatihi güneşin kendisi ve onu metheden güzel ve sanatlı sözler almıştır.

"La'l evrak" ile gülün yaprakları kastedildiğinden *açık istiare* sanatı vardır.

87 Sanma ey cân goncalardur şâhlar destindekin
Bağlamışdur medh-i şâhenşehde sad tûmâr gül

(Ey cân! Dalların ellerindekinin gonca olduğunu sanma; gül, sultanlar sultanını övmek için yüzlerce tomar hâsıl etmiştir.)

Gülün yapraklarının çokça olması ve iç içe geçmiş bir vaziyette bulunması "tomar"a *teşbih* edilmiştir. Yine gonca da kapalı bir vaziyettedir ve üstten bakıldığında tomarı andırır.

88 Husrevâ rûşen zamîrün fikr iderdüm dün gice
Açdı dil bâğında nâgeh subh-ı pür-envâr gül

(Ey padişah! Dün gece senin aydınlık gönlünü düşünüyordum; nurla dolu sabah vaktinde ansızın gönül bağında bir gül açtı.)

"Rûşen-zamîr" aydınlanmış, nurlandırılmış, tenvir edilmiş gönüldür. Aslında buradaki aydınlık gönül kelimesi, ilahî tecellilerinin tamamını alabilecek bir kalbi veya gönlü temsil etmektedir. O yeryüzünün halifesi olduğu için tüm bu tecellileri kendi bünyesinde toplamıştır. Güller sabah açılır ve güneş de sabah doğar. Padişahın aydınlık gönlü nurlarla dolu sabah vakti gibidir. Aydınlık gönül ise cömertliğin, temiz kalpliliğin, âlicenaplığın ifadesidir. Dün gece derken buradaki gece, varlıkların perdelenmiş olan sırlarını görememekten kaynaklanan bir gece ve karanlıktır. Bu sırra vâkıf olan kişi için de sürekli bir aydınlık söz konusudur. Gönül bağında ansızın bir gül açması, ilahî sırlara vukufiyet kesbetmektir. Çünkü bu, sırların örtüldüğü perdenin ortadan kalkmasıdır.

89 Taşra çıkdum bu sürûrumdan temâşa kılmağa
Gördüm olmış sahn-ı ‘âlem ser-be-ser hemvâr gül

(Bu sevinçle etrafı seyretmek için dışarı çıktım, bütün âlemin baştanbaşa gül ile dolmuş olduğunu gördüm.)

Sabahı görmek için dışarı çıkınca güllerin bütün dünyayı adeta aydınlattığından bahsediyor. Şairin gönlü bir bahçeye, sultanın gönlü ise bu bahçede açılan bir güle *teşbih* ediliyor.

90 İçerü girdüm gönül beytini seyrân itmege
Yazmağiçün medhüni olmış kamu efkâr gül

(Gönül ülkesini seyretmek için içeri girdim; gördüm ki bütün fikirler senin övgünü yazmak için birer gül olmuş.)

Fikr ile gonca arasında bir münasebet söz konusudur. Fikirler sırları, düşünceleri taşır; gonca da kapalı iken içinde sırlar barındırır. Fikrin açığa çıkması, goncanın açılarak güle dönüşmesidir.

91 İstedüm kim ağlayam nîsân-sıfat dergâhuna
Ola tâ kan yaşlarumdan her der ü dîvâr gül

(İstedim ki senin eşiğinde nisan yağmuru gibi ağlayayım; ta ki kanlı gözyaşlarımdan her kapı ve duvar gül doluncaya kadar.)

Nisan yağmuru gibi ağlamak, çok fazla gözyaşı dökmekten *kinâye*dir.

92 Sînemi pür-hâr idüb bu hârhâr-ı ‘arz-ı hâl
Açdı dil bâğında bî-had la‘l-i ahmervâr gül

(Hâlimi arz etmenin vermiş olduğu sıkıntı göğsümü dikenle doldurdu. Gönül bahçesinde ise kırmızı la’l gibi sayısız gül açtı.)

Şair hem hâlini padişaha arz etmenin kendisini üzüntüye sevkettiğini hem de hâlini sultana arz edebilmenin vermiş olduğu rahatlama ile gönül bahçesinde la’l gibi

kırmızı renkli sayısız gülün açtığını söylüyor. Gönül bahçesinde açılan bu sayısız güllerin her biri padişahın ihsanı olarak da düşünülebilir.

93 Şâh-ı ‘ömrüm mîve-zârı oluben bî-âb u berg
İde şeh devrinde niçün sînemi hûnbâr gül

(Ömür dalı [fidanı], susuz ve yapraksız olarak meyve verdiği hâlde gül, o padişahın devrinde niçin göğsümden kan saçsın.)

Ömür dalı veya ağacı şairlik yeteneği, o ağacın susuz ve yapraksız vermiş olduğu meyve ise şairin padişaha sunmuş olduğu bu kasidedir. Ancak kuşkusuz şairin diğer şiirlerini de bu kapsamda düşünmek mümkündür.

94 Fer virürken dehr bustânına ikbâlün yili
Bana niçün derd ü mihnetbâr ola idbâr gül

(Senin talihinin yeli dünyanın bahçesine aydınlık verirken, dert ve mihnet yağdıran gül, beni niçin talihsiz kılar?)

95 Lîk gördüm hâr-ı zâr-ı tâli‘ün ‘arzın edeb
Kâr-ı devrân gibi yazdum ‘aks idüb nâ-çâr gül

(Fakat ağlayan zavallı dikenin talihini edeple arz eder gördüm, ben de talihin bir işi gibi onu taklit edip çaresiz gül kasidesini yazdım.)

Şair bu beyitle, buraya kadar talihin sıkıntılarından ötürü her ne kadar şikâyet etmiş olsa da sultandan bunu edep dışı görmemesini istiyor.

96 Hâlimi i‘lâm içün bir beyt-i rengînüm yeter
Ya‘ni ‘ârifdür dilün hâcet degül tekrâr gül

(Hâlimi anlatmak için güzel, süslü bir beyitim yeter, yani senin gönlün ârifdir gülü tekrar etmeye gerek yok.)

97 Feyz-i medhündür ney-i kilküm şekerbâr eyleyen
Yoksa kankı şâh ola kim vire bu mikdâr gül

(Kalemimin etrafa şeker saçmasına sebep, seni övmenin bereketidir. Yoksa bu kadar gül veren bir dal nasıl olsun!)

Şair, padişahı methetmenin feyzi ve bereketinin kalemine bir coşkunluk kazandırdığını ifade ediyor. İkinci mısrada "bu kadar gül veren dal ifadesiyle" beyitlerin sonunda tekrarlanan gül redifi kastediliyor aynı zamanda. Yani bu durumda kasidenin her bir beyti bir dal, beytin sonunda yer alan gül redifi ise dalın ucunda bulunan güller olarak tasavvur ediliyor. Bunun dışında gülün letafetin, güzelliğin bir simgesi olması nedeniyle de şairin şairliğini ve dolayısıyla şiirini övdüğünü de belirtmek gerekir.

98 Bir gül-i sad berg düşmez degme gez bunun gibi
Gülşen-i medhünde gerçi vardur bisyâr gül

(Gerçi senin övgü bahçende çok gül vardır ama her zaman bunun gibi katmerli bir gül bulunmaz.)

Burada da şair, yine şiiriyle övünüyor ve diğer şairlerin yazmış oldukları şiirler her ne kadar gül gibi güzel olsa da hiçbirisi benimkisi gibi katmerli gül olamaz. "Gül-i sad-berg" yüz yapraklı gül demektir ve bu gül diğer güllere göre daha parlak, gösterişli ve güzel olduğu için şair kendi şiirini sad-berg güle teşbih ediyor. Ayrıca kasideyi beyit sayısı bakımından düşündüğümüzde "sad-berg gül" ifadesinin alelâde bir kullanım olmadığı göze çarpmaktadır. Zira kaside 102 beyitten oluşmaktadır. Bu durumda kaside, her yaprağı sad-berg yaprağı latif ve güzel olan katmerli bir güldür.

99 Meclis-i şehdür kelâmun muhtasar kıl Lâmi'î
Kim bilürler gülşen-i tab'unda bî-had var gül

(Ey Lâmi'î! Padişah meclisidir, sözünü kısa tut; çünkü senin yaratılışının gül bahçesinde sayısız gül olduğunu onlar bilirler.)

Bir büyüğün yanında fazla konuşmak edebe aykırı bir davranış olarak telakki edilir. Hele bu meclis bir padişah meclisi ise… Şairin sözünü kısa tut demesi bu

yüzdendir. Ancak bununla birlikte Lâmi'î'nin incelemeye çalıştığım bu kasidesi gül redifli kasidesi bulunan diğer şairlerin içinde nicelik bakımından en fazla beyite sahip olanıdır.

100 Cünd-i sermâyı sıdukca şehriyâr-ı nev-bahâr
Sahn-ı büstân içre oldukca sipehsâlâr gül

(Gül, çiçeklerin komutanı oldukça ilkbaharın padişahı kış ordusunu bozar.)

Bu beyitte de bir savaş mazmunu söz konusudur. Cünd, sipehsâlâr, şehriyâr sözcükleri askerlikle yahut savaşla ilgili bir tenasüp oluşturacak şekilde kullanılmışlardır. İlkbaharın kışa galebe gelmesi yani kış ordusunu bozguna uğratması kıştan sonra mevsimsel bir döngü olarak ilkbahar mevsiminin gelmesidir.

"Şehriyâr-ı nevbahâr" ve "sahn-ı bûstân" *teşbih-i beliğ*dir.

101 Tîğ-i kahrundan dökülsün hûn-ı a'dâ ol kadar
Yeryüzi olsun misâl-i günbed-i devvâr gül

(Senin kahrının kılıcından düşmanların kanı o kadar çok dökülsün ki yeryüzü daima dönen kubbe [gökyüzü] gibi gül ile dolsun.)

Bu ve bir sonraki beyit, kasidenin dua bölümüdür.

102 Devha-i ikbâlün olsun rûz u şeb ser-sebz ü ter
Virdügünce kış u yaz ahcâr-ı la'l-eşcâr gül

(Gül ağaçları yaz kış kırmızı renkli taşlar [güller] verdikçe senin talihinin ulu ağacı gece gündüz yemyeşil ve taze olsun.

6.4.HAYÂLÎ BEY'İN GÜL KASİDESİ VE İNCELENMESİ[*]

Kasîde-i Gül Berây-i Sultan Süleymân Han

fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

1 Bâgda olup şükûfe haylına serdâr gül
Od bıraktı hânümân-ı bülbüle tekrâr gül

2 Pûtesinde goncanın zer hâlis eyler andelîb
Gûşvâre etmege kulağına zerkâr gül

3 Cür'adânın goncanın açmaz meger râz ehline
Olalı tecrîd içinde sâhib-i esrâr gül

4 Mantıku't-Tayr okutur bülbül çemen eftâline
Şerh eder her faslın anın nitekim Attâr gül

5 Yüreginde baş çıkarır andelîbin intizâr
Goncanın yâ Rab neden eyler yakasın dar gül

6 Her varak bir nüktedir gülşende fehm et olalı
Mahzen-i Esrâr gonca Matla-ı Envâr gül

7 Penbe ile âteşin gerçi ki yoktur oyunu
Od içinde bülbülü saklar semender-vâr gül

8 Sînesinde dâğdır mergûb eden her lâleyi
Eylemez hârun cefâsından çemende âr gül

---

[*] Ali Nihat Tarlan, (1992), **Hayâlî Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara, s.37

9 Âteş-i gayret n’ola yakıp kül etse bülbülü
Salınıp boynuna her şâhın güler oynar gül

10 Âşiyân-ı bülbülü kıldı mahaffe âline
Benzer etti kârbân-ı hicretin ihzâr gül

11 Andelîb etfâlinin açıp dehânın vaktidir
Âşiyân-ı bülbülü eylerse mûsikâr gül

12 Hâk-ı pâyı kuhlünü Şâhın sabâdan isteyip
Bâgın eyler nergis-i bîmârına tîmâr gül

13 Nice Şeh Sultân Süleymân-ı selîmü'l-kalb kim
Tâk-ı eyvânında hurşîd oldu bir zerkâr gül

14 Bûy-ı hulkundan eserdir nefha-i bâzâr-ı Çîn
Fasl-ı cûdundan varaktır dâver-i ezhâr gül

15 Yılda bir kez ayağı toprağına yüz sürmese
Lâl tâcın jaleden kılmazdı cevherdâr gül

16 Nîzen üzre kana müstağrak adûnun kellesi
Benzer ol mevzûn nihâle kim ucunda var gül

17 Bülbülün kanın alıp sürmekten ey şeh yüzüne
Adlin eyyâmında demdir k’ede istiğfâr gül

18 Çıkmaz illâ adlin evsâfı dehân-ı goncadan
Etmez illâ zikr-i ihsânın senin her bâr gül

19 İtlerin izine geldim Husrevâ yüz sürmege
Gülşeninde âlemin oldur bana bî-hâr gül

20 Âşiyân-ı bülbülü deryûzeye keçkûl edip
Cerr içün dergâhına geldi kalendervâr gül

21 Kanlı kanlı dâğlarla zînet etti kendiyi
Oldu sen sultân-ı hüsne âşık-ı dîdâr gül

22 Çehresinde jâleden göz yaşı peydâ eyleyip
Kara bahtına Hayâlî bendenin ağlar gül

23 Ben fenâ bulsam sözüm bâkîdir ey Cemşîd-fer
Kendi mahv oldu gülâbından kodu âsâr gül

24 Sonra geldimse Necâtiyle Nevâyîden ne gam
Hâr evvel ser zened ez şâh u ba'd ez hâr gül

25 Gonca gibi hâr-ı gamdan yüreğüm pür-hûn iken
Gülbün-i gülzâr-i bahtım verdi berg ü bâr gül

26 Nitekim her nokta-i bârâna bâ'is ebr olur
Devr eşkâlinde resm oldukça bî-pergâr gül

27 Devletin gülzârının olsun sa'adet goncası
Gül gibi sen her nefes ey ruhları gülzâr gül

İNCELEME

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1 Bâgda olup şükûfe haylına serdâr gül
Od bıraktı hânümân-ı bülbüle tekrâr gül

(Gül, bahçede çiçek topluluğunun [ordusunun] başına kumandan olup, bülbülün ocağına tekrar ateş bıraktı.)

Bu beyitte bir savaş mazmunu vardır. Baharın gelişi ve saba yelinin esişiyle açılarak gül bahçesinde çiçeklerin ve bahar askerlerinin komutanı olan gül, sanki kılıç kuşanmıştır. Bülbülün ocağı, sevgilisi olan gülün bulunduğu gül bahçesidir ve orası ise açılmış güllerin kıpkırmızı görüntüsüyle ateşe verilmiş bir savaş meydanı gibidir.

Gül, kırmızı renginden ötürü ateşe *teşbih* edilmiştir. Beyitte geçen "hayl-serdâr-od bırakmak" sözcükleri arasında savaş kavramlarıyla ilgili bir *tenasüp* sanatı vardır.

2 Pûtesinde goncanın zer hâlis eyler andelîb
Gûşvâre etmege kulağına zerkâr gül

(Gül, altın işlemeli küpe taksın diye, bülbül goncanın potasında saf altın elde etmektedir.)

Pûte, içerisinde maden eritilen tava anlamına gelmektedir ve gonca da şekli itibariyle içinde altın madeni bulunan bir "pûte"ye benzemektedir. Bu durumda goncanın ortasındaki sarı renkli tohumlar da altın madenine *teşbih* edilmiştir. Yine şair gülü de şekli bakımından (yuvarlaklığı ve kıvrımlı oluşu nedeniyle) kulağa *teşbih* etmiştir.

Beyitte, "pûte-zerhâlis-gûşvâre-zerkâr" sözcükleri arasında altın işleme, kuyumculuk kavramlarıyla ilgili bir *tenasüp* sanatı vardır.

3 Cür'adânın goncanın açmaz meger râz ehline
Olalı tecrîd içinde sâhib-i esrâr gül

(Gül bir köşeye çekilerek halvete girip manevî sırlara eriştiğinden beri, o sırları bilenlerden başkasına goncanın esrar kutusunu açmaz.)

Gonca, içerisinde hakikate, saf bilgiye ve bâtınî âlemin sırlarına dair bilgiler barındırır. Gül ise, bu manevî sırlara erişerek tecrit hırkasını giyip halvete girmiş bir dervıştir. Çünkü goncanın açılması demek sırların ifşa edilmesi anlamına gelmektedir. Bu sırlara vâkıf olan gül dünya ile bağını kesmiş, kalpten masivayı kaldırmıştır. O, varlıktaki ilahî tecellileri keşf ve müşâhede ederek "Hakikat"e ulaşmıştır, böylece tecellinin arkasındaki bâtınî yapı ve sırlar perdesi çözülmüştür onun için. Ancak bu sırlar hazinesini irfan ehli olmayan kişilere açmak doğru değildir. Çünkü gönül ehlinden ve keşf sahiplerinden başkasının idrak edemeyeceği hususlar ve bilgilerdir bunlar.

Beyitte geçen "cür'adan" sözcüğü esrar ve afyon tiryakilerinin bunları muhafaza ettikleri cepte taşınabilir kutu anlamına gelmektedir ve bu da beyitteki "gonca, râz ehli, tecrîd ve sâhib-i esrâr" gibi kelimelerle ilgilidir.

4 Mantıku't-Tayr okutur bülbül çemen eftâline
Şerh eder her faslın anın nitekim Attâr gül

(Bülbül çimendeki çocuklara [çiçeklere] Mantıku't-Tayr okutur; gül de Attâr gibi onun her bölümünü açıklar.)

Kuş dili anlamına gelen Mantıku't-Tayr, Feridüddin-i Attâr'ın dinî, ahlâkî ve tasavvufî düşüncelerinin yer aldığı bir eserdir. Bülbül, çocuklara ders veren bir muallime *teşbih* ediliyor. Gül ise tıpkı Attâr gibi, Mantıku't-Tayr'ı şerh etmektedir. Şerh, bir metnin her bir ibaresini açıklamak anlamına geldiği gibi bunun dışında açmak, ayırmak ve açıklamak anlamlarına da gelmektedir. Bu ise bize gülün gonca hâlinden kurtularak yapraklarının açılmasını çağrıştırmaktadır. Ve yine Attâr, Mantıku't-Tayr adlı eserin müellifi olduğu gibi ıtriyatçı ve güzel koku satan anlamlarına da gelmektedir ve bu anlamıyla da gülün kokusu arasında bir anlam ilişkisi söz konusudur. Bunun dışında gül-mecmua benzerliğini göz önünde bulundurduğumuzda gülün her bir yaprağının, Mantıku't-Tayr adlı eserin birer faslını oluşturduğunu düşünmek mümkündür.

Burada Feridüddin-i Attâr'a ve meşhur eserine *telmih*te bulunulmuştur.

5 Yüreginde baş çıkarır andelîbin intizâr
Goncanın yâ Rab neden eyler yakasın dar gül

(Allahım! Hasretle bekleyiş, bülbülün yüreğinde yara çıkarır da, gül niçin goncanın yakasını dar eyler [neden onun açılıp saçılarak güzelliğini göstermesine engel olur])

Klâsik Türk şiirinde bülbül, güle âşıktır ve âşıklığın tüm vasıfları onda mevcuttur. Buna göre, bülbülün gün batımından başlayarak seher vaktine kadar ötmesinden muradı, gülün açılması ve kendisine teveccüh etmesidir. Ancak gül goncanın açılarak güzelliğini göstermesine engel olur yani onun yakasını dar eder. Aslında onun açılması için seher yelinin esmesine ihtiyaç vardır. Hasretle beklemek de bülbülün göğsünde yaralar açar, bağrını kan eder.

6 Her varak bir nüktedir gülşende fehm et olalı
Mahzen-i Esrâr gonca Matla-ı Envâr gül

(Gonca, Mahzen-i Esrâr; gül de Matla'-ı Envâr olduğundan beri, her yaprağında derin bir mana vardır, bunu anla!)

Mahzen-i Esrâr, sırlar hazinesi; Matla'-ı Envâr ise nurların doğduğu yer anlamına gelmektedir ve aynı zamanda bunlar Gencelî Nizamî'nin tasavvufî mahiyetteki eserlerinin adlarıdır. Goncanın çeşitli özellikleri nedeniyle sırlar hazinesi olduğunu belirtmiştik. Gül de batınî bilgilerin ifşa edildiği, ilahî güzelliklerin bir nevî tecelligâhı olan ve nurların kendisinden sudur ettiği bir varlıktır. O, ruhaniyeti tüm Müslümanları kucaklayan Hz. Peygamberin sembolüdür ve nûr-ı Muhammedî'dir. Hak Teala önce Hz. Peygamber'i yaratmış, sonra da diğer varlıkların tümünü onun nurundan yaratmıştır. Nûr-ı nübüvvet Hz. Âdem'den başlayarak Hz.Muhammed'e gelinceye kadar her peygambere intikal etmiş ve en son İslâm dininin en son peygamberi olan Hz.Peygamber'e gelerek onda karar kılmıştır. Hz.Âdem'den başlayarak Hz.Peygamber'e kadar intikal eden bu nurun mebde'i ise "nûrü's-semâvâtî ve'l-arz" olan Cenâbı Hakk'ın nûrudur.

İşte bu nedenlerden ötürü gülün her yaprağında fehîm ve basîret sahibi kimseler için derin manalar gizlidir ve onun her yaprağı "hâl diliyle" haberler vermektedir. Gül,

Gencelî Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr ve Matla'-ı Envâr adlı eserlerine *teşbih* edilmiştir. Bu eserler gibi gül de Hakikat'e dair bilgiler sunmaktadır. Fehm edebilen insan için goncanın sırlar hazinesi oluşunu ve gülün gayb âleminin bir habercisi oluşunu Fuzûlî şöyle dile getirir:

Bir zebân-ı hâldir her yaprağı fehm etseler
Perde-dâr-ı hâk olanlardan verir ahbâr gül
(Fuzûlî/K.9, b.33)

7 Penbe ile âteşin gerçi ki yoktur oyunu
Od içinde bülbülü saklar semendervâr gül

(Her ne kadar ateşle pamuğun oyunu olmaz ise de [bir araya gelmezler ise de] gül, bülbülü semender gibi ateş içinde saklar)

Gül, kanayan rengiyle gayb âleminden yükselerek şahâdet âlemine çıkan/yükselen bir ateştir. O kırmızılığı ve parlak rengiyle gül bahçesini ateşe vermiş gibidir. Beyitte bülbülün ateş renkli güller arasında yuvalandığı anlatılmaktadır.

Semender, su kertenkelesi denilen bir çeşit hayvandır. Ateşe girdiği zaman cisminin iki tarafında su ifraz eden, kesesi bulunan bu hayvan kıvılcımlı kül üstünde yürüyeceği tarafları sulayarak geçtiğinden yanmazmış. Türk ve İran edebiyatında çokça zikredilen bu hayvan bir rivayete göre ateş içinde peyda olup, ateş içinde yaşayan ve ateşten çıkınca da ölen bir çeşit efsanevî hayvandır. Semender her ne kadar kaynaklarda efsanevî, mitolojik bir hayvan olarak belirtilse de XI. yüzyıl İran mutasavvıflarından, Keşfü'l-Mahcûb'un yazarı Ali b. Osman Cüllabî Hucvirî, mezkûr eserinde semendere benzeyen bir hayvan (fare) görmüş olduğunu ifade eder: "İslâm ülkelerinin hududu üzerinde olan Türkistan'daki bir şehirde şöyle bir hâdiseye şahit olmuştum. Dağa bir ateş düşmüş, tutuşmuş ve yanmıştı. Onun taşlarından nışadır fışkırıyordu. O ateşin içinde fare vardı, ateşten dışarı çıktığı zaman helâk oluyordu." (Hucvirî, 2006:562)

Gülün, bülbülü semender gibi ateş içinde saklaması hem yukarıda bahsettiğimiz üzere bülbülün ateş renkli güller arasında yuva yaptığını ifade etmektedir ve hem de güle âşık olan bülbülün -dolayısıyla bütün âşıkların- semender tıynetli yani semender yaratılışlı olduğunu ifade etmektedir. Zira âşık sürekli ateş içerisindedir ve aşkın semender yaratılışlılarına ise gülzâr da lâlezâr da ateş görünür:

Gül âteş gülbün âteş gülşen âteş cûybâr âteş
Semender-tıynetân-ı aşka besdir lâlezâr âteş
(Şeyh Gâlib/ G.139, b.1)

Bu beyit gül-ateş ilişkisini, dolaylı olarak da âşıkın serâpâ ateş içerisinde olduğunu gösteren son derece güzel bir beyittir.

Hayalî'nin beytine dönecek olursak penbe-gül; ateş-bülbül arasında leff ü neşr sanatı vardır. Ayrıca şair gül bahçesinde, bülbülün (yuvasının) ateş gibi olan güller arasında kalmasını bir oyuna benzetiyor. "oyun" ve "saklar" kelimeleri bir saklambaç oyununu çağrıştırmaktadır.

8 Sînesinde dâğdır mergûb eden her lâleyi
Eylemez hârun cefâsından çemende âr gül

(Lâleyi güzel ve hoş kılıp, arzu edilecek hâle getiren, ortasındaki dağlanmış yaraya benzeyen siyahlığıdır; gül o yüzden dikenin eziyetlerine katlanmaktan çekinmez.)

Lâlenin ortasında bir siyahlık vardır. Bu siyahlığı Divan şairleri, lâlenin sevgiliyi kıskanması veya onun yanaklarına özenmesine bağlarlar. Bu kıskançlık veya özlem nedeniyle onun ciğeri kanla dolmuş, bağrı yanmıştır. İran mitolojisine göre ise yıldırım lâlenin yaprağının üzerindeki çiy tanesine düşmüş, çiy tanesi ve yaprak alev alarak donmuş ve lâle de böylece ortaya çıkmıştır. Lâleye güzellik veren onun ortasındaki siyahlıktır. Bu haliyle lâle, üzerinde ben bulunan bir yanaktır. Lâlenin ortasındaki bu siyahlığın ona güzellik katıp süslemesi gibi, diken de gülün süsüdür. Güle "zîb ü zînet" verdiği için de gül, dikenin eziyetlerine katlanmaktan çekinmez. Burada, kâinattaki her varlığın zıddıyla kâim olduğu ve her varlığın bünyesinde paradoksal bir yapının bulunduğu gerçeği ön plâna çıkmaktadır.

9 Âteş-i gayret n'ola yakıp kül etse bülbülü
Salınıp boynuna her şâhın güler oynar gül

(Kıskançlık ateşi bülbülü yakıp kül etse şaşılır mı? Gül, her dalın boynuna sarılarak gülüp oynar.)

Şair gülün vefasız bir sevgili oluşundan bahsediyor. Bülbül, gülün aşkıyla yanıp kül olmuştur; ancak buna karşılık gül hafif meşrep bir dilber gibi, dalın boynuna sarılarak gülüp oynamaktadır. Şair Klâsik Türk şiirindeki âşık-maşuk ilişkisini, sevgilinin vefasızlığını yani bülbüle yüz vermeyip başkaları ile gülüp oynamasını somut unsurlardan hareketle, başka bir ifadeyle söz konusu varlıkların tabiî hallerinden hareketle ifade ediyor. Zira bülbül kül renklidir bu nedenle şair onun, gülün aşkıyla ve onun kıskançlığıyla yanıp kül olması şeklinde ifade ediyor. Gül de dal ucunda bulunur ve seher vakti esen yelle sallanmaya başlar ve gülün açılması da onun handan olması, gülüp oynamasıdır. Bu durumda gül, dallara sarılmış onlarla gülüp oynayan bir dilberdir.

"Âteş-i gayret" *teşbih-i beliğ*dir.

10 Âşiyân-ı bülbülü kıldı mahaffe âline
Benzer etti kârbân-ı hicretin ihzâr gül

(Ailesine bülbül yuvasını mahfe kıldı; öyle görünüyor ki gül göç kervanını hazırladı.)

Mahaffe veya mahfe, deve, katır gibi hayvanların sırtına konulan ve içine iki kişi oturabilen kapalı vasıtadır. Bülbül yuvası da mahfe gibidir. Çemendeki bitkiler ise göç kervanının diğer üyeleridir. Beyitte bir göç mazmunu vardır.

11 Andelîb etfâlinin açıp dehânın vaktidir
Âşiyân-ı bülbülü eylerse mûsikâr gül

(Gülün, bülbül yavrularının ağzını açıp, yuvalarını musikar eylemesinin vaktidir.)

Musikar, irili ufaklı birkaç neyin bir araya getirilmesiyle oluşan eski nefesli sazlardan birisidir. Bunun, gagasında birçok delik bulunan ve rüzgâr estikçe bu deliklerden çeşitli sesler çıkaran mevhum bir kuş olduğu da mervîdir. Bülbül yuvasındaki bülbül yavrularının çıkarmış oldukları sesler dolayısıyla şair onu, bir "mûsikâr"a *teşbih* ediyor.

12 Hâk-i pây-i kuhlünü Şâhın sabâdan isteyip
Bâgın eyler nergis-i bîmârına tîmâr gül

(Gül, bahçedeki nergisin hasta gözünü tedavi etmek için sabâdan padişahın ayağının toprağını ister.)

Nergis, genellikle koyu sarı renkli, göbeği (ortası) yeşil küçük bir çiçek olarak anılır. Nergise hem Yunan esâtirinde hem Şark kültüründe rastlanır. Klâsik Türk şiirinde nergis, daha çok sevgilinin baygın bakışıyla ele alınır ve yarı sarhoş oluşundan bahsedilir (nergis-i mest). Nergis-i mest denilmesinin nedeni başını önüne düşürdüğü içindir. Nergis kapanmayan ve sürekli sevgiliyi gözetleyen âşık olarak da düşünülür. Yine renginden dolayı ayrılık acısı çeken ve bu yüzden sararmış bir âşıka da teşbih edilir. Beyitte de nergisin gözünün hasta olması hususu dile getiriliyor. Onun tedavisi ise padişahın ayağının toprağıyla gerçekleşir. Çünkü sevgilinin ayağının veya eşiğinin toprağı âşık için bir sürmedir. Meyhane toprağında ve saba rüzgârında da sürme özelliği vardır. Burada gülün, sabâ yelinden padişahın ayağının toprağını istediğini belirten şair, gülü nergisin hasta gözünü tedavi eden bir tabibe *teşbih* ediyor. Sürmenin tedavi edici özelliği vardır, ayrıca görüş kuvvetini de artırır.

13 Nice Şeh Sultân Süleymân-ı selîmü'l-kalb kim
Tâk-ı eyvânında hurşîd oldu bir zerkâr gül

(Kinsiz, yumuşak yürekli ve temiz kalpli Sultan Süleyman öyle bir padişahtır ki, onun sarayının kubbesinde [çatısında] güneş, altın işlemeli bir gül olmuştur.)

Güneş, parlaklığı, ısı ve ışık yayması gibi özellikleriyle tüm canlılar için hayatî bir önem arz etmektedir. O, canlıların ihtiyaç duydukları ısı ve ışığı vermesi özelliğiyle yumuşak kalplidir, şefkatlidir. Bu kapsamda “mihr” sözcüğünün hem sevgi ve şefkat ve hem de güneş anlamları arasındaki ilişkiyi de göz ardı etmemek gerekir. Karanlıkları ortadan kaldırması, çirkinlikleri ziyasıyla örtbas etmesi yani arındırıcı özelliğinin bulunması nedeniyle de temiz kalplidir. Bu özellikleriyle güneş ancak şanı yüce padişahın sarayının kubbesinin altın işlemeli bir gülü, süsü olmuştur.

Güneş, altın işlemeli bir güle *teşbih* edilmiştir.

14 Bûy-ı hulkundan eserdir nefha-i bâzâr-ı Çîn
Fasl-ı cûdundan varaktır dâver-i ezhâr gül

(Çin pazarının güzel kokusu, onun yaratılışının kokusundan bir eserdir; çiçekler sultanı gül ise, cömertliğinin mevsiminden bir yapraktır.)

Çin, miskin vatanıdır. Bu güzel kokulu madde yani misk, Çin'de, Türkistan bölgesinde yetişen misk keçisinin veya ceylanının göbeğinden elde edilmektedir. Şiirde misk-i Çin, nâfe-i Çin, bâzâr-ı Çin, âhû-yı Çin, bûy, bûy-ı misk vb. kelimeler bununla ilgili olarak kullanılmıştır. Ve yine bu kelime (Çin), kıvrım ve büklüm manasına gelen çîn ve çinî kelimeleriyle birlikte tevriyeli ve cinaslı kullanılır.

"Fasl-ı cûd" *teşbih-i beliğ*dir. Padişahın lütfu ve keremi çoktur, onun sahaveti mevsim gibidir, her dönem birbirinden farklı ve güzel nimetler veren bir mevsimdir.

15 Yılda bir kez ayağı toprağına yüz sürmese
Lâl tâcın jaleden kılmazdı cevherdâr gül

(Eğer gül, [o padişahın] ayağının toprağına yılda bir kez yüz sürmeseydi, lâ'lden tacını jâle incileriyle süsleyemezdi.)

Yüz sürmek, zahirî ve batınî bilgilere vâkıf büyük bir kimseden himmet beklemek, yardım dilemektir. Burada himmet beklenen kişi sultandır. Gül, suyun feyziyle topraktan yükselerek (toprağa yüzünü sürerek) bahar mevsiminde yani yılda bir kez gülşende ortaya çıkar. Padişahın ayağının toprağına yüzünü süren gonca açılarak lâ'l gibi kırmızı yapraklardan taç giyer. Onun üstündeki çiy taneleri ise yine padişahın ayağının toprağına yüz sürmekle inciye dönüşür. Ayrıca padişahın ayağının toprağının her bir tozunu veya tanesini bir inci olarak düşünebiliriz. Yani gülün yaprakları üzerindeki toz taneciklerinden her biri, bir inci gibidir. Gülün lâ'lden taç giyip, jâleden inci taneleriyle o tacı süsleyerek gülşende tıpkı bir sultan gibi ortaya çıkışı da padişahın himmetiyledir. Çünkü onun ayağının toprağına yüzünü sürmüştür.

Gülün yaprakları lâ'le, üzerindeki çiy taneleri de inciye *teşbih* edilmiştir.

16 Nîzen üzre kana müstağrak adûnun kellesi
Benzer ol mevzûn nihâle kim ucunda var gül

(Mızrağının ucundaki kana boğulmuş düşman kellesi, ucunda gül bulunan uzun ve düzgün fidana benzer.)

Beyitte padişahın savaşçılığı, cesareti övülüyor. “nize ile nihâl”, “üzre ile ucunda”, “adûnun kellesi ile gül” sözcükleri arasında *leff ü neşr* sanatı vardır.

17 Bülbülün kanın alıp sürmekten ey şeh yüzüne
Adlin eyyâmında demdir k’ede istiğfâr gül

(Ey padişah! Senin adaletinin herkesi kuşattığı bu zamanda, gülün bülbülün kanını yüzüne sürmekten vazgeçip tövbe etmesi gerekir.)

Adalet bir padişahta veya yöneticide bulunması gereken en temel özelliklerin başında gelir. Öyle ki Ahmet Hamdi Tanpınar, padişahın *Dindarlıkta ve adalette daima İslamlığın dört halifesine benzediğini* ifade eder. (Tanpınar, 1976:7)

Bu nedenle Klâsik Türk şiirinde, şair padişahın adaletini övmek için o döneme kadar olan adaletsizlikten, haksızlıktan ve zulümden bahsederek, artık padişahın adaletli günlerinde tüm bunların sona erdiğini ve zalimlerin o güne kadar yapmış olduğu zulümden ötürü istiğfar etmesi, tövbe etmesi gerektiğini ifade eder. Böylece bir hükümdarda bulunması gereken özelliklerden birinin de “adalet” olması gerektiği vurgulanır. Ayrıca padişahın adaletinin keskinliğini ifade için genellikle ve özellikle cansız varlıklar adalet kavramı içerisinde ele alınır ve padişahın adaletine tâbi kılınır. Nitekim beyitte de bülbüle çektirdiği cefalardan ötürü gülün tövbe etmesinin gerekliliği dile getiriliyor. Çünkü padişahın adaleti canlı ve cansız tüm varlıkları kapsayıcı ve kuşatıcıdır. Gül, bülbüle ettiği cefalardan ötürü tövbe etmelidir; çünkü gül sevgilidir, bülbül ise âşıktır. Gülün nâzı, bülbüle yüz göstermemesi onun bağrını kan etmiştir. Bülbülün bağrının kanı güle damlayınca onun da rengi kırmızı olmuştur. Yani gülün renginin kırmızı oluşu, bülbülün kanını yüzüne sürmesinden ötürüdür. Ancak adl eyyâmıdır; gül, bülbüle cefa etmekten vazgeçmelidir. Burada “adl eyyâmı”nın kullanılışı da *tevriye*lidir. Zira adl eyyâmı padişahın âdil saltanatını ifade ettiği gibi bahar mevsiminde havaların itidâl üzre, ılıman oluşu ile de ilgilidir. Bu nedenle Klâsik Türk şiirinde “adl eyyâmı, bâğ-ı adl” gibi terkiplerle, adl kelimesinin “adalet” manasıyla birlikte, “bahar mevsimi”ni de ifade ettiği görülür.

18 Çıkmaz illâ adlin evsâfı dehân-ı goncadan
Etmez illâ zikr-i ihsânın senin her bâr gül

(Goncanın ağzından senin adaletini sayıp dökmekten başka söz çıkmaz; gül her an senin bağışlarından başkasını zikretmez, anmaz.)

"söz çıkmaz" ifadesiyle hem goncanın ağzından padişahın adaletinin vasıflarından başka hiçbir söz çıkmaması ve hem de kapalı oluşu, dolayısıyla konuşamaması ifade edilmiştir. Bu bakımdan "söz çıkmaz" ifadesi *tevriye*li kullanılmıştır.

19 İtlerin izine geldim Husrevâ yüz sürmege
Gülşeninde âlemin oldur bana bî-hâr gül

(Ey padişah! Köpeklerinin izine yüz sürmeye geldim, dünyanın gül bahçesinde benim için dikensiz gül odur.)

Köpek izi, şekil bakımından güle benzer. Ancak gülün dikeninin olmasına rağmen, köpek izinin dikeni yoktur. Şair böylece padişahın köpeğinin izinin gülden daha makbul ve değerli olduğunu dile getiriyor. Klâsik Türk şiirinde değerler mekanizmasının bu şekilde değişmesinin yani değersiz gibi görünen bir unsurun, değerli bir unsurdan daha üstün gösterilmesi hadisesi, söz konusu unsurun merkeze yani saraya, padişaha yaklaştıkça değer kazanması ile ilgilidir. Çünkü bu şiir, saray merkezli bir şiirdir, sarayın merkezinde bulunan otorite ise padişahtır. Dolayısıyla o merkezin halkalarında bulunan varlıkların veya unsurların değeri ne olursa olsun merkezin açılımındaki halkada bulunması, yer alması itibariyle önemli ve değerlidir. Yani "merkez" en yüksek değer noktasıdır. *Saray ise, hükümdara onun iradesine bağlıdır. Hükümdar her şeyin kendisi etrafında döndüğü, ona yöneldiği ve yakınlığı nispetinde de feyiz kazanıp mesut olduğu bir değerdir.* (Tanpınar, 1976:5)

20 Âşiyân-ı bülbülü deryûzeye keçkûl edip
Cerr içün dergâhına geldi kalendervâr gül

(Gül, bülbül yuvasını dilencilik için keşkül yapıp, kalender gibi senin kapına dilenmeye geldi.)

Kalender, dünyaya meyl etmeyen, fakir ve derviş kimse demektir. Kalenderler şiî-bâtınî fikirlere sahip dervişlerdendirler. Bunlar İran'da zuhur ederek kendilerine taraftar bulmuş ve daha sonra Anadolu'ya yayılmış tarîkat mensuplarıdır. Sonraları Bektaşîlere katılarak onların bünyesinde eriyen kalenderî dervişler yalnız farzları yerine getiren, başlarında on iki terkli (dilimli), kubbesi sivri keçe külâhlar bulunan fenâ adını verdikleri cübbelerle dolaşan kimselerdir. Bunlar ellerinde keşkül denilen bir çanakla şehir şehir dolaşır, dilenir ve o çanakla yerlermiş. Çâr-darp yani saç, kaş, bıyık ve sakalları usturayla kazınmış bir vaziyette gezen kalenderler şiî akâidi ve Bâtınî fikirleri neşreden müfrid kimseler oldukları ve bütün haram şeyleri helâl bildikleri yahut kabul ettikleri için, toplumda tefrikalar yaratmışlar ve Sultan Bayezid devrinde de bunlardan bazıları öldürülmüş veya ateşe atılarak yakılmıştır. Kanunî devrinde ise memleketten tardedilmişlerdir.

Beyitte, bülbül yuvasının keşkülle olan benzerliğinden hareketle gül, padişahın kapısına dilenmeye giden bir kalenderîye *teşbih* ediliyor. Kasidenin başında gülü, çiçek askerlerinin başına kumandan tayin eden, manevî sırlara vâkıf bir dervişe teşbih eden şair bu beyitte onu padişahın kapısında zavallı, sâil bir kalendere *teşbih* ediyor. İşte bu husus, Klâsik Türk şiirinin bir övgü sistematiğidir ve bu da bize memdûhun övgüsündeki değişimsel değerleri göstermektedir.

21 Kanlı kanlı dâğlarla zînet etti kendiyi
Oldu sen sultân-ı hüsne âşık-ı dîdâr gül

(Gül, sen güzellik ülkesinin sultanına âşık olup kanlı kanlı yaralarla kendisini süsledi.)

Dâğ, yanık yarasıdır. Âşıklar âşıklıklarını göstermek ve mecnûnluklarını bildirmek için vücutlarında yaralar açarlarmış. Ayrıca eskiden delileri hem zayıf düşürmek hem de cinlerini yakmak için başlarına dâğ vurup üzerine de pamuk yapıştırırlarmış. Bu bakımdan âşık-mecnûn-dâğ sözcükleri arasında bir ilişki vardır. Ayrıca beyitte geçen "zînet itdi" ifadesinin de yine dâğ ile ilgisi vardır. Çünkü dâğ aynı zamanda "damga (tamga)" demektir ve şairler kıymetli ince kumaşların damgalı olduğunu ve böylece daha pahalıya satıldıklarını belirtirler:

Kolumda dâğ ile koçsam miyânun ictinâb etme
Olur her bî-bedel ince kumaşun al tamgası
(Hayâlî Bey, G.48/b.4)

"Dâğ"ın süs ile olan bu ilişkisini ele aldığımızda gülün, güzellik ülkesinin sultanına kendisini beğendirmek için vücudunu süslediğini düşünmek de mümkündür. Zira, "zînet itdi" sözü bunu çağrıştırmaktadır. Başa dönecek olursak gül fidanı, padişaha âşık olmuş birine; onun üstündeki güller ise, âşıkın vücudundaki yaralara *teşbih* edilmiştir.

22 Çehresinde jâleden göz yaşı peydâ eyleyip
Kara bahtına Hayâlî bendenin ağlar gül

(Gül, yüzüne çiy tanelerinden göz yaşı dökerek Hayâlî kulunun kara bahtına ağlamaktadır.)

Bahar mevsiminde seher vakti, çiçeklerin yaprakları üzerinde oluşan ince nem, şairlerin muhayyilesinde farklı mazmunlara konu olmuştur. Su damlası şeklindeki çiy tanesi, gülün üzerinde tıpkı bir göz yaşı damlası gibi durur. Bu durumda gül, ağlayan bir kişiye *teşbih* edilir. Beyitte de Hayâlî, gülün kendi kara bahtına ağladığını söyleyerek, bahtsızlığından yakınıyor ve padişahın lütfuna nâil olma arzusunu nâzik ve ince bir üslupla ifade ediyor.

23 Ben fenâ bulsam sözüm bâkîdir ey Cemşîd-fer
Kendi mahv oldu gülâbından kodu âsâr gül

(Ey Cemşîd saltanatlı padişah! Ben ölüp gitsem de geride sözüm kalır; gül yok olup gitti ama gülsuyunu kendinden bir eser olarak bıraktı.)

"Cemşîd, eski İran hükümdarlarındandır ve asıl adı Cem'dir. 'şîd' ise, sonradan eklenmiştir ve ışık anlamındadır. Cemşîd'in saltanatı ve tahtı şiirimizde sıkça işlenmiştir. Rivayet edildiğine göre: Cem bir gün Azerbaycan memleketine gelip birkaç gün kalmış. Yüksek bir yerde mücevherlerle süslü bir taht kurdurmuş; kendi de başına mücevher taç giyip tahta oturmuş. Güneş doğup da ziyâsı taç ve tahtına isabet edince

öyle bir parlaklık hâsıl olmuş ki, görenler hayrân olmuşlar ve bundan dolayı Şit kelimesini ekleyerek Cemşit demişler.” (Levend, 1984:156/157).

Bu beyitte *leff ü neşr-i gayr-i müretteb* yani *düzensiz leff ü neşr* sanatı vardır. *“Ben ile gül; fenâ bulmak ile mahv olmak; söz ile gülâb; bâkî ile âsâr”* sözcükleri arasında bu karşılıkları görmekteyiz.

Gül kaynatılınca gül suyu elde edilir ve bu bir bakıma gülün özüdür. Bu anlamda şairin yaratılışının özü ise parlak mana ve belîğ sözdür. Ve nasıl ki gülün kendisi yok olduğu halde onun özü olan gül suyu ellere ve yüzlere sürülüp, güzel koku neşrederek dimağları dolduruyorsa, parlak yaratılışlı şair de yok olup gitse bile onun özü olan ince mana ve belîğ söz, şair Bakî’nin ifadesiyle bir hoş sadâ olarak bu kubbede yankılanacaktır.

Ayrıca bilindiği üzere İslâm kültüründe gül, Hz. Muhammed’in bir sembolüdür. Ve O, bedenen fenâ bulmuştur; ancak onun özü yani ruhaniyeti, nübüvveti ve peygamberlik vasfı kıyamete kadar varlığını sürdürecektir. Yine sembolik olarak özellikle mevlitlerde okunan dualar ve mevlitten sonra cemaate gül suyu dağıtılması bu bağlamda düşünülmelidir.

24 Sonra geldimse Necâtiyle Nevâyîden ne gam
Hâr evvel ser zened ez şâh u ba’d ez hâr gül

(Necatî ve Ali Şîr Nevâyî’den sonra geldiysem ne var [buna şaşılır mı]; daldan önce diken uç verir, dikenden sonra ise gül açar.)

Ali Şîr Nevâyî (1441-1501) ve Necâtî (öl.1509) edebiyat tarihlerinden öğrendiğimiz kadarıyla Hayâlî’nin çok önem verdiği şairlerdendirler. Bu nedenle Hayâlî kendisini onlarla kıyaslayarak onların kendisinden önce gelmelerinin bir üstünlük sayılamayacağını “gül dalından önce diken, sonra gül biter” diyerek ifade etmektedir ve böylece şairliğinin ve sanatının onlardan üstün olduğunu ifade etmektedir. Bu durumda Necâtî ve Nevâyî’yi dikene, kendisini ise güle teşbih ediyor. Hayâlî bir önceki beyitte olduğu gibi bu beyitte de sanatı ve şairliği ile övünmektedir.

25 Gonca gibi hâr-ı gamdan yüreğüm pür-hûn iken
Gülbün-i gülzâr-ı bahtım verdi berg ü bâr gül

(Yüreğime, gonca gibi gam dikenleri yüzünden kan oturmuş iken, bahtımın bahçesinin gül fidanı yaprak ve meyve olarak bir gül [gül redifli bu kasideyi] verdi.)

“Yüreğe kan oturmak” bir deyimdir ve çok kederli, sıkıntılı oluşun ifadesidir. Gonca da kapalıdır ve sıkıntı içerindedir, dışarıdan bakıldığında, yeşil yaprakları arasından görünen kıpkırmızı taç yaprakları adeta kanı andırır. Gonca bu görüntüsüyle sanki kan yutmuştur. Şair, padişaha arz ettiği gül redifli bu kasidenin, gül fidanına benzeyen şair mizacının, tabiatının bir meyvesi olduğunu ifade ediyor.

“hâr-ı gam” ve “gülzâr-ı baht” *teşbih-i beliğ*dir.

26 Nitekim her nokta-i bârâna bâ’is ebr olur
Devr eşkâlinde resm oldukça bî-pergâr gül

(Nasıl ki her yağmur damlasının oluşmasına bir bulut sebep oluyorsa; gülün, zamanın şekilleri içerisinde pergelsiz olarak resmi çizildikçe, [yani her yıl bahar mevsimi gelip güller açılınca])

27 Devletin gülzârının olsun sa’adet goncası
Gül gibi sen her nefes ey ruhları gülzâr gül

(ey yanakları gül bahçesine benzeyen! Sen, her nefes [her an] gül gibi gül de, bu gülüş senin saltanatının mutluluk goncası olsun.)

Bir önceki beyitin anlamı bu beyitte tamamlanmaktadır ve şair, padişahın saltanatının daimî, ikbalinin mutlu olmasını dilemektedir. Bu beyit, duâ beytidir.

6.5. HAYÂLÎ BEY'İN GONCA KASİDESİ*

Kasîde-i Gonca Berây-i Sultân Süleymân Hân

fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

1 Berg-i gülden edip zebân gonca
Vasf-ı yâra açar dehân gonca

2 Bildi bülbül kimin helâkidir
Kef-i gülde görünce kan gonca

3 Bana sensiz çemende ey yüzü gül
Tîğdir sûsen-i-sinân gonca

4 Bâdeye lâ'lden düzüp sâgar
İçini kıldı zer-nişân gonca

5 Bülbüle hutbe okutup her gün
Oldu sultân-ı kâm-rân gonca

6 Berg-i gülden yürüttü sikkesini
Hükmünü eyledi revân gonca

7 Çıktı taht-ı zümürrüde perini
Bülbülün kıldı sâyebân gonca

8 Elçi düzdü sabâyı gönderdi
Husrev-i Rûma armağân gonca

* Ali Nihat Tarlan, (1992), **Hayâlî Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara, s.41

9 Bir nice dürc bî-bedel yâkût
Bir güzel sîm sürmedân gonca

10 Ya'ni Sultân-ı Cem Cenâba k'anın
Kodu yolunda baş ü cân gonca

11 Hizmetinden kaçarsa sünbül-i bağ
Getire anı mû-keşân gonca

12 Ser-i a'dâsına dokunmak için
Eyledi gürzünü girân gonca

13 Eyledi şermden görünce yüzün
Çehresin reng-i ergavân gonca

14 Husrevâ sana hâlim ağlardım
Olsa ger sâhib-i beyân gonca

15 Sensin ol gülşen-i saâdet kim
Oldu ol gülşene şehân gonca

16 Bûy-ı hulkunla geldi dünyâya
Gülşen-i dehrde doğan gonca

17 Benem ol andelîb-i sâdık kim
Bulmadı bende bir yalan gonca

18 Gül gibi gülmeden ferâğat edip
Oldu kalbimle tev'emân gonca

19 Bağrı hûn olalı cefâlarla
Bana benzer bana hemân gonca

20 Şâha eyler duâ Hayâlî gibi
Eyleyip rû-ber âsumân gonca

21 Geldigince cihâna düşmanına
Ola peykân-ı cân-sitân gonca

6.6. BASÎRÎ'NİN GÜL KASİDESİ*

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

1 Olalı mülk-i çemende nâzır-ı ezhâr gül
Oldı nergis gibi manzûr-ı ulü'l-ebsâr gül

2 Gönli açıldı yüzi güldi kızardı 'ârızı
Olmışıdı gerçi kim ikrârdan bîzâr gül

3 Gülsitânun çevresinde çekmegiçün dâyire
Dem-be-dem minkâr-ı bülbülden ider pergâr gül

4 Destine hınnâ yakup gül-gûne urdı yüzine
Yazdı yüzin hurde-i zer-berle şâhidvâr gül

5 Gülsitân Tûr-ı tecellî olmasaydı bes niçün
Gösterür her yanadan şâh-ı şecerden nâr gül

6 Başına tâc-ı murassa' ne sebebden urınur
Olmadıysa bâğ-ı mülkinde şeh-i ezhâr gül

7 Nergisün çeşmini rûşen itmegiçün eylemiş
Sürmedânın goncenün pür-kuhl cevherdâr gül

8 Jâleden tesbîh-i billûr eylemiş gül-zârda
Tâ şeh-i 'âdil du'âsın eyleye tekrâr gül

9 Pâdişâh-ı bahr u ber sultân Süleymân Şâh kim
Ayağı toprağına eyler kasem her bâr gül

---

* Ahmet Kartal, (2006), **Basîrî ve Türkçe Şiirleri**, Akçağ Yayınları, Ankara, s.49-50

10 Bir ayağ üzre turup mehdin okurdı haşre dek
Eyleseydi fi'l-mesel gülşende ger güftâr gül

11 Ey Nihâl-i bâğ-ı şâhî vasfunı yazmak diler
Kim eline gonceden almış durur tûmâr gül

12 Senden ön geldiyse hâkân tan degildür husrevâ
Hâr biter evvel andan sonra virür bâr gül

13 Tâ ki tarta hâk-i pâyün cevherin gül-zârda
Eylemiş iki terâzû her taraf tayyâr gül

14 Kendüzin yirden yire urdı sabâdan her nefes
Sana benzer kim tezallümler ider izhâr gül

15 Esse ger lütfun nesîmi bir nefes gül-zârda
Getüre her şâh mîve bitüre her hâr gül

16 Bâğ içinde dest-bûsunla müşerref olalı
Buldı halk içre bu denlü kıymet ü mikdâr gül

17 Safha-i gül-zârda dergâh-ı kadrün kapusı
Tahtası şimşâd u ökçe gonce vü mismâr gül

18 Götürür her lâle-ruh başında 'izzet eyleyüp
Bûy-ı lütfunla olalı Gülşen içre yâr gül

19 Geh güli lütfun direm geh lütfunı gül her nefes
Ol sebebdendür ki şi'rümde düşer tekrâr gül

20 Bûy-ı hulkunı Basîrî tâ ki benzetdi güle
Oldı nergis gibi manzûr-ı ulü'l-ebsâr gül

21 Tâ zümürrüd taht urup gülşende sultân-ı behâr
Tâ kim altun yirine her dem ider îsâr gül

22 Devletün gül-zârına irişmesün bâd-ı hazân
Tâ kim ola nev‘arûs-ı hacle-i gül-zâr gül

6.7. NEV‘Î’NİN GÜL KASİDESİ*

BERÂY-I VEZÎR-İ A‘ZAM İBRÂHÎM PAŞA

fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün

1 Bûy-ı hulkuñdan iderse şemmesin izhâr gül
Nâr-ı Nemrûd’ı Halîl’e göstere envâr gül

2 Pertev-i mihrüñ vücûdından bedîdâr eyledi
Subh-dem hâb-ı ‘ademden oldı çün bîdâr gül

3 Sînesinde dâg-ı sürhı gül gibi şâhid yiter
Olmasun keyfiyyet-i mihrüñ senüñ inkâr-ı gül

4 Tal‘at-i mihr-i cemâlüñden hicâb eyler meger
Gösterür ‘uşşâka ancak yılda bir dîdâr gül

5 Zâ’il itmeye hicâb-ı nisbet-i hüsnin saña
Günde biñ kez eylese cürminden istigfâr gül

6 Bağa var sen goncalar sok kûşe-i destâruña
Sen gül-i ra‘nâyı itsün zînet-i destâr gül

7 Zînet-i bâb-ı sarây-ı şâhda gül mîh olur
Gülşen olsa n’ola kasr-ı şah u zer mismâr gül

8 Cünd-i sermâ üzre leşker çekdi ezhâr-ı çemen
Sûsenüñ tîgın kuşandı olmaga serdâr gül

---

* Mertol Tulum-M. Ali Tanyeri, (1977), **Nev'î Divanı**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, s.98-99

9 Şekl-i dîvân-ı hümâyûn oldı sahn-ı gülsitân
Sünbüli tugrâ-yı sultanî vü defterdâr gül

10 Goncalar oldı lisân âsâr-ı sun‘u’llâhdan
Sûret-i girdâb-ı bahr-i lüccetü’l-ebrâr gül

11 Mantık-ı ‘Attâr okur evrâk-ı gülden ‘andelîb
‘Arz ider mazmûn-ı şi‘r-i Kâsımu’l-Envâr gül

12 Lutf-ı tab‘ı Hazret-i Pâşâ’dan alsun deşt ü bâğ
Seng-i hârâdan kopup sünbül bitürsin yâr gül

13 İ‘tidâl-i lutfına olsa anuñ bir kez karîn
İde peyda bîd ile ‘ar‘ar şükûfe bâr gül

14 Lâleyi lâlâ güli şâh eyleyelden bâğbân
Bülbül-i zârı nedîm-i sohbet-i dîdâr gül

15 Kopmadı bir saña beñzer Âsaf-ı rûşen-zamîr
Nitekim Sultân Mehemmed gibi bir hünkâr gül

16 Şevketüñ dürdi esâtîr-i ‘izâmuñ defterin
Berg-i lâle tayy olur çün setr ide tûmâr-ı gül

17 Sînesine her seher bir gonca-i ra‘nâ çeker
‘Ârif-i resm-i zarafet ehl-i dil dildâr gül

18 Samîrîler gibi sarmış başına destâr-ı sürh
Sünbülüñden oldı beñzer beste-i zünnâr gül

19 Jaleden ter düşmesün diyü götürdi dâmenin
Goncalardur câriye sultân-ı devlet yâr gül

20 Bir pula almaz mahabbetsüz cemâli ehl-i dil
Cevher-i hüsnin bizümle itmesün bâzâr gül

21 Haylî demdür bülbül-i zaruñ geçer Nev'î senüñ
Hâşe li'llâh kim ide bülbüllerini zâr gül

22 Goncaveş tayy itmeyüp mihr ü vefâ tûmârını
Lutf idüp anuñ yüzine gül gibi tekrâr gül

23 Nitekim bezm-i çemende sürülüp devrân-ı gül
Goncalar ola surâhî sâgar-ı devvâr gül

24 Subh-dem oldukça ebr-i nev-bahârî jâle-bâr
Âglasun düşmenlerüñ sen gül gibi her bâr gül

6.8. SABİR PARSA'NIN GÜL KASİDESİ*

Kasîde-i Gül Berây-ı Sadr-ı A'zâm Mustafâ Paşa

fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

1 Bâd-ı nev-rûzî olup zînetger-i dîvân-ı gül
Geçdi taht-ı gülşen üzre şâh-ı 'âlî-şân-ı gül

2 Bülbül-i gûyâ münâdî sandalı her bir dıraht
Gülşenüñ ezhâr-ı gûn-â-gûnıdur erkân-ı gül

3 Leşker-i eşcâr olup hüddâm-ı dâmen-der-meyân
Serv ü 'ar'ar gûyiyâ olmış silahdârân-ı gül

4 Mihr ü meh her rûz u her şeb pâsbân-ı gülsitân
Ahterân zînet-fezâ-yı târem-i eyvân-ı gül

5 Sünbül ü nergis öñince gâşiye-ber-dûş olup
Yâsemîn ü nesterîn oldı kafâdârân-ı gül

6 Eyledi bir hamlede peykân-ı gonceyle helâk
Leşker-i sermâ-yı zûr Rüstem-i destân-ı gül

7 Hüccet-i inniyyesin izhâr idüp gülzârda
Neş'e-i sânîyi isbât eyledi bürhân-ı gül

8 Pertev-i mihr ü mehe kalmadı hâcet bir dahı
Bâgı pür-nûr eyledi şem'-i ruh-ı tâbân-ı gül

* Kâzım Yoldaş, (2005), **Sâbir Pârsâ Divanı**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, s.26-30

9 Rû-yı ‘işret gösterür âyîne-i gülzârda
Oldı çün sûret-nümâ ruhsâre-i handân-ı gül

10 Rişte-i şâh-ı bahâruñ al tamgasın alup
Vârid oldı zînet-i gülzâr içün fermân-ı gül

11 Feyz-i ebr i‘câz-ı bâd-ı nev-bahâr u tâb-ı mihr
Emr-i Hak’la oldılar hep kâr-perdâzân-ı gül

12 Tâ ola hidmet-güzâr-ı pîşgâh-ı âsafî
Mutrıb-ı hoş-tab‘-ı bülbül dil-ber-i nâzân-ı gül

13 Sadr-ı A‘zam Mustafâ Paşa ki oldur eyleyen
Şûrezâr-ı ‘âlemi reşk-i serâ-bûstân-ı gül

14 Hilmi gûyâ kûh-ı Kâf u ‘ilmi deryâ-yı muhît
Nev-bahâr-ı ‘adli zînet-bahş-ı hânmân-ı gül

15 Tîg-i ser-tîziyle eyler istese bir hamlede
Hûn-ı düşmenle cihânı lücce-i tûfân-ı gül

16 Bir nigâh-ı ‘âtıfetle istese eyler yine
Külbe-i ahzân-ı dehri ‘arsa-i cevlân-ı gül

17 Ebr-i lutfından ümîd-i feyz ider deryâ vü kân
Bû-yı hulkın ârzû eyler hevâdârân-ı gül

18 Ey vezîr-i pür-kerem ey safder-i ‘âlî-himem
Âb-ı lütfuñdur senüñ ser-çeşme-i hayvân-ı gül

19 Feyz-i ihsânuñ yeterdi bâga farzâ olmasa
Ebr ü bâd-ı nev-bahârı dâye-i sıbyân-ı gül

20 Reng ü bû-yı ‘adl ü hulkuñ şöyle zînet virdi kim
Çâr fasl-ı bâg-ı dehri eyledüñ devrân-ı gül

21 Mîzbânî-i kemâlüñ lütfuñı gûş eylese
Bâgda olmazdı bülbül bir dahı mihmân-ı gül

22 Gülşen-i ‘âlemde bunca ceyş-i ezhâr üstine
Şibh-i bûy-ı re’fetüñdür ‘illet-i rüchân-ı gül

23 Bâg-ı ‘âlemde ser-âgâz eyleyüp evsâfûñı
Olmaz oldı bir dahı bülbül menâkıb-h^{v}ân-ı gül

24 Devr-i ‘adlüñde hem-âgûş oldı gürg ü gûsfend
Hâtırından çıkdı kirmüñ niyyet-i ‘isyân-ı gül

25 Nev ‘-i şibhi olmasa reng-i ruh-ı ikbâlüñe
Ma‘den-i yâkût-ı hüsn olmazdı böyle kân-ı gül

26 Nükhet-i hulkuñ yetişseydi meşâm-ı bülbüle
Bir dahı olmazdı bâg-ı dehrde hayrân-ı gül

27 Nagme-senc-i midhatüñ ya’nî hezâr-ı nâtıka
Oldı hayret-bahş-ı mürgân-ı nüket-sencân-ı gül

28 Ders alurlar şîve-i çeşm-i hayâlinden meger
Hâtır-ı meftûn-ı bülbül gamze-i fettân-ı gül

29 Tâ bu deñlü neşr-i ezhâr eylemezdi ‘âleme
Hâme-i nâzük-hayâli olmasa enbân-ı gül

30 Ya‘ni bir şi‘re ser-âgâz itdi kim her nüktesi
Cân-fezâ-yı tâb-ı bülbül tâb-bahş-ı cân-ı gül

31 Reng ü bûyın itseler lâyık o şi‘r-i dil-keşüñ
Mâye-i sâmân-ı bülbül zînet-i ‘ünvân-ı gül

32 Nev-bahâr oldı göründi çehre-i rahşân-ı gül
Âteş-efrûz-ı gülistân oldı âteşdân-ı gül

33 Sanma şebnemdür ‘araknâk oldı tâb-ı mihrden
Çehre-i âteş-nümâ-yı şâhid-i ‘üryân-ı gül

34 Dil-nişîn sad nagme izhâr eylemezdi itmese
Sîne-i bülbülde cevlân nâhun-ı müjgân-ı gül

35 Bü’l- ‘acebdür kim iderler bir biriyle imtizâc
Dîde-i giryân-ı bülbül gonce-i handân-ı gül

36 Bir birinden nev-bahâr-ı haşre dek olmaz cüdâ
Pençe-i feryâd-ı bülbül kûşe-i dâmân-ı gül

37 Eyledikçe pür gül-i feyziyle dâmân-ı dili
Gülşen-i lutf-ı İlâhîden kerem-cünbân-ı gül

38 Sen de ol gülzârdan Sâbir bu gûne kıl niyâz
Tâ ki her sâl âl-i vâlâdan olur haftân-ı gül

39 Ol gül-i gülzâr-ı devlet dâ’imâ şâd-âb olup
Devr-i ‘adlinde cihân olsun bahâristân-ı gül

40 Düşmeni giryân olup mânend-i ebr-i nev-bahâr
Olsun ahbâbı misâl-i çehre-i handân-ı gül

41 Nev-bahâr-ı devletinden mîzbân-ı gülşene
Sad hezârân bâr-ı raht-endâz ola mihmân-ı gül

42 Bûstân-ı ‘ömrini dâ’im Hudâ ser-sebz idüp
Rûşen olsun şem‘-i bahtıyla ruh-ı tâbân-ı gül

6.9. KÜTAHYALI RAHÎMÎ’NİN GÜL KASİDESİ[*]

fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün

1 Şâhdan arz itdi ruhsârın çemen-ârâ-yı gül
Mucize izhâr ider gûyâ yed-i beyzâ-yı gül

2 Ôulmet-i deyden müberrâ olmaga rûy-ı sipihr
Tâli oldı yine ey meh gurre-i garrâ-yı gül

3 Pâk-dâmendür yaka kurtardı dest-i hârdan
N’olaYûsuf gibi tutsa mülk-i istignâyı gül

4 Geçdi gülşenden harîm-i dergehün kıldı penâh
Şimdi buldı dahi bir emn üzre hurrem-câyı gül

5 İşidüp bâd-ı sabâdan bûy-ı lütfun aldı reng
Berg-i al içre hemân dem sakladı bûyâyı gül

6 Göricek gül-ârızun benzi kızardı şermden
Kan tere gark oldı ey gül-berg-i ter hamrâ-yı gül

7 İmtizâc itse leb ü haddünle cânâ vechi var
Ben peyem-ber âliyem diyü ider davâyı gül

8 Hande-rû sürdi kapuna ay Sikenderdür yüzin
Göklere olsa n’ola hem-ser der-i Dârâ-yı gül

---

[*] Ahmet Mermer, (2004), **Kütahyalı Rahîmî ve Dîvânı**, Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul, s.42-48

9 Yire komaz birbirinden kapışur halk-ı cihân
Kasruna ferş olalı şâhâ ruh-ı kâlâ-yı gül

10 Râ kaşun çînin görüp terk itmedi bûy-ı ruhun
Âferîn bu râsına hûb eyledi burayı gül

11 Lutf-ı tabun hüsn-i pâkündür beni şeydâ kılan
Bülbüli bu hüsn-i vechiyle ider şeydâ-yı gül

12 Hakk Teâlâ devha-i devlet yaratmışdur seni
Gonca bu körpe budagundur özün ranâ-yı gül

13 Hazret-i sultân Selîm hân tâcdâra tâc-bahş
Saltanat bâgında sensin ey ruh-ı gül-sâ-yı gül

14 Bir eserdür bûy-ı lütfundan nesîm-i nev-bahâr
Bir varakdur gülsitânundan cüêâ eczâ-yı gül

15 İşigünde hande-rû hurrem kulundur gülsitân
Tâcver oldı anunçün fâ'ik-ı fermâ-yı gül

16 Seyr-i hattun haddünün al oldugın ifşâ ider
Nitekim ey gonca-leb bu berg-i sebz-ârâ-yı gül

17 Hilm ü adl ü ilm ile sen ey şeh-i kân-ı kerem
Âl-i âlişânısın mânend-i bî-hemtâ-yı gül

18 Tarf-ı destârunda gûşun al gül yapragıdur
Bir bakımda sînene benzer hemân sîmâ-yı gül

19 Âb-ı ayn-ı câna benzer didi lalünde arak
Ter düşürmişdür gül-âbıyla bu dem ortayı gül

20 Hâb-ı nâz itmiş ruhı ferhunden üzre gözlerün
Sanki bir mestâne yasdanmış yatur gülhâ-yı gül

21 Gonca lalün cebhe-i câna mahabbet bâgıdur
Atlarun izi nişân-ı mühr-i mihr-efzâ-yı gül

22 Gülşen-i kûyundan ayru soldı nâzük-çehresi
Oldı benzi çalınup mânend-i berg nây-ı gül

23 Devlet içün gam yime çek saht-diller cevrini
Hârda gül hârede cevher virür bennâ-yı gül

24 Hurrem olmaz âlemün câm-ı gamın nûş itmeyen
Yutmayınca kanı bulmaz gonca-i vâlâ-yı gül

25 Cem-i ceyşün nefine bir başda devlet olmasa
Adı elde hem-dem-i her hârdur hod-râ-yı gül

26 Dil getürmekdür ele şâhum dil-âver anılan
Zûr u zâr ile mi buldı devlet-i dünyâyı gül

27 Cân virenlerden yolunda hayr-ı himmet kıl taleb
Çok eser zâhir ider her subh-dem gûyâ-yı gül

28 Vâlideynün gözle sultânum rızâ-yı hâtırın
Aydan her dem tarâvet-bahş olur hüsnâ-yı gül

29 Gûş kıl gûş-ı kabûliyle figânın bülbülün
Bu gülistâna hezârân sâl geldi eyi gül

30 Jâle sanma bî-vefâ oldugını bu gülşenün
Hâliyâ hâlet virüp eşâr ider alâ-yı gül

31 Bir'ki günlik hüsnine magrûr olup handân olur
Yüze gülüceydügin bilmez meger dünyâ-yı gül

32 Gün bu gündür dem bu demdür hem-dem ol uşşâk ile
Devri devrâsâ serîdür câm-ı bezm-ârâ-yı gül

33 Gel gülüm îş idelüm bâkî degüldür nev-bahâr
Her zemân tacîl ider ömrüm gibi ârâ-yı gül

34 Tâcdâr olmak sana lâyıkdur ey sultân-ı dîn
Lutf-ı tab-ı müstenîrün içre rûşen-râ-yı gül

35 Tab-ı sâfun su gibi akıtdı halk-ı âlemi
Rûy-ı pür-hande güle tut ser-be-ser sahrâ-yı gül

36 Sen Selîmü'ş-şâna virdi Hakk saâdet tâcını
Gül gibi nâmun meşâm-ı dehrde bûyâ-yı gül

37 Ben dimek lâzım degül ey bahr-i lutf ilmün muhît
Habbeye almaz murâdunsuz düri vâlâ-yı gül

38 Gonca-i nev-bâve bâg-ı saltanat sultân Murâd
Husrev ü Cem-bezm ü Rüstem-rezmdür ârâ-yı gül

39 Sen kerem gülzârısın ol gonca-i bâg-ı murâd
Hamdülillâh lutf-ı Mevlâdan olur peydâ-yı gül

40 Tâze terdür tâze ter olsun murâdun gülşeni
Gül şen ol gülşende oldukca bahâr-ârâ-yı gül

41 Ôâhir oldı lutf-ı Hakdan yine bir âsâr-ı lutf
Mûcib-i sûr-ı saâdet oldı bu ilkâ-yı gül

42 Tâcdârâ sûruna mesdûd-ı hâtır gelmegin
Eglenür şimdi gül-i sûrî ile esmâ-yı gül

43 Cem idüp ayân-ı bâgı subh-dem gülzârda
Muştılar ezhâra bu sûr-ı sürûr-efzâ-yı gül

44 Tengri birdür kıble birdür ârife bir gül yiter
Birligine kıl nazar tekrâr kılma râ-yı gül

45 Çog olan har mühredür şehvâra lü'lü' az olur
Lâlenün bin destesinden hûb bir yektâ-yı gül

46 Dogışından bellüdür ey meh eyü gün nitekim
Gonca-i etfâl-i sırrı kudret-i ebnâ-yı gül

47 Görmedi goncan gibi bir gonca-i gülzâr-ı hüsn
Geldi handân sûruna mesrûr anı arayı gül

48 Bunca demdür cem idüp koynında saklar jâleyi
Uşbu demde dürlerin tâ ide der-gil-pây-ı gül

49 Mevsiminde gelmegin sûr-ı saâdet-bahşuna
Başlar üzre yer idindi oldı sadr-ârâ-yı gül

50 Sen şehün sûrına tazîmen letâfet virmege
Yine gülgûn câmeler geymiş ser-â-tâ-pây-ı gül

51 Anda mesken sâyebân idi bu sûra rûzgâr
Kurdı bir nûrânı rengîn-çetr-i mihrâsâ-yı gül

52 Perver itmiş ey gül-i ter dâmenin ebr-i bahâr
Sûruna îsâr ide bî-hadd didi beyzâ-yı gül

53 Cebhe-i câna Rahîmî urdı mührün dâgını
Dikdi gülzâr-ı vefâda yine bir zîbâ-yı gül

54 Câm-ı aşkundur anı ey gonca-leb kandîl iden
Pest ider bir teşne ile bülbül-i şeydâ-yı gül

55 Tuhfe-i cânı fakîrâne getürdüm kapuna
Suna gelmişdür gedâ sultâna bî-pervâ-yı gül

56 Hâr gibi kec degül geç geldügin mazûr tut
Dîn-i mü’minveş dürüstdür ahd ü peymân-râ-yı gül

57 Sohbete sonra gelen dirler ki gâyet mest olur
Kan ugudundur anunçün böyle mi peymâ-yı gül

58 Âhirin gör evveline her işün kılma nazar
Pîşivânun serveridür pîr ü müvellâ-yı gül

59 Görme bir ben hâksârı hâr-ı yâbis tab ile
Gil ile gül bir degül birdür velî imlâ-yı gül

60 Gam banadur gam bana bir kes degül sen gül gibi
Bir dem isterse bulur bin murg-i hoş-âvâ-yı gül

61 Cevrüne mutâd olan bûy-ı vefâ kılmaz recâ
Hârdan havf iden olmaz tâlib-i sevdâ-yı gül

62 Hurd ü hâba hâverün baglanmaz ey kût-ı revân
Nâz u nimetdür ana endîşe-i gam-hâ-yı gül

63 Âh idüp kan aglasam ol gonca-leb handân olur
Bülbüle eksük degüldür her dem istignâ-yı gül

64 Hârdandur bana sen gülden degüldür bülbülün
İtmedi ıslâh gitdi âh bu ârâ-yı gül

65 Hüsn ile gül gerçi kim mümtâz-ı âlemdür velî
Bülbülâsâ bulmadı aşkında bir şeydâ-yı gül

66 Hakk mübârek eyleye sûr-ı sürûr encâmunı
Nite oldukca gül-i sûriyle nâm-ifşâ-yı gül

67 Saklasun bâd-ı hazândan Hakk murâdun gülşenin
Oldugunca nev-bahârıyla cihân-ârâ-yı gül

68 Âfet-i deyden Hudâ bâg-ı murâdun hıfz ide
Suna nev nev destüne fasl-ı bahâr u bûy-ı gül

III. BÖLÜM

7. GÜL İLE İLGİLİ MÜŞTEREK TASAVVUR VE KULLANIMLAR

7.1. GÜL-ÂŞIK:

Âşık olmuş hüsnüne ey serv-i hoş reftâr gül
Çâk çâk etmiş senin çün sîne-i efgâr gül
(Fuzûlî, b.22)

Kanlı kanlı dâğlarla zînet etti kendiyi
Oldu sen sultân-ı hüsne âşık-ı dîdâr gül
(Hayâlî Bey, b.21)

Şem‘ mânend âh-ı bülbülden meger yandı dili
Kolların pür-dâğ-ı hûnîn itdi ‘âşıkvâr gül
(Lâmi‘î Çelebi, b.10)

7.2. GÜL-ÂTEŞ (NÂR):

Hansı bülbül kanı tutmuş bilmezem kim muttasıl
Geh esîr-i hâr olur geh mübtelâ-yı nâr gül
(Fuzûlî, b.20)

Bâğbân Sultân-ı âdil devridir tenbîh kıl
Urmasın gül-zâre âteş zulm edip zinhâr gül
(Fuzûlî, b.35)

Gülsitân Tûr-ı tecellî olmasaydı bes niçün
Gösterür her yanadan şâh-ı şecerden nâr gül
(Necâtî, b.7)

7.3. GÜL-AYYÂR/HOKKABAZ:

Kıldı pinhân goncenin lu'b ile gözden hokkasın
Bulmak olmaz hîç reng ile zihî ayyâr gül
(Fuzûlî, b.15)

Düşde görür nergis-i ra'nâ gubârun kûhlını
Günden uğurlar cemâlün ferrini 'ayyâr gül
(Lâmi'î Çelebi, b.65)

Meclisünde mühreler oynatmağ ister jâleden
Hokka-bâz-ı çarhdur gûyâ bu şîrînkâr gül
(Lâmi'î Çelebi, b.55)

7.4. GÜL-BÎDÂR OLMAK:

Âh-ı âşıkdur seni hüsnünden âgâh eyleyen
Na'ra-i bülbülden olur her seher bîdâr gül
(Necâtî, b.15)

Bülbülün zâr ettiği feryâdlar te'sîridir
Bî-sebeb hâb-ı ademden olmamış bîdâr gül
(Fuzûlî, b.34)
Pertev-i mihrüñ vücûdından bedîdâr eyledi
Subh-dem hâb-ı 'ademden oldı çün bîdâr gül
(Nev'î, b.2)

7.5. GÜL-ÇİVİ (MİSMÂR):

Tâ serîr-i sebzeyi depretmeye tahrîk-i bâd
Sâyesinden urdu her dürcüne bir mismâr gül
(Fuzûlî, b.28)

Gâh Sâlih gibi şakk eyler nihâd-ı hâreyi
Gâh âhenden ider Dâvûd-veş mismâr gül
(Lâmi'î Çelebi, b.5)

Safha-i gül-zârda dergâh-ı kadrün kapusı
Tahtası şimşâd u ökçe gonce vü mismâr gül
(Basîrî, b.17)

Zînet-i bâb-ı sarây-ı şâhda gül mîh olur
Gülşen olsa n'ola kasr-ı şah u zer mismâr gül
(Nev'î, b.7)

7.6. GÜL-DİLBER (ŞÂHİD):

Câm-ı nevrûzı içüb mestâne yüz biñ nâz ile
Şâh-ı şûhuñ salınur boynına şâhidvâr gül
(Necâtî, b.11)

Destine hınnâ yakup gül-gûne urdı yüzine
Yazdı yüzin hurde-i zer-berle şâhidvâr gül
(Basîrî, b.4)

7.7. GÜL-DİLENCİ (SÂ'İL):

Katre-i şeb-nem midir yâ el açıp sâ'il kimi
Hazîn-i lütfundan almış lü'lü'-i şeh-vâr gül
(Fuzûlî, b.50)

Âşiyân-ı bülbülü deryûzeye keçkûl edip
Cerr içün dergâhına geldi kalendervâr gül
(Hayâlî, b.20)

7.8. GÜL-DUVAR (DÎVÂR):

Berg-i güller sanma rengîn hiştler cem‘ eylemiş
Çekmeğe ol genc-i zer hıfzına bir dîvâr gül
(Fuzûlî, b.27)

Devr-i ‘adlünde çü sunamaz kimse el nâ-mahreme
Pes ne içün hârdan per-çîn ider dîvâr gül
(Lâmi‘î Çelebi, b.45)

7.9. GÜL-GÜLÜP OYNAMAK:

Gonca gibi gam dikenlerinde bülbül kan yutar
Karşusında bâd-ı subh ile güler oynar gül
(Necâtî, b.12)

Âteş-i gayret n’ola yakıp kül etse bülbülü
Salınıp boynuna her şâhın güler oynar gül
(Hayâlî, b.9)

7.10. GÜL-GÜZEL KADIN (ŞÂHİD-İ BÂZÂR):

Başdan ayağa zer ü yâkût ile pîrûzeden
Donanur diler kim ola şâhid-i bâzâr gül
(Necâtî, b.10)

Gül ne nisbettir sana senden ana yüz fark var
Sen büt-i perde-nişinsin şâhed-i bâzâr gül
(Fuzûlî, b.23)

7.11. GÜL-GÜNEŞ (ZERKÂR) :

Âsumân-ı saltanat Hân Bâyezîd ol kim anuñ
Kadri bâğında nice hurşîd gibi var gül
(Necâtî, b.19)

Nice Şeh Sultân Süleymân-ı selîmü'l-kalb kim
Tâk-ı eyvânında hurşîd oldu bir zerkâr gül
(Hayâlî, b.13)

Şemse-i şems-i ziyâ-efrûz-i ‘âlem husrevâ
Safha-i tîğ-i cihân-gîrüñde bir zer-kâr gül
(Necâtî, b.24)

7.12. GÜL-HİZMETKÂR:

Tâc-ı yâkûtı geyer pîrûzeden bağlar kemer
Gül-sitân-ı bezmüñe olalı hıdmet-kâr gül
(Necâtî, b.28)

Gülşenünde bir semenber câriye âb-ı revân
Dergehünde bir güneş tal‘atlu hizmet-kâr gül
(Lâmi‘î Çelebi, b.41)

7.13. GÜL-HZ. YÛSUF:

San Züleyhâ halvetidir gonce-i der-beste kim
Çıktı andan dâmen-i çâkiyle Yûsufvâr gül
(Fuzûlî, b.9)

Hâr elinden çâkdür pîrâheni Yûsuf gibi
Anun içündür cihân habsinde dün gün zâr gül
(Lâmi‘î Çelebi, b.3)

7.14. GÜL-İNSAN:

Bâde-i hamrâ ile çeng ü neye virdi ‘amel
Tevbe vü zühd ü salâhı eyledi bî-kâr gül
(Necâtî, b.9)

Eyledi şermden görünce yüzün
Çehresin reng-i ergavân gonca
(Hayâlî, b.13)

7.15. GÜL-ÎSÂR ETMEK:

Pâyuña îsâr içün ey serv-i bâğ-ı saltanat
Eylemiş la‘lîn tabaklar üzre zer ihzâr gül
(Necâtî, b.26)

Seyr-i gülzâr ettiğin peyk-i sabâdan fehm edip
Genc-i zer kılmış müheyyâ kılmağa îsâr gül
(Fuzûlî, b.26)

7.16. GÜL-KADEH:

Câm tut sâkî ki gül-bünler gül izhâr ettiler
Sen dahi bir gülbün-i ra’nâsın et izhâr gül
(Fuzûlî, b.2)

Nitekim bezm-i çemende sürülüp devrân-ı gül
Goncalar ola surâhî sâgar-ı devvâr gül
(Nev‘î, b.23)

Çıkmış iken bezm-i gül-şenden yine avdet edip
Câm-ı mey sundurdu ehl-i tevbeye tekrâr gül
(Fuzûlî, b.7)

7.17. GÜL-KANLI KELLE (ADÛ'NUN KELLESİ):

Nîzen üzre kana müstağrak adûnun kellesi
Benzer ol mevzûn nihâle kim ucunda var gül
(Hayâlî, b.16)

Goncalar devründe gûyâ sürh-serler başıdur
Gezdürür bâzârı diküp nîzeye ser-dâr gül
(Lâmi'î Çelebi, b.61)

7.18. GÜL-KOMUTAN (SERDÂR):

Goncalar 'arz itmeyince tapuña hemyân-ı zer
Nasb olınmadı çemen iklîmine ser-dâr gül
(Necâtî, b.27)

Yetti ol mevsim ki açmağa gönüller mülkini
Ola gül-şende reyâhin hayline ser-dâr gül
(Fuzûlî, b.4)

Cünd-i sermâyı sıdukca şehriyâr-ı nev-bahâr
Sahn-ı büstân içre oldukca sipehsâlâr gül
(Lâmi'î Çelebi, b.100)

Bâgda olup şükûfe haylına serdâr gül
Od bıraktı hânümân-ı bülbüle tekrâr gül
(Hayâlî, b.1)

Cünd-i sermâ üzre leşker çekdi ezhâr-ı çemen
Sûsenüñ tîgın kuşandı olmaga serdâr gül
(Nev'î, b.8)

7.19. GÜL-KÖPEK İZİ:

Atı na‘linden cihân mihrâb gibi secde-gâh
İti izinden olubdur yeryüzi hemvâr gül
(Necâtî, b.23)

Seyre çıkdukca kef-i pây-ı sekânundan olur
Çarh-ı pür-encüm gibi her dâmen-i kûhsâr gül
(Lâmi‘î Çelebi, b.43)

İtlerin izine geldim Husrevâ yüz sürmege
Gülşeninde âlemin oldur bana bî-hâr gül
(Hayâlî, b.19)

7.20. GÜL-MECMÛ‘A:

Cem‘ idüb evrâk-ı âl üstine itmiş zer-fişân
Yazmış ol mecmû‘aya vasf-ı ruhuñ ey yâr gül
(Necâtî, b.3)

Dâ’imâ mecmû‘ası düşmez elinden rûz u şeb
Beñzer ider ruhlaruñ vasfını istihzâr gül
(Necâtî, b.4)

Seyr-i bâğ ettim seher gördüm açıp mecmû’asın
Hıfz edip bu matla’ı eylerdi istihzâr gül
(Fuzûlî, b.21)

Çâr-sû-yı bâğı devr eyler kalenderdür hezâr
Okudur açup ana mecmû‘a-i eş‘âr gül
(Lâmi‘î Çelebi, b.13)

7.21. GÜL-Mİ‘MÂR:

Koymayıp devrinde vîrân kâr-gâh-i gül-bünü
Bir ayağ üzre durup olmuş ona mi’mâr gül
(Fuzûlî, b.51)

Budurur kat kat tapuna hışt-zer ‘arz itdigi
Dergehünde olmağ ister gün gibi mi‘mâr gül
(Lâmi‘î Çelebi, b.64)

7.22. GÜL-ÖMRÜNÜN KISA OLUŞU:

Bunca nâz u bunca şîve ile bir aylık ‘ömri var
Kendüyi zînet iderse tañ mı şehrî-vâr gül
(Necâtî, b.16)

Bir iki gün çün vefâ bâğında olmaz pây-dâr
Hâr elinden çekse devründe n’ola âzâr gül
(Lâmi‘î Çelebi, b.42)

7.23. GÜL-PADİŞAH:

Tâc-verler üzre şâhâ şehriyâr ol şehriyâr
Nice kim her nev-bahâr olur şeh-i ezhâr gül
(Necâtî, b.44)

Ol gül-i bâğ-ı hilâfet kim bahâr-ı devleti
Âlem-efrûz olalı göremez cefâ-yı hâr gül
(Fuzûlî, b.38)

Sensin ol gülşen-i saâdet kim
Oldu ol gülşene şehân gonca
(Hayâlî, b.15)

7.24. GÜL-SEVGİLİ:

Hâr-ı gayret n'ola ger sancılsa gül-bün bağrına
Ayrılıp andan olur hem-sohbet-i ağyâr gül

Yeridir odlara yansa hasret ile hâr kim
Andan alır zîb ü zînet gayre olur yâr gül
(Fuzûlî, b.17-18)

7.25. GÜL-SIRLAR HAZİNESİ (GENCÎNE-İ ESRÂR):

Sûret-i hâline hayrân eyledi ârifleri
Açtı irfân ehline gencîne-i esrâr gül
(Fuzûlî, b.13)

Cür'adânın goncanın açmaz meger râz ehline
Olalı tecrîd içinde sâhib-i esrâr gül
(Hayâlî, b.3)

Her varak bir nüktedir gülşende fehm et olalı
Mahzen-i Esrâr gonca Matla-ı Envâr gül
(Hayâlî, b.6)

7.26. GÜL-SİKKE:

Zevk bâzârında bulmazdı bu reng ile revâc
Etmeseydi nakş-ı mührün sikke-i dînâr gül
(Fuzûlî, b.45)

Tan mıdur mülk-i çemende sikke korsa dem-be-dem
Ol kadar eyler nisâr-ı dirhem ü dînâr gül
(Lâmi'î Çelebi, b.19)

Okusun şâh adına minba'd bülbül hutbesin
İtmesün sikkeyle bu devr içre istikbâr gül
(Lâmi'î Çelebi, b.39)

Berg-i gülden yürüttü sikkesini
Hükmünü eyledi revân gonca
(Hayâlî, b.6)

7.27. GÜL-TEVBE ETMEK:

Cevr eliyle gonceveş pirâhenin çâk etmesin
Cünbiş-i nâ-mu'tedilden kılsın istiğfâr gül
(Fuzûlî, b.36)
Bozsun ol fîrûze vü yâkût u zerden kasrını
Yüz sürüb pâyine şâhun itsün istiğfâr gül
(Lâmi'î Çelebi, b.35)

7.28. GÜL-YARA (DÂĞ):

Halvet-i lütfunadır nûr-ı dil-i mü'min çerâğ
Gülşen-i kahrınadır dâğ-ı dil-i küffâr gül
(Fuzûlî, b.42)

Şem' mânend âh-ı bülbülden meger yandı dili
Kolların pür-dâğ-ı hûnîn itdi 'âşıkvâr gül
(Lâmi'î Çelebi, b.10)

7.29. GÜL-ZÜNNÂR BAĞLAMAK:

Ağ destârı ridâ-yı sebzi varken yakdılar
‘Ahd-i ‘adlüñde meger kim bağladı zünnâr gül
(Necâtî, b.32)

Öykinem dir riştesine sünbül-i pür-tâbunun
Biline bağlar salîb ehli gibi zünnâr gül
(Lâmi‘î Çelebi, b.79)

SONUÇ

Bu çalışmadaki metinler incelendiğinde görülmektedir ki şairler kasidelerini, Klâsik şiirin ortak mazmunlarından, İslâmî kültürün duygu ve düşüncelerinden hareketle tanzim etmiş, söz ve anlam sanatlarıyla gülü tek anlam boyutundan kurtararak etraflıca işlemiş, gülün açılışından hareketle yaratılışın sırrına, âşık-maşuk ilişkisine ve tabiat unsurlarına, hikemî ve felsefî bir açıdan yaklaşarak mükemmel kompozisyonlar oluşturmuşlardır. Böylece, gülün, çeşitli yönleriyle sanki insan yaratılışının ve yaşamının -tüm beşerî, ilahî ve mistik yönleriyle- bir özeti mahiyetinde oluşu gerçeğini ortaya koymuşlardır.

Gül; rengi, kokusu, şekli, dikenleri, parlaklığı, çiçek açması gibi özellikleriyle şiirde diğer çiçeklere göre daha çok işlenmiş, ona daha büyük bir değer atfedilmiştir. Onun, şiirde çokça işlenmesi, Allah'ın Cemâl sıfatının tecellilerini bünyesinde toplaması ve böylece çemen mülkünün sultanı olması ile ilgilidir. Gül, öncelikle fiziksel yapısı ve özellikleriyle, şairlerin zihinlerinde daha büyük bir yer edinmiş, türlü tasavvur, hayal ve çağrışımlarla, yeni ve birbirinden farklı mazmunların ve imajların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Gül redifli bu şiirler incelendiğinde görülmektedir ki, divan şairleri, gülün arzî ve fiziksel yapısından hareket etmekte; ancak sonuçta onun ihsas ettirdiği semavî değerlere yönelerek gülün -daha somut anlamda cemalî bir varlığın-kendisini gerçekleştirme serüvenini terennüm etmişlerdir. Gül, beşer ile ilah; arz ile semâ arasında bir yerde bulunmakta ve tam bu noktada bu iki merkezi birbirine bağlayan, birleştiren bir asâ vazifesi görmektedir. O, dört unsuru bünyesinde barındıran kozmik bir değer, gayb âleminin habercisi olan bir varlık ve kesret perdesi ile örtülmüş mevcûdatın üzerindeki gaflet perdesinin ortadan kalkmasını sağlayan itici bir güçtür.

Gül, merkeze yani saraya ve sultana en yakın çiçektir; lâlenin çemen mülküne taşradan gelmiş bir çiçek olarak telakki edilmesi, güle nispetle saraydan ve sultandan uzak olmasındandır. Bu bakımdan şairlerin saraya ve sultana yakın olma isteklerinin bir tezahürü olarak güle yönelmeleri boşuna değildir. Yine gül, çiçekler içerisinde sevgiliye en çok benzeyen ve en yakın olanıdır. Öyle ki gül, sevgilinin ruhsarı, dudakları ve baştan ayağa endâmıdır. Bu açılardan gül redifli bu kasidelerde şairler gülü, hemen her yönüyle ele alarak incelemiş, hayal ve tasavvurun sınırlarını zorlayarak sanat anlayışlarını ve edebî şahsiyetlerini sergilemişlerdir.

KAYNAKLAR

Açıkgöz, Namık, (1999), *Hayâlî*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Akyüz, Kenan, vd., (2000), *Fuzûlî Divanı***,** Akçağ Yayınları, Ankara.

Andrews, Walter G., (2001), *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Atalay, Besim, (1998), *Divanü Lügati't -Türk Tercümesi,* I, II, III, IV (Dizin)**,** TDK Yayınları, Ankara.

Ayvazoğlu, Beşir, (1996), *Güller Kitabı*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

______________, (1999) "Osmanlı Estetik Dünyasına Bir Bakış", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.X, s.17-28.

______________, (2002), "Gül", *Türkler Ansiklopedisi*, C.XI., Ankara, s.856-870.

Bachelard, Gaston, (1999), *Bir Kandilin Alevi*, (çev. Fahrettin Arslan), Yedi Gece Kitapları, İstanbul.

Banarlı, Nihad Sâmi, (2004), *Edebiyat Sohbetleri*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul.

Baytop, Turhan, (1997), *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.

Büyük Larousse, (1986), "Gül Maddesi", C.IX, İstanbul.

Ceylan, Ömür, (2005), "Taşranın Altın Çiçeği Safran", *Osmanlı Tarihi Araştırmaları XXVI*, Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu'na Armağan II, İstanbul.

Çavuşoğlu, Mehmed, (1971), *Necâti Bey Divanı'nın Tahlili*, İstanbul.

________________, (……), *Necâti Bey Divanı:Seçmeler:,* Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

________________, (1987), *Hayâlî Bey ve Divânı'ndan Örnekler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

________________, (2003), Divanlar Arasında, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Devellioğlu, Ferit, (2002), *Osmalıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat:Eski ve Yeni Harflerle:,* Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

Dilçin, Cem, (1991), "Fuzûlî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", *Türkoloji Dergisi*, C.IX, S.I., DTCF Yayınları, Ankara, s.43-99

__________, (2000), "Su Kasidesi'nin Bir Beytindeki 'Yaygın Yanlış' Üzerine", *Türkoloji Dergisi*, C. XIII, S.I, Ankara, s. 145-166.

__________, (2000), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK. Yayınları, Ankara.

Eco, Umberto, (1997), *Yorum ve Aşırı Yorum*, (çev. Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul.

Elçin, Şükrü, (1993), *Türk Edebiyatında Tabiat*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Gölpınarlı, Abdülbâkî, (2004), *Tasavvuf,* Milenyum Yayınları, İstanbul.

__________________, (2004), Nedîm Divanı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

Guénon, René, (2004a), *Âlemin Hükümdarı:Dinlerde Merkez Sembolizmi:*, (çev. İsmail Taşpınar), İnsan Yayınları, İstanbul.

___________, (2004b), *İslam Maneviyatı ve Taoculuğa Toplu Bakış*, (çev. Mahmut Kanık), İnsan Yayınları, İstanbul.

Gür, Demet, (2003), "Çiçek İsimleriyle Rediflenmiş Kasideler", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon.

Hucvirî, (2006), *Keşfu'l-mahcûb:Hakikat Bilgisi:,* (haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul.

İslam Ansiklopedisi (T.D.V.), (1996), "*Gül Maddesi",* (haz. Cemal Kurnaz), C.XIV, İstanbul.

Kalender, Arzu, (2002), "*Taze Can Buldu Cihan: Osmanlı Şiirinde Bahar:"*, Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Master Derecesi Kazanma Tezi, Ankara.

Kalkışım, Muhsin, (1994), *Şeyh Galib Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kartal, Ahmet, (2006), *Basîrî ve Türkçe Şiirleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kortantamer, Tunca, (1993), *Eski Türk Edebiyatı:Makaleler:*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kur'an-ı Kerim Meâli, (2006), (haz. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Kutlar, F. Sabiha – Öztekin, Özge, "*Divan Edebiyatında Çiçeklere Dair"*, Hacettepe Üniversitesi (Yayınlanmamış Makale)

Kutlar, F. Sabiha, (2005), Klâsik *Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhir-nâme*, Öncü Kitap, Ankara.

Küçük, Sabahattin, (1988), "Divan Şiirinde *Güneş* Üzerine Bir Deneme", *Mehmet Kaplan İçin* (haz. Zeynep Kerman), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 75, Ankara.

________________, (2002), *Bâkî ve Dîvânından Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Lâmi'î Divanı, Flügel Yazma Nüsha, No: 671, Yazma: Mxt 427

Levend, Âgâh Sırrı, (1984), *Divan Edebiyatı :Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar:,* Enderun Kitabevi, İstanbul.

Mazıoğlu, Hasibe, (1986), *Fuzûlî ve Türkçe Divanından Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

______________, (1988), *Nedim*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

______________, (1997), *Fuzûlî Üzerine Makaleler*, TDK Yayınları, Ankara.

Minyatür ve Gravürlerle Osmanlı İmparatorluğu, (1998), Tarihî Araştırmalar Vakıf İşletmesi, İstanbul.

Okuyucu, Cihan, (2002), "Dîvan Şiiri ve Devrin Diğer Güzel Sanatları Arasındaki Ruh Akrabalığı", *Türkler Ansiklopedisi*, C.XI., Ankara, s.690-700

Onay, Ahmet Talât, (2000), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Özen, M. Esiner, (1985), *Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü*, İstanbul.

Özkan, Ömer, Bir Tedavi Bitkisi Olarak Gül'ün Divan Şiirindeki Görünümleri, AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi.

Pala, İskender, (2000), *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

____________, (2002), *Gül Şiirleri*, Leyla ile Mecnun Yayınları, İstanbul.

Parlatır, İsmail, (2006), Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yayınevi, Ankara.

Schimmel, Annemarie, (1982), Tasavvufun Boyutları, Adam Yayınları, İstanbul.

Şemseddin Samî,(1999), *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Şentürk, A. Atilla, (1999), *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, YKY, İstanbul.

Tanpınar, A. Hamdi, (1976), *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

Tarlan, A. Nihat, (1992), *Hayâlî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

_____________, (1997), *Necati Beg Divanı*, MEB. Yayınları, İstanbul.

_____________, (2001), *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Tulum, Mertol, M. Ali Tanyeri, (1977), *Nev'î, Divan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Türk Ansiklopedisi, (1970), "*Gül Maddesi*", C.XVIII., Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Uçar, Şahin, (1995), *Varlığın Mânâ ve Mazmûnu*, İz Yayıncılık, İstanbul.

Uludağ, Süleyman, (2001), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Vanlıoğlu, Mehmet, (2003), "Hâfız ve Nef'î'nin Divanlarında Gül", *Ekev Akademi Dergisi*, S. XV., Y. 7.

Yeni Tarama Sözlüğü, (1983), (düz. Cem Dilçin), TDK Yayınları, Ankara.

Yıldırım, Ali, (2004), "Fuzuli'nin Beng ü Bâde Mesnevisi ve Bâde Sembolü", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XIV, S. II, s.139-146, Elazığ.

___________, (2004), "İslamın Tabiat Anlayışı ve Divan Şiirine Yansımaları", *İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. XVII, s. 155-173, İstanbul.

Yılmaz, Ali, (1996), *Kanunî Sultan Süleyman'a Yazılan Kasideler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Yoldaş, Kâzım, (2005), *Sâbir Pârsâ Divanı*, :İnceleme-Karşılaştırmalı Metin-Dizin:, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Zavotçu, Gencay, (2002), "Türk Edebiyatında Gül ve Bülbül", *Türkler Ansiklopedisi*, C.XI, s.896-902